

ЗМІСТ

Держава і освіта

<i>Василь Кремень</i> . Здобутки та перспективи середньої освіти	4
<i>Володимир Скиба</i> . Прозорість і наступність систем освіти всіх рівнів	6
<i>Павло Полянський</i> . Державна політика щодо освітянських стандартів: інтерв'ю	8
<i>Сергій Кленко</i> . Чи змінять Україну 3032 слова освітніх стандартів?	11

Інноваційна школа

<i>Віктор Костина</i> . Пріоритетні напрямки розвитку освітньої галузі району	18
<i>Іван Єрмаков</i> . Творче кредо гімназії	25
<i>Неля Побірченко, Оксана Сергієнкова</i> . Виховання суб'єктності учнів в умовах навчання	28
<i>Валентина Сатанівська</i> . Економічна психологія і готовність учнів до підприємницької діяльності	30

Педагогіка школи

<i>Ольга Виговська</i> . Цілісний розвиток особистості школяра: експериментальне обґрунтування його засобів.	34
<i>Ніна Семенова</i> . Дитяче громадське об'єднання "ЮНІСФЕРА"	47
Учнівські проекти – багатообіцяючі результати: "Дослідження річкової системи Притварки".	48
<i>Анеля Вітинська</i> . "Екологічна варта" на шляху до життєвої компетентності учнів	50
<i>Клуби, гуртки, студії, громадські об'єднання гімназії</i>	52
Круглий стіл . Учитель сучасної української школи: самопрезентація результатів праці і поглядів.	55
Учитель і виховання <i>Світлана Сушко</i> . Виховання чи навчання: визначення пріоритету	56
<i>Тетяна Гелбутівська</i> . Алгоритм розвитку життєвої компетентності	57
<i>Валентина Городецька</i> . Від «дівчинки-перлинки» до прекрасної жінки	58
<i>Антоніна Грищенко</i> . Технологія оновлення виховного процесу	58
<i>Валентина Сизон</i> . У центрі уваги - творча особистість	60
<i>Олена Калениченко</i> . Ключові компетенції самовизначення молоді у 12-річній школі	61
Уроки обслуговуючої праці у гімназії.	62
Учитель і навчання <i>Ганна Біліченко</i> . Диференційований підхід у навчальному процесі	63
<i>Людмила Бондар</i> . Проблема громадянської компетентності	64
<i>Валентина Гладська</i> . Рольова гра на уроках англійської мови	65

ДИРЕКТОР ШКОЛИ ЛІЦЕУ ГІМНАЗІЇ

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ
ЖУРНАЛ ДЛЯ КЕРІВНИКІВ
ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Свідоцтво про державну реєстрацію
Серія КВ № 3826 від 22 листопада 1999 р.

ФАХОВЕ ВИДАННЯ З ПЕДАГОГІЧНИХ
ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК
Постанова Президії

БАК

У К Р А І Н И

№ 5 – 05/4 від 11 квітня 2001 року

Голова Редакційної ради

Василь КРЕМЕНЬ

Головний редактор

Ольга ВИГОВСЬКА

Літературна редакція та
коректура

Олег БАКУН

Тетяна ГЕЛБУТІВСЬКА
Галина ПЛОХАТНЮК

Художній редактор
Олексій ВИГОВСЬКИЙ

Відповідальний редактор
Тетяна ГОДЕЦЬКА

Фотокореспондент
Наталія БОЙКО

Адреса редакції

01033, Київ-33, а/с 116

E-mail: director@oldbank.com

© О.Виговська, ідея та концепція
© О.Виговський, дизайн та оформлення
© «Директор школи, ліцею, гімназії», 2003

ЗАСНОВНИКИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
І НАУКИ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ
НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. М.П.ДРАГОМАНОВА
ВИДАВНИЦТВО
«ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»

Передплатні індекси:

22953

23974

Члени Редакційної ради

Віктор **АНДРУЩЕНКО**
Ірина **БАРМАТОВА**
Марія **БАРНА**
Іван **БЕХ**
Надія **БІБІК**
Володимир **БОНДАР**
Тетяна **БОРЗЕНКОВА**
Маріана **БОСЕНКО**
Людмила **ВАЩЕНКО**
Борис **ГАДЗЕЦЬКИЙ**
Микола **ГУЗИК**
Ірина **ГОРЕЦЬКА**
Лідія **ДАНИЛЕНКО**
Євгенія **ДЕМЧЕНКО**
Петро **ДМИТРЕНКО**
Володимир **ДОВГОПОЛІЙ**
Лілія **ДОНСЬКА**
Олександра **ДУБОГАЙ**
Олександр **ДУСАВИЦЬКИЙ**
Ольга **ЗАЙЧЕНКО**
Валентин **ЗАЙЧУК**
Іван **ЗЯЗЮН**
Олександр **ЛЯШЕНКО**
Людмила **КАЛІНІНА**
Юрій **КУЗНЕЦОВ**
Василь **МАДЗІГОН**
Сергій **МАКСИМЕНКО**
Юрій **МАЛЬОВАНІЙ**
Валентин **МОЛЯКО**
Григорій **НАУМЕНКО**
Віктор **ОГНЕВ'ЮК**
Іван **ОСАДЧИЙ**
Надія **ОСТРОВЕРХОВА**
Оксана **ПЕЧУРА**
Валентин **РОМАНЕНКО**
Світлана **РУДАКІВСЬКА**
Олександра **САВЧЕНКО**
Володимир **СКИБА**
Анатолій **СОЛОГУБ**
Юрій **ТРОФІМОВ**
Геннадій **ФЕДОРОВ**
Василина **ХАЙРУЛІНА**
Наталія **ЧЕПЕЛЄВА**
Олена **ЧИНОК**
Микола **ШКІЛЬ**

<i>Лариса Головенко. Практичний діапазон математичної освіти. . . . .</i>	65
<i>Ганна Гойдаш. Розвиток екологічної компетентності у сфері «Я і природа» . . . . .</i>	66
<i>Валентина Желінська. Освіта і безпека життя . . . . .</i>	67
<i>Наталія Кучеренко. Сучасні технології навчання . . . . .</i>	68
Суб'єкти навчально-виховного процесу	
<i>Стефанія Дишльовська. Кредо педагога – віддати серце дітям . . . . .</i>	70
<i>Галина Кривицька. Вічна проблема «батьки і діти» та вчительська сім'я. . . . .</i>	71
<i>Катерина Мелашенко. Головна ознака класичної гімназії. . . . .</i>	72
<i>Тамара Філь. Рейтинг учнів та учителів. . . . .</i>	73
<i>Колективний портрет учителя класичної гімназії. . . . .</i>	75

Управління школою

<i>Тетяна Борзенкова. Навчаючи інших, навчаюся сам . . . . .</i>	80
<i>Світлана Сушко. Сучасна модель управління . . . . .</i>	85
<i>Учнівське самоврядування і вчитель-опікун . . . . .</i>	100
<i>Юридична консультація . . . . .</i>	101
<i>Школа екстернів: напутні побажання випускникам! . . . . .</i>	103
<i>Дві жінки з родин директорів . . . . .</i>	105
<i>Інструкція про порядок конкурсного приймання дітей (учнів, вихованців) до гімназій, ліцеїв, колегіумів, спеціалізованих шкіл (шкіл-інтернатів) . . . . .</i>	107
<i>Наші ювіляри . . . . .</i>	112

Безкоштовний інтернет для закладів освіти **66**
Духовні джерела боярчан . . . . . **2-а і 3-я сторінки обкладинки**

*Журнал рекомендовано до друку Вченою радою
Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова
(протокол № 12 від 29.05.2003 р.)*

УМОВИ ПУБЛІКАЦІЙ В ЖУРНАЛІ «ДИРЕКТОР ШКОЛИ, ЛІЦЕЮ, ГІМНАЗІЇ»

1. Статті мають бути написані спеціально для часопису «Директор школи, ліцею, гімназії» (ніде раніше не друковані і не надіслані до інших видань). Наукові статті повинні відповідати вимогам ВАКУ до наукових праць.
2. Редакція лишає за собою право скорочувати, редагувати статті, а також вносити зміни в назву.
3. За достовірність фактів, дат, назв і точність цитування несуть відповідальність автори.
4. Статті приймаються у вигляді файлів текстового редактора MS Word for Windows електронною поштою або на дискетах 3,5". Електронна пошта редакції: **director@oldbank.com**
Адреса редакції: 01033, м. Київ, а/с 116.
5. Дискети, рукописи, малюнки, фотографії та інші матеріали, надіслані до редакції, не повертаються.
6. Стаття має бути підписана всіма авторами і супроводжуватися авторською довідкою (вказати повне ім'я, по батькові та посаду), стислою анотацією.

Повний або частковий передрук матеріалів журналу «Директор школи, ліцею, гімназії» можливий лише за письмової згоди редакції.

Підписано до друку 25.06.2003. Формат 70x100 1/16.
Папір офсетний. 9,1 умов. друк. арк. Наклад 4200.

Передвидавнича підготовка і видання: **О.С.Виговський**,
м. Київ, вул. Жилинська, 1-а.
Свідоцтво: ДК №1021 від 22.08.2002 р.
Друк: Акціонерне товариство «Книга». Зам. 3—180.

ДЕРЖАВА

І ОСВІТА

*У 2002/2003 навчальному році вдалося
забезпечити поетапний перехід
загальноосвітніх закладів
на новий зміст, структуру
та 12-річний термін
навчання...*

Василь Кремень

ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

2002/2003 навчальний рік організовано закінчився в усіх навчальних закладах держави випускними вечорами, де в урочистій обстановці було вручено документи про освіту та нагороди обдарованій молоді. Їх відвідали керівники держави, регіонів, місцевих органів виконавчої влади та самоврядування, ветерани праці та визвольних боїв, представники громадськості.

Василь КРЕМЕНЬ

Міністр освіти і науки України,
Президент АПН України

Директор школи, ліцею, гімназії № 3 2003

За оперативною інформацією Міністерства освіти Автономної Республіки Крим, управління освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, станом на 26.06.2003 р. у **21,1 тис.** загальноосвітніх навчальних закладів отримали базову загальну середню освіту **714,9 тис.** учнів. Свідоцтво з відзнакою вручено майже **42,0 тис.** учнів (**5,9** відсотка загальної кількості випускників 9-х класів); **508,8 тис. учнів** одержали свідоцтво про повну загальну середню освіту, з них **33,6 тис.** (**6,5 відсотка**) нагороджені “золотими” та “срібними” медалями.

Із **953** професійно-технічних навчальних закладів випущено **262,0 тис.** учнів, з яких **108,5 тис.** разом з робітничою професією отримали атестат про повну загальну середню освіту.

Завершується проведення випускних державних іспитів та захисту дипломів у 330 вищих навчальних закладах III-IV рівня акредитації та 667 – I-II рівня акредитації.

У результаті заходів, вжитих Міністерством освіти і науки України спільно з центральними органами виконавчої влади, в 2002/2003 навчальному році **вдалося:**

- У загальній середній освіті – **забезпечити поетапний перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру та 12-річний термін навчання; створити** сучасні навчальні програми, засоби навчання, **підготувати** нове покоління підручників **та виготовити** їх у необхідній кількості; **продовжити комп'ютеризацію** сільської школи; **розпочати реалізацію програми “Шкільний автобус”.**

- У професійно-технічній освіті – удосконалити мережу навчальних закладів та структуру підготовки кадрів відповідно до потреб ринкової економіки, в першу чергу з професій технологічно складних та сервісу; впровадити інноваційні технології навчання; здійснювати підготовку молоді за ступеневою професійно-технічною освітою; організувати широкомасштабну перепідготовку незайнятого населення відповідно до потреб ринку праці; розпочати комп'ютеризацію професійно-технічних навчальних закладів та підключення їх до системи Internet.

- У вищій освіті – розширити підготовку фахівців із спеціальностей, що забезпечують стабільний розвиток економіки України, кадровий супро-

від важливих державних та науково-технічних програм; забезпечити доступність до вищої освіти шляхом збільшення кредитних ресурсів для здобуття молоддю вищої освіти та запровадження дистанційного навчання; вдосконалити мережу вищих навчальних закладів. Вдалося провести роботу щодо оновлення складу науково-педагогічних та керівних кадрів. Вирішується проблема працевлаштування випускників.

У результаті заходів, вжитих у червні, *вдалося практично погасити заборгованість із заробітної плати педагогічним працівникам загальноосвітніх навчальних закладів, що фінансуються з місцевого бюджету.*

Станом на 26.06.2003р. заборгованість із виплати заробітної плати за травень 2003 р. залишилася лише в Автономній Республіці Крим та 5-ти областях і складає всього по Україні 3688,7 тис. грн. або 0,009 місячного фонду оплати праці. Спостерігається невіплата зарплати лише в 24 містах та районах цих регіонів.

Заборгованість із виплати відпускних та оздоровчих за червень 2003 р. складає по Україні 30,8 відсотків. Найбільша заборгованість — в Івано-Франківській (68,0%), Київській (74,4%), Львівській (64,3%) та Тернопільській (66,2%) областях. Відшукуються кошти для її погашення.

Заходи, вжиті Президентом України, Кабінетом Міністрів України, Міністерством освіти і науки України, місцевими органами виконавчої влади щодо погашення заборгованості із виплати заробітної плати та відпускних, підвищення заробітної плати педагогічним працівникам, сприятимуть організованому початку 2003/2004 навчального року.

ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО СТАНДАРТІВ ОСВІТИ¹

Ми повинні влитися в європейський освітній простір з тим, щоб не залишитися поза Європою не тільки в освіті, а й у житті в цілому.

У зв'язку з цим, нам треба забезпечити й сучасне ставлення до стандартів освіти, які повинні збагачуватися шляхом диференціації учасників навчального процесу за рівнем підготовки. Традиційний підхід до змістової компоненти стандартів освіти орієнтований на певну уніфікацію, певну усередненість інтелекту. Інноваційний підхід вимагає врахування як середнього рівня інтелекту, так і одночасного поглиблення та розширення програми навчання для "просунутих" і створення індивідуальних програм підвищеного рівня для особливо обдарованих.

Кадри вирішують усе: **ВЧИТЕЛЬ, ЯКОГО ЧЕКАЄ УКРАЇНА¹**

Оскільки в контексті застосування нових інформаційних технологій центром тяжіння стає учень (студент), який активно вибудовує свій навчальний процес, вибираючи основну траєкторію в освітньому середовищі, то важливою функцією вчителя (викладача) є його вміння сприяти учням (студентам) в ефективному і творчому освоєнні інформації, в розвиткові критичного осмислення здобутої інформації. У світовому освітньому середовищі в зв'язку зі зміною парадигми педагогічних функцій стали використовувати термін *facilitator* — той, хто сприяє, полегшує, допомагає вчитися. Треба наголосити, що навіть при застосуванні найсучасніших комп'ютерних систем, високих телекомунікаційних технологій, які, поза будь-яким сумнівом, стимулюють динаміку та ефективність навчального процесу, підвищують інтерактивність освітнього середовища, ніщо і ніхто не спроможний повністю витіснити і замінити мистецтво безпосереднього педагогічного діалогу "Вчитель-Учень". Тому у ХХІ столітті особливо важливою є підготовка високопрофесійних педагогічних та науково-педагогічних працівників, які відповідають інтеграційному критерію "педагогічна майстерність + мистецтво комунікації + нові технології". Саме в сенсі відповідності цим критеріям нам слід переглянути підготовку і підвищення кваліфікації вчителя.

ХХІ століття вимагає, щоб Україна, як і кожна держава окремо, а також і всі суспільства разом, створювала необхідні умови — інтелектуальні, економічні, соціальні, політичні, моральні, — які б підвищували педагогічну мотивацію і високо поцінювали гідність педагога, науковця, інтелектуала. Тільки за такої умови освітнє середовище може формувати і розвивати сучасну демократичну особистість, удосконалювати ідеали та цінності відкритого громадянського суспільства, реалізовувати національні інтереси, вибудовувати спільний Європейський дім, відчувати єдність світу в його розмаїтті і постійно розвивати та збагачувати людську солідарність.

¹Директор школи, ліцею, гімназії. — №6, 2002. — С. 11.

ПРОЗОРІСТЬ І НАСТУПНІСТЬ СИСТЕМ ОСВІТИ ВСІХ РІВНІВ

Ми живемо в час, коли розвиток цивілізації, її постіндустріальний вектор переконливо підтвердили, що головними чинниками сталого економічного розвитку може бути лише зростання інтелектуального потенціалу нації і науково-технологічні інновації, застосування яких суттєво змінює обсяги та якість як виробництва, так і споживання.

Президент України у Посланні до Верховної Ради України "Європейський вибір.

Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки" наголосив, що прогрес людства на сучасному етапі визначається головним чином рівнем людського розвитку, глибиною інтеграції науки та освіти. За всіма цими параметрами Україна має досить потужний потенціал, і використовувати його треба якомога повніше й ефективніше, з максимальною віддачею.

І саме з новими підходами до формування особистості ми пов'язуємо сподівання на випереджальний розвиток нашого суспільства, його інтелектуальний та технологічний прорив у двадцять першому столітті.

На сьогодні потенціал національної системи освіти складають 48 тисяч закладів та установ, в яких навчається майже 10 мільйонів учнів та студентів, працює понад 1,5 мільйона фахівців.

У результаті заходів, вжитих Міністерством освіти і науки України спільно з центральними органами виконавчої влади, в 2002/2003 навчальному році вдалося призупинити ліквідацію дошкільних установ, прискорити передачу відомчих дитячих садочків до комунальної власності та забезпечити встановлення розміру батьківської плати за утримання дітей в дошкільних установах на рівні, доступному більшості населення України.

Мережа загальноосвітніх навчальних закладів протягом року не зазнала суттєвих змін, їх кількість стабілізувалася на цифрі 21,1 тисячі.

Безперечно, *досягненням є те, що у нове тисячоліття Україна вступила з розвинутою системою освіти*, яка в цілому органічно поєднала позитивний педагогічний досвід минулого зі становленням демократичної системи навчання та виховання, з прозорістю, наступністю систем освіти всіх рівнів.

Подальші перспективи змін в освіті пов'язуємо насамперед з прийняттям Національної доктрини розвитку освіти.

Цим документом державної ваги визначено стратегію, пріоритетні напрями розвитку освіти. Ключові положення цього документу

**Володимир
СКИБА**

Начальник відділу взаємодії з місцевими органами виконавчої влади та самоврядування МОН України

збігаються з основними тенденціями, характерними для інших розвинутих країн, окреслено також головні позитивні надбання системи освіти за роки незалежності.

Перехід до здійснення профільного навчання учнів старшої школи — одна зі складових рівного доступу до здобуття якісної освіти.

Спостерігається тенденція до зростання кількості навчальних закладів для обдарованої молоді: гімназій, ліцеїв і колегіумів та відповідного контингенту учнів у них. Якщо у 2000 році таких закладів було 530, то на кінець цього навчального року їх стало 733.

Оптимізація структури освітньої мережі забезпечила зменшення кількості учнів, які навчаються у другу зміну. Так, у 2000 році навчалось в одну зміну 92,0 відсотки учнів, у 2003 році — 93,8 відсотка.

Мовна політика у галузі освіти є наскрізною і охоплює всі навчальні заклади незалежно від типу і форм власності. Вона визначена Конституцією України, законодавством про мови та освіту, іншими нормативно-правовими документами України.

Освіта сприяє розвитку високої мовної культури громадян, вихованню поваги до державної мови. Як наслідок — кількість учнів, що навчаються українською мовою, зросла з 69,8 відсотка у 2000 році до майже 73,4 відсотка у 2003 році.

Головною метою удосконалення системи освіти є створення механізму її стабільного розвитку, забезпечення відповідності швидкозмінним вимогам ХХІ століття, соціальним і економічним потребам розвитку країни, запитам особистості, суспільства, держави.

Ключовими питаннями реформування школи є впровадження нового змісту загальної середньої освіти, новітніх освітніх технологій та гуманізація всього навчально-виховного процесу.

Саме через зміст освіти та запровадження новітніх освітніх технологій ми маємо вирішити цілу низку найважливіших завдань: сформувати життєво важливі компетенції особистості, здійснити мовний прорив, забезпечити інформатизацію освіти.

Зміст навчання у початкових класах розроблено відповідно до вперше створеного в Україні Державного стандарту початкової освіти.

На часі також створення електронних навчальних посібників, розробка яких уже здійснюється творчими колективами, хоча ця робота ведеться повільними темпами, які не можуть нас задовольнити.

Забезпечення рівного доступу до якісної освіти потребує вирішення проблеми задоволення освітніх прав національних меншин.

Останніми роками спостерігається тенденція деякого збільшення числа шкіл і класів і, відповідно, контингенту учнів, які навчаються кримсько-татарською та угорською мовами. Поліпшилося видання підручників і навчальних посібників рідними мовами.

Прийнята у січні 2003 року постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження Програми “Шкільний автобус” є запорукою забезпечення доступності до здобуття якісної освіти учнями, які проживають у сільській місцевості.

Знайшов підтримку демократизований порядок проходження учнями державної підсумкової атестації, зокрема, надано можливість проходити її при вступі до вищих навчальних закладів.

Не залишається поза увагою центральних органів виконавчої влади і подальша модернізація мережі навчальних закладів.

До 1 вересня 2003 року планується ввести в експлуатацію 26 загальноосвітніх навчальних закладів на 5,3 тисячі учнівських місць, що відповідатимуть найсучаснішим вимогам сьогодення, зокрема в Івано-Франківській області — 7 шкіл на 1,3 тис. місць, у Вінницькій, Закарпатській та Тернопільській областях по 3 школи, загальною потужністю 2,0 тис. учнівських місць.

Зрозуміло, що забезпечити подальший розвиток національної освіти можливо лише при її повноцінному фінансуванні. Держава відшукує шляхи вирішення цієї проблеми. **Урядом розроблено низку важливих документів, наріжним каменем яких є осучаснення освіти та підвищення соціального статусу Вчителя.**

Держава
і освіта

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЩОДО ОСВІТЯНСЬКИХ СТАНДАРТІВ

Інтерв'ю головного редактора журналу з директором Департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОН України Павлом ПОЛЯНСЬКИМ.

– Павле Броніславовичу, на якій стадії перебуває сьогодні розроблення проекту Державного стандарту загальної середньої освіти?

**Павло
ПОЛЯНСЬКИЙ**

Найперше вважаю за обов'язок привернути увагу наших читачів, що тепер паралельно триває робота з розроблення як проекту Державного стандарту загальної середньої освіти, так і проекту Стандарту спеціальної освіти. Про останній у пресі згадується набагато рідше, але його значення неможливо переоцінити в тому сенсі, що держава поставила за мету забезпечити рівний доступ до якісної освіти всім дітям, у тому числі й учням з особливими потребами. На жаль, таких дітей повсюди у світі немало... Група розробників Стандарту спеціальної освіти (точніше, практично відразу восьми його варіацій – за переліком захворювань) не надто чисельна, але ці люди за рахунок власного часу дуже напружено й добросовісно працюють, ступаючи крок у крок за розроб-

никами так би мовити “базового” Стандарту.

У цілому ж на сьогодні є підстави весті мову про те, що масштабна десятирічна робота наближається до завершення. В останні місяці було значно інтенсифіковано дискусії довкола проблем, що залишалися, чи тих, щодо яких існували різні точки зору. Останніми тижнями відбуваються щоденні робочі зустрічі членів загальної групи з керівниками творчих колективів усіх освітніх галузей, на яких ідеться про узгодження формату та стилістики документу. Знайдено консенсус у тому, щоб не вдатися до перманентних дискусій щодо переліку освітніх галузей та розподілу навчального часу між ними.

Ці два питання довгий час спричинялися гострими дискусіями, в ході котрих представники тієї чи іншої освітньої галузі переконували колег, які репрезентують інші галузі, в доцільності приділити особливу увагу саме “їхній” галузі, виділивши на неї більше навчальних годин. Проте цей, цілком привабливий за інших обставин, предметний патріотизм таїв у собі загрозу

завести роботу в глухий кут, оскільки практично всі говорили про те, що “не вистачає годин”. Та якщо поставити себе на місце тих школярів, які добросовісно опановують навчальний матеріал, то варто, як на мене, вести мову не про “довантаження”, а навпаки – про інформаційне розвантаження навчального матеріалу. Щоб це зробити, всім нам у більшій чи меншій мірі нерідко доводиться вгамовувати той самий предметний патріотизм і керуватися не вузькопредметними амбіціями, а бачити весь спектр навчальних дисциплін, що складають зміст загальної середньої освіти. За великим рахунком – бачити перед собою дитину. Із упевненістю сьогодні можна говорити про те, що розробники проекту Стандарту виявилися тут на висоті.

Цікавими були також дискусії довкола того, у якій мірі будуть співвідноситися Державний стан-

дарт і профільне навчання у старшій школі. Наразі зійшлися на тому, що стандарт має бути єдиним і розрахованим на оптимальний для продовження навчання та життєдіяльності рівень; аспекти ж, пов’язані з профільністю, знайдуть відображення у типових навчальних планах, диференційованих навчальних програмах, підручниках та посібниках. Тобто, у документі будуть передбачені такий зміст навчання і його результати, які забезпечують на достатньому рівні загальнокультурні компетенції. Цей рівень ми можемо визначити саме як рівень Стандарту. Щодо верхньої планки досягнень в освіті, то вона ніколи не може і не повинна вимірюватися, адже досконалість не має межі. Все, що учень опанує понад рівень Стандарту, знадобиться йому в житті і стане міцним підмурком індивідуального прогресу й суспільного поступу.

– 3 якими труднощами доводиться стикатися в процесі роботи над Стандартом?

Іх було й залишається вдосталь, адже в нашій країні раніше не існувало загальнодержавного стандарту освіти; його роль до певної міри виконували навчальні програми. Чинник новизни й відсутності досвіду був вельми сильним. За великим рахунком, нашим освітянам випала доля виробити національну модель вирішення цієї надзвичайно складної пошукової проблеми, найперше – чітко визначити формат того, що ми розуміємо під Державним стандартом загальної середньої освіти. Відповідь на це питання було дано у Законі України “Про загальну середню освіту”, де зазначалося, що Державний стандарт загальної середньої освіти складається з державних стандартів початкової (1-4 класи), базової (5-9 класи) та повної середньої освіти (10-12 класи). Складовою Державних стан-

дартів є Базовий навчальний план, що включає з одного боку, інваріантну і варіативну складову та, з другого, – з освітніх галузей з описом їх змістового наповнення та компетенцій, якими має відповідно оволодіти випускник 9 та 12 класів.

Наступним завданням, що постало перед розробниками стандартів після прийняття Національної доктрини розвитку освіти, було визначення того місця, яке посідає Стандарт у загальній концепції модернізації системи освіти. У процесі роботи над проектом документу вдалося, на мою думку, включити основні його положення в загальну схему освітньої політики через ту частину теоретичних і практичних питань діяльності, що виходять з потреб особи, суспільства, держави. У такому сенсі даний документ може розглядатися як освітній стандарт у широкому тлумаченні цього слова, що містить у собі ті показники, які за своєю природою через

наскрізні змістові лінії у кожній з восьми освітніх галузей забезпечують взаємозв'язок навчального процесу й результатів навчання. Окрім того, ідеї проекту Стандарту не виникали, так би мовити, на порожньому місці, а стали логічним продовженням освітніх цілей, визначених Конституцією України та Законами України у сфері освіти, постановами Уряду, Національною доктриною розвитку освіти, Концепцією 12-річної школи та іншими документами.

Дуже важливо було залучити до справи якомога ширше коло людей, які виявляли інтерес і готовність практично працювати над проблемою, визначити весь спектр думок довкола розроблення Стандарту. Відтак думаю, що не помилюся, якщо зазначу, що довкола Стандарту як ніколи раніше щодо будь-якого іншого документу у сфері освіти велася широка відкрита дискусія, перебіг якої висвітлювався у засобах масової інформації. Всі, хто насправді того

прагнув, могли спробувати переконати у правильності своїх підходів під час численних круглих столів, семінарів за участю експертів Ради Європи, Світового банку, Британської ради, Представництва ООН в Україні, а також інших авторитетних організацій. У ході обговорень важливо було дати оцінку кожній з альтернатив, визначити, що може бути добрим чи, навпаки, небажаним наслідком, якщо гору візьме той чи інший спосіб розв'язання проблеми. Природно, що автоматично врахувати всі зауваження і пропозиції було неможливо, тож прийняті були ті з них, які логічно вписувалися в загальну філософію документу і в доцільності яких їх автори зуміли переконати інших. Звідси проект Стандарту – це не чиясь “перемога” чи, навпаки, “поразка”, а узагальнене віддзеркалення теперішнього стану педагогічної науки і практики у нашій країні, усвідомлення стратегії розвитку української освіти.

– Завершення роботи над Стандартом – це “кінець” чи “початок”? Що далі?..

Як ми сподіваємося, впродовж літніх місяців робота над проектом завершиться й у жовтні-листопаді після розгляду його на спільному засіданні колегиї Мінісвіти і науки України та Президії АПН України і погодження з НАН України, рядом міністерств і комітетів його буде внесено на затвердження до Кабінету Міністрів України. Після того, як Уряд затвердить Стандарт, на що ми сподіваємося, розпочнеться не менш цікава і складна робота: розроблення типових навчальних планів, у яких буде чітко визначено, які конкретно навчальні предмети внесуть освітні галузі і скільки буде відведено на їх вивчення навчальних годин у тому чи іншому класі. Після цього настане черга складання нових навчальних

програм, написання підручників і посібників для учнів основної і старшої, як правило профільної, школи.

Зокрема, дуже напруженим буде 2004 р., адже саме у цей рік необхідно розробити нові програми для учнів 5-12 класів, причому для старшої профільної школи з кожного предмету для 10-12 класів має бути складено щонайменше по три програми: рівня Стандарту, академічного (раніше вживалася назва “загальноосвітній”) рівня і, нарешті, для профільних класів. Також наступного року необхідно написати підручники для 5-го й, дуже бажано, для 6-го класу. Тобто, прийняття Державного стандарту є одночасно й завершенням великої роботи і початком нової, не менш масштабної. Перефразовавши рядки з популярної колись пісні, можна сказати, що зробити нам належить більше, ніж зроблено.

ЧИ ЗМІНЯТЬ УКРАЇНУ 3032 СЛОВА ОСВІТНІХ СТАНДАРТІВ?

Держава
і освіта

Освіченість не завжди врятовує від зловживань нею. Як свідчить неодноразово історія, тиран може зібрати найосвіченіших до купи і змусити їх виконувати його завдання. На щастя, в Україні це майже вже неможливо. Україна здобула шанс використати освіченість заради інтересів суспільства і людини. І в цій невпинній циркуляції знання, необхідного для успішного розвитку суспільства, надзвичайну роль відіграють освітні стандарти як дзеркало національної культури. Зокрема, велику роль має Державний стандарт базової і повної середньої освіти, другий Проект яких оприлюднено на початку 2003 року.

Проект – це результат тривалої роботи великої групи українських учених-педагогів. Обсяг цієї роботи навіть важко уявити. Спробуємо лише окреслити її основні етапи: вивчення закордонного досвіду стандартизації освіти, дослідження вивчення учнями тих чи інших фрагментів змісту освіти, інтеграція світової і національної культури у зміст освіти, розробка формату стандартів і визначення принципів обмеження включення в нього безмежного світу знань, розміщення його за темами 12 000 уроків, які укладають процес навчання за 12 років, визначення принципів оцінювання учнів, і нарешті утиснення цієї інформації у короткий текст Проекту стандартів (22 тисячі слів).

Цей текст має визначати єдність освітнього простору і слугувати основою у вирішенні конфліктів між споживачами освіти та її продукувачами.

Тому сконденсовану у тексті Проектів таку тривалу і обсяжну роботу української педагогічної науки піддавати неаргументованій критиці було б необачно і некоректно.

Проте ще більш було б необачно погодитися суспільству із запропонованим проектом без належної професійної і громадської експертизи. Проблема стандарту освіти – це проблема кристалізації культури країни у світовому контексті в ту частку культури, яка, можливо, більша за існуючу культуру. Освітній стандарт, фактично, є геном, у якому записана програма розвитку майбутнього покоління, і помилка в цій програмі може бути дуже дорогою для суспільства.

Існує досить висока ймовірність, що школа і суспільство будуть байдужими до стандарту, оскільки в багатьох аспектах його Проект настільки загальний, що без наступної (при цьому неоднозначної) інтерпретації в програмах і підручниках він не становитиме цінності як практичний довідник сутності освіти. Проте навіть за обставин функціональної непридатності стандарт становитиме ще більший інтерес для великого

**Сергій
КЛЕПКО**

Проректор
Полтавського
ІНПО, кандидат
філософських
наук, доцент,
головний редактор
журналу “Пост
Методика”

Директор школи, дітяю, гімназії № 3 2003

Освітній стандарт — форма репрезентації знань і компетентностей, якими має оволодіти громадянин з метою ефективної участі у культурі суспільства

Освітній стандарт — розгорнута відповідь на питання “Які освітні потреби молоді слід задовольнити?”

“РОЗЩЕПЛЕНЕ БАЧЕННЯ” (*splintered vision*) — розмаїття суперечливих теорій та бачень, не зосереджений підхід, фрагментарність, відсутність узгоджених (когерентних) цілей

“СУПЕРБАЧЕННЯ” (*super vision*) — інтегративний плюралізм, використання поліфокусних окуляр

комплексу наукових дисциплін як самовідображення українського інтелекту у компактному вигляді. *Хотілося б, щоб цей стандарт за якістю підготовки було не соромно виставляти в Інтернеті не тільки українською мовою, а й англійською.* В будь-якому випадку український освітній стандарт має бути не гіршим і не менш натхненним, ніж вже існуючі у світовій освіті національні стандарти.

І в таку якість маємо повірити не лише через авторитетність його розробників, а передусім через аргументовану доказовість відповідності українського стандарту потребам культури і економіки суспільства. Проте сумніви щодо того, що запропонований Проект є найкращим варіантом для української школи, не зникають при ознайомленні як зі стандартом, так і педагогічною наукою про стандарти. Лише один приклад: в Україні не проведено жодної дисертаційної роботи щодо розв’язання проблеми стандартизації, лише 4 дисертації написані на теми, опосередковано пов’язані з нею.

Існуючі погляди і підходи щодо створення проекту освітніх стандартів презентують два типи бачень. Коли

вихоплюється один фрагмент стандарту і він піддається критиці без огляду на інші його частини, то ми є свідками “розщепленого бачення” (*splintered vision*) освітнього стандарту, тобто панування розмаїття суперечливих тео-

рій та концепцій, відсутність зосередженого підходу і узгоджених (когерентних) цілей, фрагментарність оцінки. Цей термін (*splintered vision*) було вжито дослідниками, які проводили Третє міжнародне дослідження рівня математичної та природничої освіти (TIMSS), до ситуації в освіті США, коли панує там таке бачення унеможливує високу якість учнівських досягнень.

Інший тип бачення — “супербачення” (*super vision*) — підхід, коли всі елементи стандарту оцінюються не з точки зору фахових інтересів, а на засадах інтегративного плюралізму, коли на кожний фрагмент стандарту і на нього в цілому дивляться за допомогою поліфокусних окуляр.

Важливість “супербачення” обумовлюється існуванням двох умовних можливих моделей загальної освіти [1]. Перша з них відображає вибух і фрагментацію знання, а друга будується на уявленні про можливість імплузії (*implosion*) знань, тобто “вибуху усередину”, і представлена різноманітними способами інтегративного навчання.

При ознайомленні читача з проектом Державних стандартів базової і повної середньої освіти (2002) постають такі труднощі:

- по-перше, “філософія стандарту” залишається невідомою, або неконкретно сформульованою;
- по-друге, спостерігаються різний “темп”, стиль і “планки” освітніх галузей;
- по-третє, текст важкий для обговорення — пронумеровані рядки, відсутній тезаурус тощо.

По суті, поки що Проект є призначеним навчальним планом (*intended curriculum*), який, у разі його затвердження, неминує породити спектр інших куррикулумів,

у тім числі небажані – прихований (*hidden*) та виключений (*excluded*) куррикулуми.

На жаль, доводиться констатувати, що проект Державних стандартів базової і повної середньої освіти (2002) відображає модель вибуху і фрагментації знання і є наслідком “розщепленого бачення” його укладачів. Необхідний аналіз стандартів через призму *супербачення*, яке не лише генеруватиме стандарт як практичний результат освітнього процесу, а й відповідатиме об’єктивним вимогам до стандартизації української освіти. Відповідаючи цим вимогам, потрібно в першу чергу:

- орієнтуватися на освоєння найвишого у світі рівня технологічного озброєння суспільства;
- забезпечувати технологічну спроможність суспільства до змін – визначати політику змін змісту та форм освіти згідно з потребами інформаційного суспільства; підвищувати низьку загальну технологічну грамотність населення;
- використати досягнення методології науки і системних досліджень у галузі репрезентації (представлення) знань – вивчення прагматичних характеристик знання та залежності його організації від вимог діяльності;
- врахувати досвід різних систем стандартизації і підходів до даної процедури;
- продемонструвати відповідність провідним освітнім світовим стандартам, які засвідчуються через системи тестування і сертифікації, мають високий ступінь взаємопов’язаності та зіставлення. Необхідно визначити матрицю критеріїв і вимог до здійснення процедури зіставлення.

Орієнтуючись на ці вимоги, потрібно вирішувати досить складну проблему “міні-

ДВІ МОДЕЛІ ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ

вибух і фрагментація знання

ІМПЛОЗІЯ (*implosion*) – “вибух всередину”, інтегративне (*integrative*) навчання.

COMMONALITY – загальність.

Consilience – співпадання, збіг.

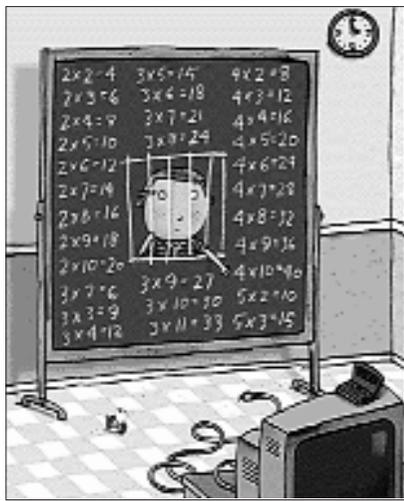
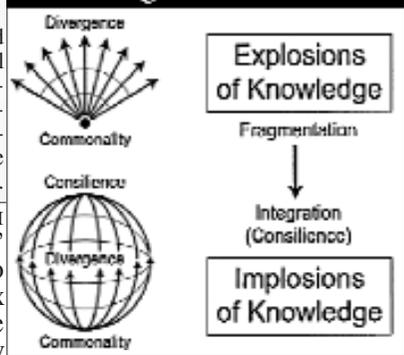
Source: David K. Scott, General education for an integrative age/Higher Education Policy, Vol. 15, Issue 1, March 2002.

мальності чи максимальності” стандарту. Цю проблему у двох реченнях не розв’язати, тому що ці терміни у різних аспектах розуміються досить по-різному. Стандарт повинен бути посилюючим для усіх учнів. Але як розуміти його мінімальність?

Є побоювання, що стандарт легітимізує як суспільну норму освіченість та компетентність сьогоденного “трієчника” (відповідного терміну у 12-бальній шкалі оцінювання, здається, ще не сформульовано). З точки зору суспільства, на моє переконання, мінімальним стандартом має бути той обсяг і перелік знань і компетентностей, який є необхідним для успішного життя у сучасному суспільстві. Освітній

стандарт – не те, що всі можуть досягти, а те, що потрібно всім досягнути!

Implications for Undergraduate Education

Директор школи, дітя, гімназії № 32003

А посильним стандарт мають зробити його укладачі, провівши розвантаження на основі сучасних досягнень науки і педагогіки.

Важко не погодитися з американським педагогом С. Пайпертом, який стверджує, що немає дітей, не здібних до вивчення математики, а є учителі, які не володіють методиками і програмами, які можуть зробити усіх дітей успішними з усіх предметів. Мінімальний стандарт, ще раз підкреслю, не в тому, що він буде укладено під “сьогоднішнього трієчника” і бідного учителя як матеріально, так і в аспекті методичного та технологічного забезпечення. Мінімальний освітній стандарт – це та сума знань і компетенцій, яка необхідна суспільству для збільшення його ВВП у кілька, а краще в десять разів.

Для вирішення такого завдання й необхідне супербачення, для втілення якого потрібно застосувати такі методи аналізу проблеми:

синектичний аналіз – засіб розв’язання проблем шляхом віднаходження аналогічних чи подібних проблем чи рішень;

класифікаційний аналіз – засіб пояснення понять та розрізнення явищ (доречність, вичерпність, виключність, послідовність);

аналіз припущень – метод, завдяки якому виявляються, оцінюються, синтезуються або відкидаються будь-які суперечливі припущення щодо проблеми;

ієрархічний аналіз – метод оцінки причин виникнення проблем (можливі, вірогідні тощо) [2].

Не претендуючи на повне вирішення проблеми розробки освітнього стандарту, лише продемонструємо деякі наслідки застосування цих методів аналізу щодо неї.

Синектичний аналіз (прямий, історичний, просторовий) зобов’язує нас провести таку роботу:

1. Оцінити стандарт з точки зору результатів TIMSS, PISA.

2. Проаналізувати стандарт через призму “ASCD Curriculum Handbook”, аналітичного огляду сучасних досягнень у формуванні навчальних програм на основі картографічного дослідження успішності учнів.

3. Проаналізувати стандарт з точки зору експертизи німецьких дослідників Інституту міжнародної порівняльної педагогіки “zur entwicklung nationaler bildungsstandards. Eine expertise” [3].

4. Проаналізувати стандарт з точки зо-

ру російської дискусії щодо укладання освітніх стандартів тощо.

При цьому доцільно розглядати не так звані “світові освітні стандарти”, а провести аналіз освітніх програм/куррикулумів, спираючись на досвід основних міжнародних освітніх систем сертифікації та стандартизації. До таких систем належать:

1. **GSE O Level** – система сертифікації загальної освіти 0 рівня;

2. **GSE A Level** – система сертифікації загальної освіти А рівня;

3. **IGCSE** – міжнародний сертифікат загальної середньої освіти;

4. **HIGCSE** – міжнародний сертифікат загальної освіти;

5. **AICE** – міжнародний сертифікат про освіту підвищеного рівня;

6. **IB, The International Baccalaureate** – система міжнародного бакалавріату [4].

Виходячи з такого синектичного аналізу, у проекті має бути точно вказано про відповідність українського стандарту цим нормам.

Класифікаційний аналіз допоможе встановити доречність, вичерпність, виключність, послідовність елементів знань та компетентностей, включених у стандарт. Одним із підходів є Алфавітно-частотний словник тексту Проекту Державних стандартів. Встановлено, що структуру та зміст освіти подають *21721 слововживання 3032 слів* у Проекті Державних стандартів. Багато це чи мало?

Для порівняння: 4864 терміни містить укладений Хіршом список слів, які має знати кожний американець [5]. При цьому Хірша критикують, що його список майже не містить термінів, необхідних для технологічної грамотності.

Проте навіть “900 слів можуть повернути світ”. Так, у 1953 р. Вотсон та Крік у часописі Nature за допомогою 900 слів описали структуру основної молекули життя – ДНК – і механізм її реплікації. З того часу молекулярна біологія, не лише змінила спосіб наукового мислення, а й значною мірою визначила подальший розвиток усього людства [6].

Постає закономірне питання: *чи змінять на краще Україну 3032 слова з проекту стандартів?*

Якщо Проект не працюватиме на цю зміну, то він не потрібний. Проте перегляд Алфавітно-частотного слов-

ника тексту Проекту відкриває нам пустки у змісті освіти і разом з тим ті галявини культури, на яких трава вже стоптана-перетоптана, проте гра на них не була для освіти успішною. Так, у Проекті Державних стандартів жодного разу не вжито, наприклад, такі слова як “аналогія”, “бізнес”, “нанотехнологія”, “голографія”, “біоетика”, “чесність”...

Звичайно, можливо укладачі вважають, що ці поняття не заслуговують бути включеними в текст держстандарту з певних причин – чи то їхньої неважливості, чи з причин їхнього входження в інші схеми, сценарії, фрейми стандарту.

Проте, спроектуємо наслідок такого слововживання щодо терміну “бізнес”. В основі проекту стандартів – хибне припущення, що бізнес-освіта існує лише для учнів, які очікують згодом закінчити вищий навчальний заклад і зробити кар’єру у бізнесі. **Всі учні повинні мати загальне розуміння того, як функціонує економіка вільного ринку, їм треба змінити уявлення про роль бізнесу в економічному розвитку і, відтак, про значення менеджмент- та бізнес-освіти.** Збагатити зміст української шкільної освіти бізнес-освітою вкрай важливо, тим більше, що CEUME опублікував переклад Національних стандартів бізнес-освіти для американських шкіл, який навіть використовується ВНЗ України. Зі структури цих стандартів відразу стає зрозумілим, який обсяг знань недоотримають українські учні. Тому потрібно дослухатися до слів із передмови до Національних стандартів бізнес-освіти:

“У глобальному суспільстві учні, безперечно, мають навчатися основам бізнесу. Знання і навички, які можуть розвинути учні шляхом виконання стандартів, можуть стати інструментами їхнього особистого і фахового успіху. Без знань та навичок, які може надати бізнес-освіта, багато молодих людей увійдуть у свій зрілий вік економічно збідненими. Через те, що природа професій та роботи продовжує змінюватися, підвищується і важливість бізнес-освіти для всіх учнів. Молодих людей треба навчити, як досягти успіху у надзвичайно складному оточенні, як домогтися задовільного стандарту життя. Всі учні повинні знати, як функціонує підприємство, як суспільні, державні та економічні події впливають на них, а вони на події” [7].

Аналогічні міркування можна провести й щодо інших наведених вище

“упущених” термінів, поки що не включених у стандарт.

Далі, потрібно провести аналіз припущень – метод, завдяки якому виявлятимуться, оцінюватимуться, синтезуватимуться або відкидатимуться будь-які суперечливі припущення щодо проблеми впровадження стандартів. Якщо буде впроваджено стандарт у такому вигляді, як пропонує зараз проект, то чи досягнемо ми бажаних цілей? Тут необхідно врахувати, що для особистості об’єктивно “освіта є полем боротьби за капітал” (П. Бурде), а для суспільства освіта є важливим засобом збільшення свого сукупного капіталу. Тому вкрай важливо провести підрахунки “капіталів”, які зможе постачати у майбутньому стандарт, за методами менеджменту знань.

Звичайно, такі підрахунки – річ не проста, оскільки в Україні досі невідомі ні навчальна ефективність методик, ні економічна ефективність інвестицій у середню освіту; не оцінено рівня освіченості населення; не знаємо, наскільки він (цей рівень) відповідає вимогам, записаним в екзаменаційних та кваліфікаційних характеристиках.

Без жорсткого відбору знань і компетентностей до стандарту не обійтися. “Предметофілія” має поступитися реальному врахуванню тих обставин, що немає наукового доведення, що гуманітаризація освіти поліпшує освіченість. Це всього-на-всього гіпотеза, яка досить переконливо заперечується на всіх континентах. Тим сумнівніше й переважання за обсягом гуманітарних дисциплін у загальному обсязі змісту освіти. Тим більше, що розмежування дисциплін на гуманітарні і природничо-математичні на сьогоднішній день є невідповідним ситуації розвитку науки і технології. **Немає вже гуманітаристики, яка не опирається на точні науки, так само як технічні й природо-математичні галузі знання формуються в інтеграційних рухах з гуманітарними дисциплінами.**

Ієрархічний аналіз, оцінюючи причини виникнення проблем у сучасній освіті, допоможе відповісти на питання: на що орієнтуватися в “стандартизації” освіти?

● На рівень і структуру розвитку сучасної науки? Технологічну культуру?

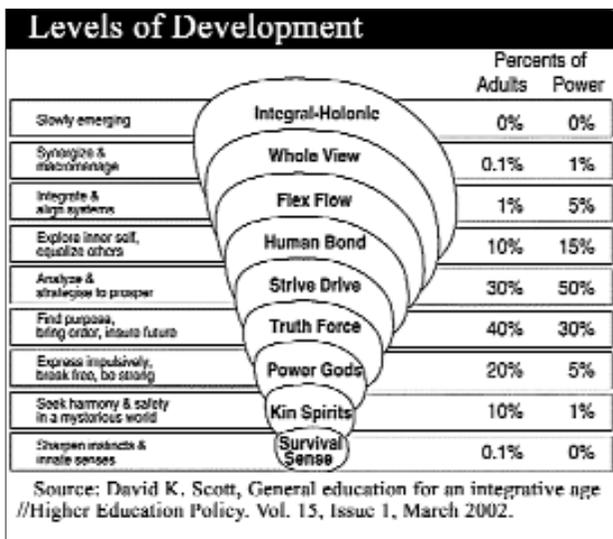
- На сучасну соціокультурну ситуацію?
- На прогноз майбутнього?
- На реальності повсякденного життя?
- На все зразу?

Освіта не може бути безмежною: це всього 11970 уроків за 12 років навчання – таке за Проектом стандарту загальне навчальне навантаження. Повертаючись до проблеми “Рівень стандартів і рівень можливостей оволодіння ними”, нагадаємо думку І. Песталоцці: “Бідняк здебільшого

бідний тому, що він не привчений працювати для задоволення своїх потреб...” [8].

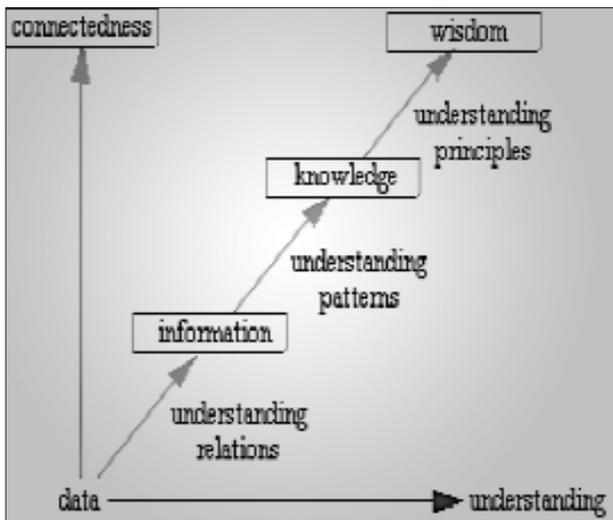
Тому рівень стандартів має бути таким, щоб завдяки йому підвищувався рівень економічної свободи особистості в українському суспільстві.

У суспільстві поширені різні типи світоглядів. Звичайно, **неправильно сприймати стандарт як шаблон**, яким світоглядний плюралізм і поліморфізм знань “причисувався” б до можливостей пересічності. При цьому, врахуємо, є ризик втратити динамізм українського розвитку. То ж проведемо експертизу проекту стандарту на засадах “супербачення” і розуміння його мінімальності таким чином: освітній стандарт – не те, що всі можуть досягти, а те, що потрібно всім досягнути!

ЛІТЕРАТУРА

1. Scott David K., General education for an integrative age//Higher Education Policy. Vol. 15, Issue 1, March 2002.
2. Семинар Міжнародного центру перспективних досліджень, Київ, Україна, вересень 2000.
3. Zur Entwicklung nationaler Bildungsstandards. Eine Expertise. Vorgestellt von Edelgard Bulmahn, Karin Wolff, Eckhard Klieme. Deutsches Institut für Internationale Pädagogische Forschung (DIPF) am 18. Februar 2003 in Berlin.
4. Див. детальну інформацію про це: <http://www.lko.paideia.ru/corporatestandard/analizstandartov.shtml> (2001-2002 ТОВ Інститут підручника “Пайдеія”, Лабораторія якості освіти – Корпоративний стандарт).
5. Hirsch E. D. (1987) Cultural Literacy: What Every American Needs to Know, Boston, MA: Houghton Mifflin Company.
6. Галковська Т. // Зеркало тижня – 2003. – № 18 (443).
7. Національні стандарти бізнес-освіти. – К.: CEUME, 2002.
8. Песталоцци І.Г. Письма г-на Песталоцци к г-ну Н.Э.Ч. о воспитании бедной сельской молодежи. – Песталоцци И.Г. Избр. пед.соч.:В 2т. М.: 1981.

ІННОВАЦІЙНА ШКОЛА

Віце-прем'єр-міністр
Володимир Семиноженко

*Спостерігається тенденція до зростання
кількості навчальних закладів для
обдарованої молоді гімназій, ліцеїв...*

**Інноваційна
школа**

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Визначаючи стратегію розвитку освіти в районі на найближчі роки та прагнучи гарантованого результату роботи, творчий колектив педагогів і керівників закладів визначив для району можливі шляхи реалізації сучасної державної політики в освітній галузі і схвалив Комплексно-цільову програму розвитку освіти в районі на 2002-2005 роки (див. візр на с. 20).

**Віктор
КОСТИНА**

Начальник районного відділу освіти Києво-Святошинської державної адміністрації Київської області

СУЧАСНІ ФУНКЦІЇ УПРАВЛІННЯ ШКОЛОЮ

Скажемо відверто, що неможливо забезпечити стратегічний розвиток освіти без чітко організованої співпраці відділу освіти з обласною та районною державними адміністраціями.

Дотримуючись 4-х рівневої моделі управління (стратегічний, тактичний, оперативний рівні та самоуправління), намагаємось орієнтувати внутрішнє управління на розвиток, а не лише функціонування певного типу освітніх закладів.

Звичайно, сучасні функції управління школою — контроль і керівництво — поступаються місцем прогнозу, моніторингу, аналізу. Стосовно оперативного рів-

ня управління, то ми дотримуємося необхідності збереження контролюючої функції. Хоч би з тієї позиції, що необхідно володіти інформацією щодо реалізації поставлених завдань, постійно мати зворотній зв'язок, щоб оперативно впливати на хід реформування освіти на локальному рівні, коректувати та направляти управлінські дії на результат (якість, своєчасність, адресність).

Однією з умов прийняття виважених управлінських рішень є якість інформації про діяльність системи освіти. Ця інформація має бути максимально повною за обсягом, систематизованою, об'єктивною, оперативною і конкретною. Розв'язанню цих проблем сприяє введена система моніторингу рівня навчальних досягнень учнів, професійної компетентності вчителів, рейтингова система оцінки освітньої діяльності навчальних закладів. Зараз рейтинг проводиться з 14 позицій, що забезпечують результативність навчально-виховного процесу (особливо широкий аспект відведено методичній службі), та ми відшуковуємо нові позиції, які стимулювали б діяльність закладів.

ПРО ПЕДАГОГІЧНІ КАДРИ

У центрі уваги концепції розвитку освітніх закладів району є індивідуальність

Директор школи, ліцею, гімназії № 3 2003

учителя і учнів, пріоритетним — прагнення розвитку творчої особистості. Кадрове питання — наявність педагогічних кадрів, їх належний професійний рівень — одне з основних завдань освітянської реформи. Дотримуючись стратегічної лінії на забезпечення потреб держави в освіченій особистості, яка вміє адаптуватися та швидко орієнтуватися в нестандартній ситуації, пріоритетним визначаємо особистісно орієнтований підхід до навчання педагогічних кадрів у структурі методичної роботи та забезпечення вмотивованого введення освітніх технологій.

Велику надію покладемо на обласну програму “Вчитель”. Створено обласний “Університет майбутнього вчителя”, основна мета якого — цілеспрямоване виявлення дітей, які мають здібності до педагогічної діяльності.

Києво-Святошинський район на 50% сільський. Тому для нас *проблема сільської школи*, як ні для кого, *надзвичайно болюча*. Найважливішим у нашій роботі є розуміння й усвідомлення того, що кожна дитина в селі — повноправний маленький громадянин незалежної України, який повинен мати реальну можливість здобувати повноцінну освіту. Шляхи розвитку сільської школи визначено районною конференцією: “Сільська школа: проблеми, пошуки, рішення”.

На наш погляд, *цивілізований розвиток школи* як основної структури, що орга-

ВІЗИТКА РАЙОНУ

Реформування освіти торкнулося кожного педагога нашого району. Критерію законотворчості є наші дії. *Створено оптимальну мережу закладів освіти, яка забезпечує охоплення шкільного контингенту навчанням, вихованням, допрофесійною підготовкою*. З метою забезпечення освітніх потреб регіону обрано типи навчальних закладів. Діяльність багатьох з них відповідає основним характеристикам сучасної освіти, сприяє розвитку учня і тому забезпечує якісний кінцевий результат педагогічного впливу на його особистість.

У 38 загальноосвітніх навчальних закладах навчається **18260** дітей. Мережа складає:

- 1 загальноосвітню школу I ступеня;
- 4 загальноосвітні школи I-II ступенів;
- 29 загальноосвітніх шкіл I-III ступенів;
- 2 навчально-виховні об'єднання “ЗОШ – дитячий садок”;

Києво-Святошинську районну класичну гімназію (з її роботою знайомтеся у даному журналі);

Софіївсько-Борщагівську СЗОШ I-III ступенів з поглибленим вивченням окремих предметів.

Для працюючої молоді функціонує Боярська вечірня школа та 10 вечірніх відділень при загальноосвітніх школах I-III ступенів. Такою формою навчання охоплено **998** осіб.

2015 старшокласників навчаються за 10 спеціальностями у 2 міжшкільних навчально-виробничих комбінатах та міжшкільній навчально-виробничій майстерні. *Здійснюють освітню діяльність і недержавні заклади* — Вишнівський лицей МНТУ та Боярська приватна школа для дівчаток “Леді”.

5 позашкільних закладів організували роботу за інтересами для **3602** учнів шкіл району.

За останні три роки збережена мережа дошкільних установ. Налічується **40 ДНЗ**, функціонує — **36**, у яких навчається **3447** дітей.

Кожний заклад освіти району має своє обличчя, власну систему роботи, але в будь-якому разі вся педагогічна діяльність спрямована на задоволення потреб учнівської молоді; має індивідуальні важелі впливу на формування духовного світу кожного учня, потреби творити добро, здатності адаптуватися до життя в соціумі, виховання любові до своєї Батьківщини і народу. Більшість закладів застосовує передові технології навчання, **9** з них — *проводять експериментальну роботу з проблем оздоровлення та екологічного виховання, розв'язального навчання, формування учнівського самоврядування, підготовки учнівської молоді до підприємницької діяльності в умовах ринкової економіки*.

Однак, *є ряд проблем*: тенденція до зменшення у сільських ДНЗ кількості дітей, охоплених суспільним дошкільним вихованням; *через відсутність бюджетних коштів за два останні роки садки переведені на 9-годинний режим роботи*; зменшення фінансування призвело до того, що в районі повністю ліквідовано групи з цілодобовим перебуванням дітей.

нізує навчально-виховний процес на селі, в сучасних соціально-економічних

УМІННЯ ПЕРЕДБАЧИТИ – ЦЕ, НАСАМПЕРЕД, УМІННЯ ОГЛЯНУТИ ПРОЙДЕНИЙ ШЛЯХ, А ПЕРЕГЛЯНУВШИ ЙОГО, ПОБАЧИТИ В НЬОМУ СЬОГОДЕННІ УСПІХИ І НЕВДАЧІ

Василь Сухомлинський

умовах **має здійснюватися за 4 напрямками:**

- Оптимізація мережі шкіл з огляду на потреби особистості та сьогоденню демографічну ситуацію, тенденції її зміни в найближчому майбутньому.
  - Оновлення змісту освіти та запровадження інноваційних технологій.
  - Кадрове забезпечення сільської школи.
  - Зміцнення її матеріальної бази.
- В умовах переходу на

новий зміст, структуру та 12-річний термін навчання, коли відбувається оновлення всіх ланок навчально-виховного процесу, і особливо його змісту, коли впроваджуються інноваційні технології, значна роль відводиться методичній роботі.

В епоху реформування освіти методична служба відіграє велику роль у забезпеченні впровадження і доведення до кожного вчителя тих позитивних змін, які відбуваються:

- оновлення змісту (введення нових програм);
- впровадження 12-бальної системи оцінювання навчальних досягнень учнів;
- вимоги щодо ведення тематичного обліку знань;
- форми і види тематичної атестації;
- використання інтерактивних методів навчання;
- перехід від авторитарної педагогіки до педагогіки співробітництва, партнерства як основи особистісно орієнтованого навчання.

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ РАЙОНУ:

- створення передумов для всебічного розвитку і саморозвитку особистості, індивідуалізації та диференціації навчання, переходу на особистісно орієнтовані педагогічні технології;
- формування особистісних якостей громадянина-патріота України;
- посилення практично-діяльної і творчої складових у змісті всіх освітніх галузей;
- гуманізація і гуманітаризація освіти;
- комплексна реалізація оздоровчої функції шкільної освіти;
- впровадження державних стандартів загальної середньої освіти;
- створення умов для розвитку педагогічної ініціативи, підвищення загальнодидактичного, науково-методичного та професійного рівня педагогічних кадрів району;
- розширення інформаційного простору, впровадження комп'ютерної техніки та передових освітніх технологій в управлінську діяльність керівників закладів освіти;
- перехід з режиму функціонування на режим розвитку;
- впровадження маркетингу для забезпечення прогнозованого соціального прогресу (задоволення потреб конкретної особистості на ринку послуг);
- сприяння гармонізації взаємин між учасниками навчально-виховного процесу.

РОЛЬ МЕТОДИЧНОГО КАБІНЕТУ У РАЙОНІ

Діяльність методичного кабінету підпорядкована основній меті методичної роботи – озброєнню кадрів сучасними методичними, теоретичними і методологічними знаннями, вміннями і навичками, необхідними для успішного виконання навчально-виховних завдань.

РМК працює над проблемами “Забезпечення безперервної освіти педкадрів

в умовах переходу на новий зміст, структуру та 12-річний термін навчання”, “Вдосконалення системи управління освітою у районі з метою ефективного впливу на розвиток особистості дитини”. Для їх успішного вирішення укладено угоду про співробітництво з лабораторією управління освітніми закладами Інституту педагогіки АПН України.

У грудні 2002–2003 н.р. проходив Всеукраїнський конкурс методичних кабінетів. Наш районний методичний кабінет став лауреатом обласного етапу конкурсу. Відмічено змістовність та актуальність проблем, які реалізує РМК. Попередньо в жовтні на базі району проведено обласний семінар завідуючих РМК та ММК. Необхідно відмітити високий рівень підготовки як методичного кабінету так і навчальних закладів.

Завершується третій рік реформування освіти. Розмірковуючи над першими підсумками процесів реформування, можна бачити позитиви й промахи введення 12-бальної шкали оцінювання рівня навчальних досягнень учнів та тематичної атестації. Педагоги-практики зауважують, що така шкала оцінювання побудована за принципом урахування досягнень учнів і базується на зміні пріоритетів навчання, його переорієнтації на розвиток особистості. Проведене діагностування серед школярів свідчить, що 12-бальна система сприймається ними позитивно і дає можливість учневі самому реально оцінювати свої знання й уникати мораль-

них травм. Проте вона породила ряд проблем: недостатня забезпеченість завданнями, особливо для початкового та високого рівнів, фактичне зниження показників якості навчання в бік середнього рівня.

ЗАВДАННЯ ЩОДО ВИКОНАННЯ КОМПЛЕКСНО-ЦІЛЬОВОЇ ПРОГРАМИ:

- удосконалення управління освітнім процесом у районі;
- організація на діагностичній основі системи науково-методичної роботи в районі;
- інформаційно-методичне забезпечення реалізації освітніх ініціатив;
- впровадження в педагогічну практику новітніх досягнень психолого-педагогічної науки;
- розвиток та оптимізація мережі закладів освіти;
- сприяння створенню широкого діапазону умов отримання вихованцями й учнями якісної освіти та розвитку їхніх здібностей;
- концентрація наукового, культурного, матеріально-технічного та фінансового потенціалу району для вирішення актуальних проблем функціонування системи освіти;
- сприяння впровадженню у заклади освіти району сучасних навчально-виховних та управлінських технологій, пропаганда передового педагогічного досвіду освітян району та стимулювання професійного зростання, підвищення педагогічної майстерності працівників освіти району;
- вжиття заходів щодо педагогізації соціального середовища, пропаганди педагогічних знань серед батьків та населення району.

СТРУКТУРА КОМПЛЕКСНО-ЦІЛЬОВОЇ ПРОГРАМИ

Структура комплексно-цільової програми – це цілові міні-програми щодо реалізації пріоритетних напрямків розвитку освітньої галузі.

Розділи – цілові міні-програми:

- XXI. Управління.
- XXII. Гуманізація.
- XXIII. Сільська школа.
- XXIV. Педкадри та методична робота.
- XXV. Інноваційні технології.
- XXVI. Виховання.
- XXVII. Обдарованість.
- XXVIII. Комп'ютеризація.
- XXIX. Дошкільне навчання та виховання.
- XXX. Початкова освіта.
- XXXI. Трудове навчання та професійна робота.
- XXXII. Психологія і соціальна педагогіка.
- XXXIII. Соціальний захист педагога.

Перехід на нову структуру, зміст, систему оцінювання початкової ланки відбувся із значними труднощами, зокрема вчителям потрібно було врахувати різновіковий склад учнів 1-х класів, різний рівень їхньої підготовки, психологічну особливість. Впровадження Державних стандартів загальної середньої освіти у початкову ланку вимагало попереднього навчання вчителів школи I ступеня. Саме тому відділом освіти та РМК була організована належна підготовка вчителів початкових класів:

- проведено районні двотижневі курси “Особливості навчання учнів шестирічного віку” (58 слухачів отримали посвідчення);
- видано методичні рекомендації щодо організації навчання дітей шестирічок; проведено семінар-практикум учителів, які працюють у першому класі;
- використано досвід учителів старшої ланки щодо проведення тематичного обліку знань учнів;
- 62 вчителі пройшли курси дистанційної освіти при Київському ОППО.

Районом проведено ряд круглих столів, у яких взяли участь заступники директорів з навчально-виховної роботи в початковій школі та методистів ДНЗ, вчителів початкових класів й вихователі ДНЗ. Визначено шляхи узгодженості базового компонента дошкільної освіти та Державних стандартів початкової загальної освіти.

Одним із основних напрямків реформування освіти є впровадження іноземної мови з 2 класу. Підвищуючи професійний рівень, вчителі району систематично беруть участь у роботі семінарів видавництва “Макмілан”, “Оксфорд юніверсіті прес”, “Кембрідж юніверсіті прес” та семінарів при Київському обласному інституті ПОПК.

У 2001-2002 н.р. за сприяння французького культурного центру введено вивчення другої іноземної мови

(французької) з 5-го класу в Києво-Святошинській класичній гімназії, С.-Борщагівській спеціалізованій ЗОШ I-III ст. з поглибленим вивченням окремих предметів та поглиблене вивчення мови з другого класу у Хотівській ЗОШ I-III ступеня.

ЗНОВУ ПРО ОБДАРОВАНІХ ДІТЕЙ

Державна програма “Освіта України XXI століття”, Закони України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, Доктрина розвитку освіти, Указ Президента “Про додаткові заходи щодо державної підтримки обдарованої молоді”, а також “Комплексна програма пошуку, навчання і виховання обдарованих дітей та молоді України на 2001-2005 роки” в центрі уваги ставлять обдаровану дитину, вбачаючи мету національного навчання та виховання як набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, формування розвинутої духовності, фізичної досконалості, правової, моральної та трудової культури. Товариством “Знання” видано третю збірку “Сонячна пелюстка”, куди ввійшли вірші учнів С.-Борщагівської спеціалізованої ЗОШ I-III ступеня (упорядник – член Спілки письменників Т.Петровська). Збірка підписана Міністром освіти і науки України, Президентом Товариства “Знання” України В.Кременем.

Виявити обдарованість в умовах школи нелегко, оскільки комплексна діагностика, яка дає змогу визначити загальну і спеціальну обдарованість, відсутня. Реальними шляхами розвитку талантів залишаються олімпіади всіх рівнів, МАН, різноманітні конкурси, турніри. Високі показники щодо підготовки учнів до захисту науково-дослідницьких робіт має Києво-Святошинська районна класична гімназія.

Інтелектуальна олімпіада, яку ми запровадили як районну 4 роки тому, має на меті підняти роль і місце об-

дарованих школярів, інтелекту як загальнолюдської цінності, що на даному етапі сприяє їх авторитету. З кожним роком *кількість учнів, бажаних взяти участь в інтелектуальній олімпіаді, зростає*. Завдання олімпіади — нестандартні, такі, що вимагають системи розумових операцій для їх розв'язання, ефективного індивідуального підходу до ситуацій, які потребують пізнавальної активності.

Започаткована робота очно-заочної математичної школи “Олімпієць” з підготовки учнів до різних рівнів олімпіад та інтелектуальних змагань. Змістовні заняття та нетрадиційні форми їх проведення зацікавили учнів. Кількість слухачів школи зросла з **40 до 60**.

Проблемою для району залишається участь наших учнів у Всеукраїнських Інтернет-олімпіадах, хоч таким олімпіадам належить майбутнє.

Крім предметних олімпіад, проводяться інтелектуальні конкурси. Різноманітні обласні дитячі конкурси — це ще одна можливість залучити учнів до пошукової, дослідницької роботи, розкрити їхні таланти, підтримати. Особливі досягнення має дитячий духовий оркестр “Мрія” Музичанської ЗОШ I-III ступеня, який зайняв III місце у VII Міжнародному молодіжному фестивалі духової музики “Сурми — 2002”. Учениця Боярської ЗОШ №3 I-III ступенів стала переможцем заключного етапу Міжнародного дитячого конкурсу з української мови ім. П.Яцика.

Серед активних форм методичної роботи слід відмітити щорічні конкурси “Учитель року”, що сприяють виявленню і росту талановитих педагогів:

- 2000-2001 н.р. — II етап — 16 учасників, 7 переможців; III етап — 5 лауреатів;
- 2001-2002 н.р. — II етап — 16 учасників, 7 переможців; III етап — 1 лауреат;
- 2002-2003 н.р. — II етап — 18 учасників, 5 переможців, III етап — 2

переможці: номінація “Українська мова та література” — Кулинич С.П., вчитель Вишнівської ЗОШ I-III ст. №4, номінація “Географія” — Філіпчак О.М., вчитель Києво-Святошинської КГ; IV — 1 лауреат — учитель української мови та літератури Кулинич С.П.

Одне з основних питань, над яким працює методична служба району, — виявлення, вирощення, вивчення, узагальнення, поширення та впровадження перспективного педагогічного досвіду. На жаль, перші з них є проблемними, бо сприяння росту новаторських чи раціоналізаторських зерен дуже складна і копітка робота.

Кращі методичні розробки вчителів друкуються за сприяння Київського обласного ІППО, або через редакції педагогічних видань. Відділ освіти щорічно видає друковану продукцію, зокрема “Інформаційно-методичний вісник”, “Освіта району (розвиток, здобутки, тенденції — в таблицях)”, методичні рекомендації, розробки уроків з різних навчальних предметів, тематичні, інформаційно-аналітичні довідки тощо.

Невід’ємною частиною науково-методичної роботи є інноваційна діяльність у закладах освіти. На засіданні колегії відділу освіти розглянуто стан інноваційної діяльності у закладах освіти. У квітні 2003 р. РМК проведено перереєстрацію навчальних закладів, що здійснюють експериментально-дослідницьку чи іншу інноваційну діяльність. Продовжено роботу щодо перепідготовки вчителів на базі Центру розвивального навчання м. Харкова. Науково-методичною радою Київського обласного ІППО у 2001-2002 н.р. та 2002-2003 н.р. схвалено **12 авторських програм учителів**.

Працюючи над формуванням змісту освіти, у січні 2003 р. проведено районну науково-практичну конференцію “Аспекти сучасного підручника: наукова достатність та практична спрямованість”. У рамках роботи конференції проведено зустріч з

авторами підручників, заслухано звіти вчителів, що проводять апробацію навчальної літератури.

ЗНАННЯ МОЖУТЬ БУТИ КУПОЮ КАМІНЯ, ЩО ЗАДАВИЛО ОСОБИСТІСТЬ. І ЗНАННЯ МОЖУТЬ БУТИ ВЕРШИНОЮ ПІРАМІДИ, НА ЯКІЙ СТОЙТЬ ОСОБИСТІСТЬ

В. Розов

Проблемі інформатизації та комп'ютеризації освітніх закладів приділяється велика увага. *Однак забезпечені у певній мірі сучасною комп'ютерною технікою 9 із 31 ЗОШ, що становить 29%, доступ до мережі Internet мають 5 навчальних закладів –*

15%. За останні два роки парк комп'ютерів збільшився на 53 одиниці, всього у школах знаходиться 225 комп'ютерів. Навантаження на один комп'ютер складає 80 учнів. Рівень комп'ютеризації закладів освіти ще не відповідає сучасним вимогам: недостатність програмного забезпечення та кадрів. Районне МО вчителів інформатики допомагає викладачам: при РМО працює творча група, створено базові опорні школи.

Успішно функціонує районний Центр психологічної служби, в основу діяльності якою покладено Концепцію освіти “Рівний-рівному”, розроблена програма “Розвиток творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку”.

Особлива увага приділяється роботі з дітьми-сиротами іншими категоріями дітей із соціально незахищених сімей. Щорічно надається матеріальна допомога дітям цієї категорії.

ПРО КИЄВО-СВЯТОШИНСЬКУ РАЙОННУ КЛАСИЧНУ ГІМНАЗИЮ

Вважаємо, що школа ХХІ ст. – це школа культури життєвого самовизначення. Вона повинна навчати дитину, як скласти життєву програму, як пізнати себе, справедливо оцінювати, визначити життєве кредо і як організувати діяльність для досягнення визначених цілей. *Школа повинна бути місцем буття учня, раціонально організувати його життя. Такою і стала наша гімназія.* Це підтвердила Всеукраїнська конференція “Крок за кроком до життєвої компетентності та успіху”. *Реальні показники роботи закладу свідчать про високий рівень педагогічної інноватики.*

Сучасна загальноосвітня школа вимагає докорінних переосмислень парадигм навчання та виховання, освоєння прогресивних технологій, створення умов для самореалізації особистості у різних видах творчої діяльності. Останнє вимагає *переходу на нову філософію методичної роботи, нові засади управління, в основі яких лежить мотиваційно-системний підхід і особистісно орієнтовані цілі.* Орієнтація на людину та її потреби, створення у школі умов, які забезпечують розвиток особистості кожного учня та вчителя. Над цим повинна і буде працювати методична служба району. Посилення навчальної мотивації слід розглядати як важливий спосіб підвищення ефективності навчання.

ТВОРЧЕ КРЕДО ГІМНАЗІЇ

Життя – це проблема, яку повинні розв’язувати ми
Хосе Ортега-і-Гассет

Кожна дитина – проект світу і смислу. У цих глибоких за змістом словах закладена суть життєтворчості – серцевини компетентісно спрямованої освіти XXI століття, яка вирішує надзвичайно важливе завдання – створити нову сутність, оскільки бути людиною – означає стати нею, і це нескінченний процес самотворення.

Закономірним є пошук освітянами України відповідей на запитання: Як плекати людину – господаря власної долі? Якою вона має бути у житті і чим вона озброєна для життя? Як допомогти людині обрати свій життєвий шлях й ефективно інтегруватись у суспільство? Як освіта сприятиме особистісному розвитку? Ці та інші животрепетні питання є предметом філософської, педагогічної рефлексії, спрямованої на пошук інноваційних моделей розвитку життєвої компетентності дитини.

Сьогодні, як ніколи, гостро стоїть проблема осмислення і пізнання нових педагогічних реалій, створення нової філософії освіти, відкритої до таємниць життя людини, її прагнень, життєвого і духовного світу. На цій основі має формуватися нова педагогіка – педагогіка життєтворчості, в центрі якої – дитина, з її радощами і болями, злета-

ми і драмами, інтересами, потребами, з її напруженим екзистенційним духовним світом.

Завдяки реалізації цієї життєтворчості педагоги України послідовно опановують змістом і технологією компетентної допомоги учневі в оволодінні мистецтвом життя. “Кожна людська особливість, – зазначав П. Каптерев, – повинна сама керувати собою, володіти правом на побудову власного життя і вільну творчість усіх вищих скарбів людини”.

Відтак, у тканину педагогічного процесу органічно вплітаються вічні питання: як жити, як визначити індивідуальний спосіб життя, обрати оптимальний режим інтелектуальних, фізичних навантажень, спосіб реакції на незгоди.

Ми є свідками того, як у процесі проведення в Україні експериментів народжується прообраз нової школи, що базується на нових концептуальних засадах, передусім ідеях життєтворчості особистості. Саме ідеї життєтворчості, плекання дитини як суб’єкта життя стануть альфою і омегою

Іван СЕРМАКОВ

Науковий співробітник Інституту педагогіки АПН України, кандидат історичних наук

Директор школи, ліцею, гімназії № 3/2003

філософії інноваційної школи, яка допомагатиме учням оволодіти стрижневими стовпами – навчитися жити разом; навчитися мистецтву життя.

Найціннішим надбанням педагогіки життєтворчості є те, що її цілі, зміст близькі педагогам – реформаторам нових моделей школи XXI століття, які глибше осмислюють своє життя, навчаються для того, щоб оволодіти мистецтвом життєтворчості, мистецтвом бути. *“Вчитися бути”* – означає пізнати самих себе, усвідомити свої сили і можливості, покінчити із фаталізмом і покірністю долі, вчитися любити світ і робити його гуманнішим.

У контексті педагогіки життєтворчості школа повинна стати інститутом збереження й зміцнення фізичного, психічного, морального, духовного здоров'я дитини, допомогти їй у ситуації життєвої кризи, зберегти її у драматичних обставинах життя. Освіта має відігравати важливу роль у попередженні учня про небезпеки життя. У цьому аспекті вона набуває випереджального й попереджувального характеру. Захисна, людинозберігаюча функція педагогіки, освіти була завжди домінуючою, але її значущість зростає у періоди історичних системних криз, від яких найбільше страждають діти. Школа повинна допомогти знайти своє місце у кризовому, нестабільному суспільстві, виробити захисні механізми, навчити самостійно вирішувати життєві проблеми. Вона покликана виступати альтернативою “поганого життя”, зла, несучи зростаючій людині загальнолюдські цінності як матеріал для особистого вибору, оскільки *“Жити – значить бути відповідальними”* і *“людина – це драма”* (Ортега-і-Гассет).

Реформування школи – це не стільки реформа методу, скільки реформа всього життя дитини, розширення можливостей компетентного вибору особистістю свого життя.

Безсумнівно, впровадження педа-

гогічних інновацій, педагогіки життєтворчості у багатьох навчальних закладах сприяє випереджувальному розвитку освіти, прокладає дорогу новій демократичній суспільній свідомості, служить досягненню якісно нового стану суспільства – прагне зробити його не закритим, одномірним, а відкритим і багатомірним. До таких інноваційних навчальних закладів України належить Києво-Святошинська районна класична гімназія, яку можна справедливо назвати школою життєвої компетентності.

Що ж відзначає дух гімназії, її творче кредо? Це, передусім, творчий пошук педагогічного колективу, спрямований на визначення філософії своєї школи, власних пріоритетів, у центрі яких – розвиток і саморозвиток гімназиста, оновлення навчально-виховного процесу на основі ідей педагогіки життєтворчості. Педагогічний колектив розуміє свою місію у плеканні учня як творця і проєктувальника свого життя, у допомозі йому усвідомлення смислу життя як феномену культури. Головне – це ставлення до дитини як стратегічного партнера, повага її самобутності, розуміння того, що гімназист має свою життєву позицію, власне “я”, свій внутрішній світ.

У виховному процесі гімназії зусилля зосереджуються на розвитку в учнів свідомого ставлення до вузлових проблем життя; виробленні навичок перспективного начала, життєвої активності, стилю життя, здатності до філософствування і рефлексії; розвиток свідомої орієнтації в життєвих цінностях, здатності до реалізації самостійності (самопізнання, самооцінки, самоосвіти), а також здійснення свого життєвого вибору, оволодіння культурою життєвого самовизначення.

По-друге, у гімназії гуманізація носить не декларативний характер. Подолана безликість навчально-виховного процесу, забезпечується повага й довір'я до особистості учня, прий-

няття його особистісних цілей та запитів. Педагогічний колектив дбає про створення умов для розкриття і розвитку здібностей кожного учня. Умовою досягнення нової якості є побудова гімназії на основі множинності видів діяльності дитини. Структуруютьвальним принципом є формування у дитини проектної діяльності як важливого чинника становлення життєвої компетентності.

По-третє, забезпечується поліфонічність школи і право дитини на реалізацію своїх інтересів шляхом диференціації навчально-виховного процесу, розкриття творчого потенціалу клубного простору. Особлива увага звертається на вибір учнями індивідуальних освітніх траєкторій, різних творчих програм.

По-четверте, педагогічний колектив гімназії глибоко осмислив базовий компонент змісту освіти, творчо збагатив його своїм баченням і підходами. Головне при цьому – розвиток ключових компетентностей – здатності підходити до знання як інструмента розв’язання життєвих проблем.

Навчання спрямоване на освоєння способів пізнання, мислення і діяльності, на розвиток пізнавальних сил і творчого потенціалу дитини. Цей підхід протистоїть методам і формам вербальної освіти, її монологічності, безликої. Він долає пасивність гімназиста, який при такому навчанні відчуває себе лише об’єктом зовнішніх впливів, перетворює його в суб’єкта навчально-виховного процесу.

По-п’яте, висока ефективність навчально-виховного процесу в гімназії значною мірою досягається завдяки глибокій його психологізації. Потенціал психологічної культури спрямований на глибоке знання особистості, її мотивів, інтересів і потреб, стимулювання пізнавальних і життєвих інтересів учнів. Джерелом формування змісту навчання і виховання в колективі стали головні сфери самовизначення особистості –

людина, суспільство, природа, ноосфера і духосфера.

По-шосте, варто відзначити високий рівень професіоналізму, *педагогічної майстерності* і компетентності педагогів гімназії, її дирекції. Вчителі оволодівають акмеологією, тобто наукою про досягнення вершин педагогічного професіоналізму і майстерності. *Особлива увага звертається на дослідницьку діяльність учителів*, пошук і впровадження перспективних педагогічних технологій, розробку моделей розвитку життєвої компетентності гімназистів. *Педагоги гімназії стали ініціаторами проведення Всеукраїнської науково-практичної конференції “Крок за кроком до життєвої компетентності та успіху”* (16-17 травня 2003 року). Відкритість і варіативність навчання у гімназії задається вибором творчих програм, розробкою власних інтегрованих курсів, визначенням кожного учня у порівнянні з його індивідуальним рівнем розвитку. *По-сьоме*, у гімназії впроваджується новий підхід до виховання із позицій життєвого самовизначення особистості, ідей особистісної спрямованості виховного процесу. У центрі стоять не програми чи заходи, а саме дитина, її індивідуальні нахили й інтереси. Рухові від найближчих інтересів до розвитку високих духовних потреб сприяє виховний простір гімназії, яка стала справжнім центром Культури, Науки, Духовності.

Гімназія – не готує до життя, вона і є особливим життям, в якому живе людина як зростаюча особистість, оволодіваючи ключовими життєвими компетентностями, без яких неможлива її інтеграція у динамічний мінливий світ.

“Знання й уміння – важливий фактор життя: знання є сила, освіта – капітал; навчання робить людину здатною до свідомих дій, а ці дії – запорука того, що суспільство сприятиме реалізації особистістю права на життя, становище, значущість і вплив” (Отто Вільманн).

**Інноваційна
школа**

ВИХОВАННЯ СУБ'ЄКТНОСТІ УЧНІВ В УМОВАХ НАВЧАННЯ

Боярська класична гімназія Києво-Святошинського району ще зовсім молода, відкрита вона в 1999 році.

Освітньою метою гімназії є створення умов для творчого розвитку кожної дитини, кожного педагога. Зусилля викладачів спрямовано на формування особистості, системи відносин до себе, суспільства, загальнолюдських цінностей.

У гімназії реалізується соціальне замовлення на нову особистість; здійснюється виховання людини, яка здатна розв'язувати повсякденні завдання, пов'язані як з організацією

власної діяльності, так і завданням прогресу національних надбань в інтелекті і культурі.

Для виховання в учнів названої здатності розроблено і використовується три типи програм: базова для всіх, поглиблена з різних предметів для здібних, індивідуальна.

Традиційно визнані в освіті навчальні предмети – математика, мови (рідна та іноземна), історія – поглиблюються новими за змістом навчальними програмами: економічна психологія,

партнерство, ділове спілкування, психологія самопізнання.

З місією об'єднання зусиль учителів для виховання особливої здатності – суб'єктності навчання – у гімназії працюють кафедри української філології, іноземних мов, природничих і суспільних наук, загальноестетичного розвитку, творчого та фізичного виховання.

Серед вимог до навчально-виховного процесу у гімназії пріоритетне місце відведено визначенню учнів основним суб'єктом процесу та розвитку в них індивідуальних здібностей, талантів.

Таким чином, парадигмами виховання і навчання гімназистів у Боярці є формування суб'єктності особистості учнів як їх здатності до самовираження, самовизначення, саморозвитку.

Виховний процес у гімназії організовано на особистісно-орієнтованих технологіях, провідну роль в яких виконують засади взаємодії психологічної науки і практики з економіко-суспільними, філологічними навчальними предметами.

Нижче розкриємо суть однієї з таких взаємодій – психології самопізнання і економіки.

У всіх класах гімназії поки що експериментально впроваджується навчальний предмет – економічна психологія, в якому акценту-

Неля ПОБІРЧЕНКО

Завідувач відділу психології профорієнтації Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України,
доктор психологічних наук

Оксана СЕРГІЄНKOBA

Доцент кафедри психології Київського національного лінгвістичного університету,
кандидат психологічних наук

Директор школи, ліцею, гімназії № 3 2003

ються знання з економіки, психології самопізнання, з техніки встановлення ділових партнерських стосунків.

Активними за формами організації, високомайстерними за змістом є заняття, що проводяться директором гімназії в процесі вивчення курсу “Людина і світ” Сушко Світланою Миколаївною, заступником директора з науки Сизон Валентиною Борисівною, яка проводить заняття з курсів “Партнерство”, “Ділове партнерство”, “Соціальне партнерство”, викладачем основ економіки, економічної психології Сатанівською Валентиною Іванівною (з її роботою знайомтеся у врізі на с.30,31), психологом гімназії Степанець Наталією Василівною, заняття з бізнес-лексики, що проводяться українською і англійською мовами Щеголь Вірою Михайлівною, уроки з інформатики та комп’ютерних технологій Немченко Наталії Михайлівни.

Нижче розкриємо сутнісний зміст навчального курсу “Економічна психологія”, місією якого є виховання суб’єктності особистості та неперервність розвитку економічного мислення протягом всього навчання учнів у гімназії.

Предметом шкільної економічної психології є ставлення особистості до економічних знань, процесів, явищ, до себе і до людей близького соціального середовища. Основними характеристиками такого ставлення виступає успішне вивчення учнями основ економіки, прийомів сприймання і розуміння зв’язків економічних явищ і подій з реальним життям, користування знаннями в побуті (складання сімейного бюджету), в поведінці; усвідомлення змісту духовних та матеріальних цінностей; правильне користування засобами нагромадження багатства; ставлення до природи, в збереженні екології середовища.

Оволодіння знаннями з економіки супроводжується розвитком економічного мислення, тобто розвиток в учнів реального уявлення про економічні закономірності, про своє місце

в економічних стосунках з людьми, про шляхи набуття матеріального і морального комфорту.

Формування способів економічного мислення та поведінки активізує потреби школярів у набутті раціональних прийомів самоуправління своїми економічними діями, виразом яких є особливості контакту з ровесниками, способи взаємодії в спільній діяльності з дорослими людьми, самовираження і оволодіння соціальними ролями.

Слід підкреслити, що суттєвою ознакою шкільної економічної психології є швидке старіння знань, які стосуються розвитку самої економіки.

Економіка настільки швидко розвивається, що, як стверджують спеціалісти, необхідно кожні п’ять років удосконалювати та оновлювати знання. Тому у навчанні учнів економічній психології основним має бути принцип неперервності в оволодінні основним курсом економіки і основами взаємодії у міжособових ділових стосунках.

Засвоєння знань з економічної психології базується, як уже підкреслювалося, на формуванні в учнів способів економічного мислення як певної сукупності мисленневих дій, операцій та уявлень про економічні процеси.

Спосіб економічного мислення в процесі формування, крім операційного компоненту, характеризується так званим орієнтально-практичним змістом – знаннями учнів про роль характеру, інтелекту людей, власних потреб у розвитку економічних процесів.

Основи знань з економічної психології в межах шкільного її вивчення складають поняття про підприємництво і бізнес, ознаки і функції підприємницької діяльності, економічну поведінку, інтелект, ділові стосунки суб’єктів ринку.

Учням, як свідчать результати дослідження, зрозуміло, що бізнес – це не лише економічна діяльність, а й стиль поведінки, спосіб життя люди-

ЕКОНОМІЧНА ПСИХОЛОГІЯ І ГОТОВНІСТЬ УЧНІВ ДО ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сьогодні державі потрібні тисячі спеціалістів, здатних економічно грамотно розв'язати проблему: що виробляти, як і для кого. Кожна людина повинна бути економічно компетентною, тобто вміти діяти в умовах ринкової економіки. Одні стануть підприємцями, інші — співвласниками підприємств, дехто віддасть перевагу роботі за наймом. Але всі мають знати, що таке ринкова економіка.

У пошуку педагогічних інновацій ми познайомилися з концепцією доктора психологічних наук Н.А. Побірченко, в основу покладено формування економічного мислення учнів. На думку автора, це можливо при засвоєнні учнями економічної психології.

Економічна психологія — провідний інтегрований навчальний предмет у підготовці учнів до підприємницької діяльності.

У жовтні 2000 року в нашій гімназії народився “Економікс-клуб”, експериментальний майданчик, який і працює за цією програмою. Членами клубу стали за бажанням учні перших та других класів гімназії.

Оскільки основне завдання нашого експериментального майданчика — це не підготовка економістів, а виховання компетентної, готової до життя особистості, тому що головна необхідність всякого виробництва — це багатогранність людських потреб (матеріальних і духовних), в роботі з учнями акцентуємо увагу на таких важливих проблемах:

- Потреби та цінності людського життя, потреба вибору (економічний і морально-етичний аспект).
- Ресурси та бережливе ставлення до їх використання.
- Господарність, власність. Як стати власником. Як досягти життєвого успіху.
- Про ринкову інфраструктуру. Чи потрібна держава підприємцю, а він — державі.
- Доходи людини, як їх використати в житті.

Мета цього проекту конкретизується через систему завдань:

- виявлення умов ефективного формування в учнів економічної компетентності;
- визначення ключових економічних компетенцій;
- створення організаційно-функціональної структури процесу економічного виховання;
- підготовка лідерів учнівського самоврядування для практичної економічної діяльності з ровесниками в рамках гімназії;
- впровадження ефективних форм і методів роботи;
- розробка інструментарію для моніторингового вивчення рівня сформованості економічних компетенцій учнів.

У ході експерименту ми використовуємо інноваційні підходи до економічного виховання, зокрема, економічні ігри, тренінги, складаємо партнерські проекти, організуємо екскурсії на виробництво, проводимо творчі конкурси, ярмарки ідей. Найбільше подобаються учням практичні заняття з ігровими елементами. Наприклад, вони дістали завдання скласти економічну казку чи кросворд з обов'язковим використанням певних термінів і понять. Ці завдання вимагають розуміння економічних понять, їх взаємозв'язків, неабиякого вияву

(продовження на с. 31)

ни в умовах економіки ринкового типу. Бізнес не обходиться без планування, погодження цілей і засобів їх досягнення. Всі операції в бізнесі плануються у взаємозв'язку із закономірностями економіки. Підприємницька діяльність — це перервний інтелектуальний процес.

Учні мають усвідомити, що створення економічного продукту не обходиться без праці. Але не будь-яка праця є бізнесовою. Вона стає бізнесом тільки тоді, коли досягається мета — отримання прибутку. У бізнесовій праці людині потрібно дбати не лише про те, щоб зробити та випустити в життя продукцію, а й вміти налагодити економічні стосунки з покупцями, щоб вигідно реалізувати чи обміняти свою продукцію, послуги.

При цьому розвиток власного бізнесу буде обумовлений взаємною вигодою споживачів продукції. Якщо одна із сторін — виробник чи споживач — отримує вигоду за рахунок втрат іншої, то це не бізнес, а просто обман.

Властивостями підприємницької діяльності є її динамічність, організованість, ініціативність, послуги. Оволодіння учнями основними поняттями і характеристиками, що стосуються праці і професій бізнесу та підприємництва, активізує в них потребу у вивченні своїх індивідуальних психологічних можливостей, у засвоєнні активних методів самостійної діяльності, способів самопізнання.

До активних методів ро-

боти при вивченні курсу “Економічна психологія” ми відносимо методи психосинтезу і психоаналізу, ділову гру, навчальні мозкові штурми та інше.

У змісті навчального матеріалу, який викладається в гімназії, економічна психологія об’єднує такі навчальні курси, як самопізнання, ділове спілкування, партнерство, економіка.

Таким чином, учнів гімназії навчають не лише класичних знань, а й бережливого ставлення до середовища – природного і людського, виховують особисту відповідальність за реалізацію взятого на себе зобов’язання – примножувати інтелект і матеріальне багатство країни.

Викладачі гімназії сприймають і реалізують освіту як спосіб індивідуального розвитку особистості учнівської молоді, як створення особи суб’єкта життєдіяльності, а не як “накачку” учнів об’ємом інформаційного матеріалу.

Методологією навчання в гімназії є добір таких методів, моделей психічного розвитку учнів, які б забезпечували “привласнення” соціально важливого досвіду, стимулювали б в учнів діалогічне позитивне співробітництво з ровесниками, вчителями, людьми близького середовища. Лише за умов активних нових форм і змісту навчання може формуватися людина – суб’єкт, яка відповідальна за себе, за успіхи інших, здатна переборювати протиріччя, які діють у нашому розвивально-перебудовчому соціумі.

(продовження)

розумових здібностей. В економічному клубі запроваджено нетрадиційне оцінювання знань та вмінь учнів у вигляді власних грошей-економіксів.

Нерідко організуємо навчальні заняття безпосередньо на виробництві, зокрема на заводі напоїв “Оболонь”. *Це сприяє* патріотичному вихованню і виробленню не лише економічної компетентності, а й *вихованню господаря-патріота*. Наприклад, творчі роботи учнів, які написані після заняття на заводі.

Хто диво-“Живчик” споживає,
Атлетичну силу має.
Наливайте повні чаші.
Українське ж бо найкраще!

Едель Аліна

Серед тисячі напоїв
Найсмачніші в “Оболоні”.
“Живчик” всім поміг сказати:
“Треба рідне цінувати!”

Сизон Маша

Знають в світі “Оболонь”!
Там сучасні пивовари
За комп’ютером сидять
І чудове варять пиво.

Коваленко Марія

Активно працюємо в експерименті з батьками. Залучаємо їх до різних творчо-розвивальних форм роботи, ведемо сімейну освіту, сприяємо покращенню взаємовідносин у сім’ях, залучаємо батьків до участі в громадській моделі управління гімназією.

Програма “Економікс-клубу” створює атмосферу пошуку, творчості, суспільно значущої діяльності (учасники економічного експерименту завжди беруть участь у загальногімназійних заходах, виконують партнерські проекти для гімназії), самореалізації, вчить співпрацювати, адаптуватися в житті, думати.

Валентина Сатанівська,
вчитель економіки, керівник “Економікс-клубу” Києво-Святошинської районної класичної гімназії

Сформулюємо *провідні методологічні засади виховання суб'єктності учнів*. Це:

- створення системи індивідуальних проблемних ситуацій, розв'язання яких вимагає використання набутого в сім'ї життєвого досвіду і тієї інформації, яка подається різними джерелами: кіно, відео, пресою;
- "введення" учнів у ситу-

ації розв'язання проблем виховного змісту, які виникають у реальному житті гімназії. Провідною метою при цьому є створення умови, за якої учням необхідно приймати рішення і знаходити засоби виходу з критичного стану проблеми;

- визначення постійно діючої на заняттях співтворчості і виховного діалогу між учителями й учнями та учнями й учнями для виховання культурних презентаційних навичок і звичок. У процесі проведення таких заходів стимулюється зовнішня вербальна і невербальна вираженість культури міжособового спілкування;
- надання індивідуальної допомоги у виборі, плануванні та оцінці стилю поведінки, відповідної до внутрішнього емоційного стану, що переважає.

Цінність виховання суб'єктності учнів – у його системності і неперервності, підпорядкуванні провідній місії.

Це дозволяє зробити життєдіяльність учнів індивідуально спрямованою, не ламаючи добре відпрацьовані та суспільно визнані методи, прийоми виховання, а принципово доповнюючи і розширюючи їх.

ЛІТЕРАТУРА

Н.А. Побірченко Психологія підготовки учнівської молоді до оволодіння професіями
І.Д. Бех. Особистісна парадигма процесу виховання. – Освіта, 8-14 травня, 1997. – С.8-9

ПЕДАГОГІКА ШКОЛИ

“Вчителем школа стоїть.”

*Хто ж більше може розказати про школу
як не вчитель?!*

Педагогіка
школи

ЦІЛІСНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРА: ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ЙОГО ЗАСОБІВ

Актуальне завдання сучасного вчителя – допомогти кожному своєму вихованцю відбутися як особистість, духовно розвинутою Людиною.

З цією метою вчителі прагнуть організувати особистісно-орієнтований, цілісний навчально-виховний процес. Однак, як свідчать наші спостереження, на шляху вирішення цього завдання стоїть, з одного боку, низька професійна підготовка вчителів, а з іншого – теоретична нерозробленість основ цілісного навчально-виховного процесу та засобів цілісного розвитку особистості. Саме тому *серед конкретних цілей нашого дослідження були поставлені завдання виявити невикористані резерви уроку для розвитку творчих особистостей його суб'єктів та визначити особливості навчально-виховного процесу як цілісної системи.*

Припустимо, що такий процес реалізується через урок, котрий забезпечує цілісний вплив на цілісні особистості, якими є всі суб'єкти навчально-виховного процесу.

Яким повинен бути такий урок? На яких принципах має він будуватися?

ПРИНЦИПИ ТВОРЧОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ

Щоб відповісти на ці запитання, ми скористалися уявленнями, яке стало аксіомою вітчизняної психології і педагогіки, про те, що творчі здібності особистості виявляються і розвиваються у процесі творчої діяльності. Це уявлення відображає діалектичну єдність особистісного та діяльнісного підходів. У сучасній педагогіці категорія “підхід” розглядається як сукупність принципів, що визначають стратегію педагогічної діяльності.

У процесі нашого дослідження розроблено педагогічні принципи, що зумовлюють творчий педагогічний процес (його ще називають цілісним навчально-виховним процесом).

Перший принцип ми сформулювали як принцип діалектичної єдності особистісного та діяльнісного підходів.

Його сутність полягає у відповідності різноманітних видів діяльності, які організує педагог у цілісному навчально-виховному процесі, зонам актуального та потенційного розвитку творчої особистості учнів. Акцент у видах діяльності робиться на їхній особистій значимості для суб'єктів творчого процесу.

Ольга ВИГОВСЬКА

Головний редактор журналу “Директор школи, ліцею, гімназії”, кандидат педагогічних наук, доцент, докторант

Директор школи, ліцею, гімназії № 3 2003

Другий принцип – співтворчості педагога й учня. Сутність цього принципу визначається такою закономірністю: результативність педагогічного процесу (процесу навчання та виховання), під час якого формуються творчі здібності особистості учня, тим більша, чим ефективніша співтворчість педагога й учня, чим вищого рівня творчих здібностей і педагогічної майстерності досяг сам педагог.

Наступний – *принцип саморозвитку особистості*. Його сутність розкривається закономірностями, одну з яких сформулював І.П.Павлов, про те, що людина – “система, вищою мірою саморегулююча, яка сама себе підтримує, відновлює, спрямовує і навіть удосконалює”. Згідно з другою психологічною закономірністю, встановленою Я.О.Пономарьовим, творчість є такою лише доти й у тих ситуаціях, доки відбувається саморозвиток особистості. Принцип саморозвитку особистості передбачає не лише перехід від педагогічного керування до самоврядування особистості та колективу учнів; рівною мірою він відображає реальність розвитку особистості самого педагога у процесі здійснення творчого педагогічного процесу.

Принцип саморозвитку особистості сполучений із *принципом самопізнання*. Цей принцип базується на здатності людини, що розвивається, до рефлексуючого мислення, у процесі якого здійснюється безперервне усвідомлення її реаль-

ної діяльності, і на цій основі – її поліпшення і введення до деякої нормативної форми. Рефлексуюче мислення дає змогу одночасно зі здійсненням діяльності усвідомлювати ті відносини, які встановлюються у процесі діяльності між суб'єктами цілісного навчально-виховного процесу (навіть у найвищій їх фазі – віртуального полілога), що приводить до пізнання не просто зовнішніх своїх проявів і можливостей, а й своєї сутності, себе “глибинного”, “вершинного”, своєї сутнісної єдності з іншими (О.І.Виговська, 1992).

Принцип управління і самоуправління, яким має керуватися педагог у процесі творчої діяльності, передбачає реалізацію принципів цілепокладання, самоорганізації (періодичної мобілізації та релаксації), планування, обліку, контролю (самоконтролю), нормування, коригування. Реалізація цього принципу вимагає від учителя вміння не лише цілепокладати, а й розподіляти та зберігати свої власні сили для досягнення цілей. Цей принцип відображає сутність управління відкритою системою, результат діяльності якої – також відкритий.

З урахуванням зазначених принципів і має будуватися урок чи будь-яка інша форма навчально-виховного процесу, що має на меті розвиток цілісної особистості його суб'єктів.

ДИДАКТИЧНІ РОЛЬОВІ ІГРИ

Ми віддаємо перевагу урокам, котрі організовані та проводяться як дидак-

Урок, що має на меті розвиток цілісної особистості його суб'єктів, має будуватися з урахуванням зазначених принципів

ЧИ Є ТРАДИЦІЙНІ ПРЕДМЕТНІ ЗАДАЧІ ЗАСОБОМ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ?

Слід зауважити, що існує в педагогічній науці та практиці уявлення про задачі, як засіб формування особистості чи її складових компонентів (наприклад, інтелекту), щонайменше, некоректно сформульовано, оскільки при цьому забуто, що таким засобом є лише значима діяльність особистості та значимі для неї відносини. Отже, задачі можуть бути засобом організації життєдіяльності, проте чи дасть це “поштовх” до розвитку особистості — залежатиме не лише від змісту задачі.

На обкладинках як дидактичної, так і методичної літератури часто можна зустріти таку назву — творчі задачі для... *Некоректність таких уявлень про роль задач має свої негативні наслідки у педагогічній практиці, а також відбивається на недооцінці ролі вчителя.* Очевидно, що лише від учителя залежатиме: стануть чи не стануть ці задачі засобом розвитку особистості учня; чи включить він їх у створення ланцюга ситуацій, через які повинен пройти кожен вихованець. Тим самим досягаються умови для здійснення значимої діяльності всіма без винятку її учасниками.

Неочевидним залишається лише той факт, що *гра створює умови для значимої діяльності самого вчителя, викладача. Для нього — значимість не в предметному полі гри, а в педагогічному.* У грі чи не найкраще — “концентровано” — виявляється людина: “видно” її установки, домагання, спрямованість, області та рівні інформованості, її інтереси, здібності, ставлення до людей, до предмета, до навколишньої дійсності; ставлення до неї з боку інших; виявляється її вміння працювати в групі, бути як лідером, так і виконавцем, вміння відстояти ідею чи відступити тощо. У грі стають очевидним як сильні сторони особистості, так і слабкі, складнощі в інтелектуальному, емоційному, вольовому, дієво-практичному планах. Діяльність учителя починає здійснюватися у формі “спіралі” — діти пізнаються у грі (у вчителя з’являється нагода поставити точний діагноз кожному учню і визначити стан розвитку класного колективу, групи), створюються сприятливі ситуації для того, щоб кожен учень проявив себе з найкращого боку, чим забезпечується формування або підтримка позитивної “Я — концепції” у кожного з них. Природно, такий мікросоціум буде важливим для його членів. Таким чином, значуща предметна діяльність доповнюється значимим соціальним середовищем, що створює оптимальні умови для здійснення двох взаємозалежних процесів — формування особистості та її самореалізації. *А оскільки людина — це безмежна істота, то роботу з нею і “над нею” можна пред’являти у вигляді “спіралі”, що відображає вічний процес самовдосконалення своєї діяльності і себе у ній як її суб’єкта.*

тичні рольові ігри, оскільки вважаємо, що саме вони здатні забезпечити як реалізацію, так і створення творчого потенціалу і учнів, і вчителів, тобто найбільше відповідають нашій концепції адекватних засобів цілісного розвитку особистості.

Одним із завдань нашого дослідження саме і була експериментальна перевірка можливостей дидактичної рольової і водночас ділової гри для створення та реалізації творчого потенціалу суб’єктів цілісного навчально-виховного процесу. *Нас цікавила експериментальна розробка засобу адекватного розвитку особистості. Саме таким засобом ми вважали гру.*

Ця точка зору на гру (дидактичну, ділову) не є загальноприйнятою. Так, польський дидакт В.Оконь справедливо говорить про дидактичні ігри як про метод, що має багато різновидів. Загальною їхньою характеристикою є ігровий елемент. Головна мета їх використання полягає у закріпленні знань, умінь застосовувати ці знання в ігровій ситуації, у підтримці та розвитку інтересу школярів до пізнання, а не в цілісному формуванні людини.

Що повинно складати основу такої гри? В основу розробки рольової гри нами покладено весь комплекс педагогічних принципів, перелічених вище. Крім того, аби швидше досягти у грі ефекту значимості пропонувані видів діяльності для усіх без винятку її учасників, ми додатково вико-

ривували принцип О.М.Леонтьєва та В.А.Петровського (діяльнісно-відношеневий) та особистісно-рольовий В.І.Войтка.

Смисловим центром гри є задача-ситуація, її багатозначне поле рішення, зумовлене як формулюванням вихідної умови, так і складом тих, кому вона адресується для вирішення: їхнім рівнем інтелектуально-культурного розвитку, ступенем емоційно-ціннісної ідентичності, сформованим у них досвідом здійснення різних видів діяльності, у тому числі й творчої, спілкування (співробітництва, групової роботи). Проте “ключем” вирішення задачі-ситуації є знання навчального предмета. Це дуже важлива умова, оскільки у такий спосіб школярів можна підвести до усвідомлення ролі знань у їхньому житті (див. додаток 1).

Гра має два змістових поля: об’єктивне (предметне) і суб’єктивне. Зміст предметного поля складають будь-які предметні знання (у нашому випадку – знання з фізики). Змістом же суб’єктивного поля є реальна життєдіяльність учасників гри, що відбувається саме під час її проведення; водночас вона є концентрацією досвіду такої життєдіяльності у минулому, сьогоденні й майбутньому. Останнє дає право стверджувати, що в іграх можуть реалізуватися три функції процесу формування особистості: діагностична (відносно кожної особистості гравця і можливостей групи, що його оточує, як проєкції “соціального фактора”); виховно-освітня (не лише у плані придбання знань, досвіду творчої діяльності, досвіду емоційно-ціннісного відношення, але й формування у кожного окремого учасника гри особистісних змістів власної життєдіяльності); прогностична (що дає змогу визначити можливу “планку” досягнень в особистісному розвитку кожного в умовах сформованих чи перетворених відносин).

Те, що змістом гри є предметний і соціальний аспекти (а також завдяки

спектру розв’язуваних дидактичних задач), дає змогу виділити **задачу-ситуацію (яка є “ядром” у грі) в особливий вид соціально-фізичних задач** (О.І.Виговська, 1986).

Самою організацією гри та під час її проведення забезпечується врахування як наявних інтересів, потреб, мотивів учасників гри, так і в цілому – стан морально-психологічного клімату, міжособистісних відносин у групі учасників гри, їхні ціннісно-групові орієнтації.

Зміст соціально-фізичних задач і принцип організації гри зумовлює те, що на рівні практичної реалізації гри “включаються” такі механізми розвитку особистості, як довізначення задач (М.І.Машбиць), особистісна рефлексія та внутрішній план дій (Я.О.Пономарьов), інтелектуальна активність (Д.Б.Богоявленська), особистісна значимість (мотивація та потреба за схемою: “Мені це цікаво, потрібно...”), позитивна Я-концепція за формулою: “Я можу...”, “Мені під силу...”, “Я сам собі цікавий” (М.Бернс, Є.М.Ільїн).

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ¹

У своєму дослідженні ми прагнули розглянути рольову гру як адекватну форму розвитку творчого потенціалу суб’єктів цілісного навчально-виховного процесу. З цією метою ми досліджували процес гри одночасно з двох позицій: з позиції створення умов для реалізації творчого потенціалу учнів, а також – умов здійснення творчого процесу для вчителя.

За показник здійснення учнями творчого процесу ми брали, насамперед, факт реалізації ними значимих для них видів діяльності, оскільки відомо, що особистість формується у процесі діяльності, причому значимої для себе. За показники значимості

¹Виговська О.І. Творча педагогічна діяльність у цілісному навчально-виховному процесі.: Дис. ... канд. пед. наук. — К, 1995. — 203с.

здійснюваної діяльності вибрали:

- факт прийняття задачі як своєї власної, тобто перетворення її загального, абстрактного формулювання в особистісно-значиме (в основі цього психологічного явища лежить механізм “довизначення” задачі);
- емоційні реакції, спрямовані на “захист”, відстоювання своїх проєктів, на бачення у цих задачах реальних, життєво важливих умов як для самого учня, так і для інших, небайдужих його серцю людей (ними, зокрема, можуть бути референтні для нього особи).

Крім показників особистісного характеру, розглядали також процесуальний та результативний показники. Результативними показниками слугували такі характеристики результатів групових робіт, як загальна кількість ідей, висловлених тими, хто розв’язував задачі-ситуації, серед них — оригінальних, серед оригінальних — нових, наявність

і кількість практично значимих ідей. Крім того, визначалася здатність до цілісного, багатоконтекстного бачення світу, в основі якого лежить образне мислення. Про здатність учнів мислити судили за кількістю та якістю образів-ідей, представлених у роботах у вигляді малюнків, креслень, схем, конструкцій, моделей, текстів.

Фіксувався також і такий процесуальний показник, як творча емоція, яку нейрофізіологи відносять до числа факторів, що детермінують і каналізують творчий процес. Творчий акт — це максимальне виявлення себе зовні, найбільш повна і глибока реалізація своєї індивідуальності. Саме тому творчий процес супроводжується інтенсивною позитивною емоцією. Зовнішніми показниками внутрішнього творчого процесу (який не може проявлятися безпосередньо, оскільки відбувається у самій людині) вважаємо блиск очей, рум’янець на щоках та інші фізіологічні емоційні прояви, що спостерігаються завдяки нерозривному зв’язку творчого процесу з емоційно-почуттєвою сферою людини.

За якими показниками можна визначити творчу діяльність особи, яка виконує у грі роль учителя? Аби обґрунтувати такі показники, звернімося до вислову Канта про ідеал як загальну форму діяльності щодо цілепокладання. За Кантом, ідеал включає в собі усвідомлення того, що людина

Таблиця 1.

Результати формуючого експерименту, що відображають динаміку творчого потенціалу суб’єктів цілісного навчально-виховного процесу (за параметром генерування ідей)

N п/п	Суб’єкти цілісного навчально- виховного процесу	Учитель		Учні			Студенти	
		До екс- перимен- ту	Після екс- перимен- ту	Контр- роль- ний клас	Експеримен- тальні класи		1-а експе- римен- тальна серія	2-а експе- римен- тальна серія
		%	%	%	1-а серія	2-а серія	%	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Номінальні ідеї	100	154	65	130	175	130	150
	У тому числі:							
	Оригінальні ідеї	—	45,5	—	45	100	35,6	70
	Нові серед оригінальних	—	18	—	15	50	12	25
	Практично значимі	—	19	—	10	25	15	16

є самоціллю власної діяльності, але в жодному разі не засобом для когось або для чогось – чи то Бога, чи то речі у собі.

Учитель, який має таку позицію, все, що відбувається на уроці, розглядає з точки зору того, що нового це йому дає, про що змушує замислитися, до чого визначити чи змінити своє ставлення, чому порадіти тощо. Кульмінаційним моментом у такій позиції педагога є усвідомлення ним сутнісної єдності між людьми; цьому відповідає його стан, який можна ототожнити з повною гармонією у стосунках між учнями та вчителем, що виявляється у відчуттях творчої наснаги всіх учасників уроку. Це той стан, який В.І.Андрєєв називав станом “творчості”. Зазначимо, що *стан гармонії починає той момент у педагогічній діяльності, який тільки і можна віднести до ідеалу творчої педагогічної діяльності* (О. І. Виговська, 1995). Якщо ідеал діяльності відповідає вищому її рівню, то ідеал педагогічної діяльності не можна розпредметити; його можна лише описати процесуально у відчуттях самого педагога. *Ідеалу творчої педагогічної діяльності поза її межами не існує! Відчуваючи “ідеал” у процесі діяльності, ми усвідомлюємо його в процесі ретроспективного аналізу власної діяльності, рефлексії власних самовідчуттів, почуттів, позицій.*

Відтак вважаємо, що адекватним методом виявлення таких станів є інтро-

спекція, тому за показники реальної творчої педагогічної діяльності взяли вислови педагогів про самовідчуття своїх станів, які погоджуються з наведеними вище позиціями.

У процесі експерименту ми фіксували репліки грав-

РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТУ

Порівняння даних таблиці 1 (див. колонки 3 і 4; 5, 6, 7; 8 і 9) дає змогу дійти такого висновку: особливості особистісно-утворюючого середовища значимі для генерування ідей як для учнів, так і для студентів.

Однак більше значення вони мають для учнів. Очевидно, що такий показник, як практично значимі ідеї, у середовищі студентів залишається незначущим. За поясненням “перепаду” у результатах робіт студентів та учнів за параметром “практично значимі ідеї” ми звернулися до студентів педагогічно-індустріального факультету (всього опитано 65 осіб). Їхня думка зводилася до того, що перевищення у вчителів зазначеного результату вдвічі пояснюється їхнім набагато більшим життєвим досвідом та спеціальною підготовкою з предмету (фізики). Таке пояснення нас цілком задовольнило, оскільки воно співвідносилось з аналогічними результатами, отриманими нами в процесі проведення першої серії експериментальних занять для студентів. Проте результати другої серії експериментальних занять не можна пояснити цими причинами (див. колонки 7 і 9 таблиці 1): розглядуваний показник в учнів зріс у 2,5 рази, а порівняно зі студентами – у 1,5 рази, хоча знання з фізики та життєвий досвід студентів, очевидно, вищі, ніж в учнів. Показники оригінальності та новизни також вищі в учнів.

Аби пояснити отримані експериментальні факти, ми звернулися до керівників експериментальних шкіл (опитано 15 осіб), студентів фізико-математичного факультету – переможців олімпіади з проблем педагогічної творчості (опитано 27 осіб) та вчителів експериментальних шкіл (опитано 47 осіб). Керівники шкіл вважали, що учні мають кращі вікові можливості щодо фантазії й уяви порівняно зі студентами; студенти спробували пояснити це “розковуванням” (на кшталт “випустити джина з пляшки”) образного мислення у процесі гри; вчителі пояснювали ці факти значимістю для дітей самих класних колективів, вимог, що пред’являються у класі до кожного учня. Погоджуючись і з першими, і з другими, і з третіми, констатуємо значимість рольової гри – як форми організації цілісного навчально-виховного процесу, розробленої згідно з основними положеннями нашої концепції творчої педагогічної діяльності, – для всіх без винятку її учасників.

ХАРАКТЕРНІ ВИСЛОВЛЮВАННЯ УЧНІВ І СТУДЕНТІВ

У підтвердження наведемо характерні висловлювання учнів і студентів, що розрізняються між собою залежно від того, учасниками якої за рахунком експериментальної серії вони були.

Так, *на першому етапі експерименту* студенти, директори та вчителі використовували гру як форму розвитку в учнів інтересу до вивчення фізики, щоб показати місце фізики в реалізації міжпредметних зв'язків і принцип зв'язку навчання з життям.

Інтерв'ювання школярів, проведене в 49 і 58 школах (усього 69 осіб), підтверджує наш висновок. У відповідь на запитання "Що нового для себе Ви дізналися у процесі гри?" почули, наприклад, таке: "Ми довідалися, що з твердого матеріалу можна зробити лаву, на якій почувашесь, як на перині. Дізналися, як це зробити" (Б.Н., 49 СШ); "Я пересвідчилася, як важко захищати свої проекти" (К.Л., 58 СШ); "Я закріпила знання з фізики" (К.Л., 58 СШ); "Не знала, що дерева і будинки зв'язані між собою" (М.І., 49 СШ). На запитання "Чи стануть у нагоді знання з фізики у житті?", ці учні відповіли: "Знання з фізики завжди потрібні". "Цей висновок я зробила після нашої роботи в групах, — писала одна з учениць. — Фізика потрібна і геологам, і будівельникам, і ботанікам, і архітекторам".

Показовим **результатом другої експериментальної серії** є висловлювання учня 7-Б класу 272 СШ Сашка Б., яке виражає загальний настрій решти учнів. Після гри він звернувся до вчителя з проханням-пропозицією: "Підручник з фізики ми і самі вивчимо, краще давайте вирішувати такі задачі на кожному уроці ... Це ж життя!... Невже у Вас більше немає таких задач?!" — запитав Сашко зі змішаним почуттям страху, надії і розчарування.

До результатів, отриманих під час проведення експериментальних серій з вирішення соціально-фізичних задач, варто віднести злиття ігрового поля з реальним життям, у чому ми вбачаємо необхідну умову формування особистості людини, оскільки лише в такій ситуації учасники гри можуть здійснювати значиму діяльність. Люстрацією того, наскільки зливаються реальний життєвий план з ігровим, служить фраза студента 4 курсу педагогічно-індустріального факультету А.М.: "Треба, щоб на таких заняттях були фахівці зеленбуду, будівельники, інші фахівці, щоб вони більше не припускалися прорахунків у своїй професійній діяльності. Якщо ж їх не можна запросити на заняття, то, принаймні, слід ознайомити з висновками-проектами студентів та учнів".

Наведені приклади наочно демонструють різницю щодо результатів двох серій експериментів: у першій — це знання, усвідомлення їх ролі у житті; у другій — знання-відносини, тобто особистісно-значимі знання.

Лише після **третьої серії експериментів** ми впевнилися у можливості досягти інших результатів, тих, які ми прагнули одержати від здійснення педагогічної діяльності — це, крім зазначених вище, ще й позитивні зміни у ставленні до самого себе, позитивні зміни у взаєминах суб'єктів гри, що є однією з форм цілісного навчально-виховного процесу.

Отримані результати не лише підтверджують їхню залежність від концепції вчителя (у даному випадку вона виражалася цільовою установкою на кожному етапі експерименту), а й доводять правомірність висунутого нами положення, що основною умовою ефективного здійснення творчого педагогічного процесу є створення особистісно-утворюючого середовища, його якості.

ців, їх емоційний стан, семантику формулювань не вихідних соціально-фізичних задач, а вже "особистісно-орієнтованих", що лежали в основі всіх реалізованих ними видів діяльності під час гри.

Експериментальна робота була проведена мною в період з 1986 по 1994 рр., коли я одночасно працювала вчителем фізики, викладачем системи підвищення кваліфікації вчителів. Усього в експерименті задіяно 2642 осіб. Із них: 427 школярів 7-х класів 49, 58, 272 і 247 середніх шкіл м. Києва, 1690 студентів фізико-математичного, педагогічно-індустріального, педагогічного та філологічного факультетів КДПУ ім. М.П. Драгоманова, 435 учителів фізики і 90 керівників шкіл (директорів та їхніх заступників) Житомирської, Київської, Луганської областей України і м. Києва.

У ході дослідження *виконано три серії експериментів у три етапи*.

У *першій серії* експериментів виявляли можливості гри для формування трьох сфер особистості зростаючої людини (інтелектуальної, мотиваційно-потребової та діяльно-практичної) у їх єдності, у чому вбачали передумови розвитку дитини, необхідної та достатньої умови для цього.

Така цільова орієнтація була зумовлена бажанням змінити на краще становище, яке склалося в педагогічній практиці, щодо спо-

собів формування вчителями світогляду школярів, зокрема, заміною вербальних засобів на більш адекватні поставленій меті. На першому етапі експерименту (1986-1989 рр.) було задіяно лише частину школярів (150 осіб) і студентів (590 осіб), усіх учителів і керівників шкіл.

На другому етапі, що здійснювався в 1989-1992 рр., працювали з іншою частиною школярів (277 учнів 7 класів 272 та 247 середніх шкіл), а також з 860 студентами фізико-математичного та педагогічно-індустріального факультетів КДПУ ім. М.П.Драгоманова.

Друга серія експериментів призначалася для дослідження гри як однієї із форм, здатної адекватно задовольняти завдання створення умов особистісно-утворюючого середовища, з одного боку, а з іншого, — реалізувати під час його створення творчий процес для кожного з його суб'єктів.

Третій етап експерименту проводився в 1992-1994 рр. зі студентами фізико-математичного факультету (240 осіб).

Метою *третьої серії* експериментів було дослідження умов розвитку особистості вчителя у цілісному навчально-виховному процесі, який адекватно був представлений у грі його моделлю.

Усі випробувані, незалежно від віку, кваліфікації та соціального статусу, залучалися до гри, смислоутворюючим центром якої бу-

Додаток 2

СЦЕНАРІЙ УРОКУ ФІЗИКИ

Описані у додатку 1 завдання можна пов'язати між собою різною логікою залежно від складу учасників гри, їхніх інтересів, потреб, а також стимулів спілкування між ними та викладачами. Прикладом такої логіки може слугувати пропонування хід уроку, розробленого за типом рольової гри за темою “Тиск твердих тіл. Способи зміни тиску” (7 клас).

Учитель: Під час проектування селища для жителів одного із радгоспів (до речі, того, де ми з Вами були у минулому поході), перед архітектором було поставлено такі завдання.

1. З метою економії засобів, відпущених на будівництво дороги, що з'єднує селище з автомагістраллю, прокласти її найкоротшим шляхом — через болото. Пропонується висушити його, що дасть змогу і дорогу прокласти, і збільшити площу під сільськогосподарські угіддя.

2. На місці старої фортеці побудувати склад для зерна, прибудувавши до нього елеватор.

3. Забезпечити зони відпочинку зручними лавами, виготовленими з місцевих матеріалів — каменю і дерева.

4. Озеленити вулиці селища тополями і вербами. Крім того, від агронома і механізаторів радгоспу надійшло прохання посприяти їм у збільшенні продуктивності праці під час посіву, прополки і збору сільськогосподарських продуктів; травмування ґрунту сільськогосподарськими машинами слід звести до мінімуму.

Зрозуміло, що одному архітектору вирішити всі ці завдання не під силу. Потрібно створити творчий колектив, куди б входили біологи, географи, інженери-механіки, інженери-конструктори, проектувальники-дизайнери, щоб передбачити і врахувати всі зміни, які можуть відбутися в природних компонентах у результаті господарської діяльності. До нас з Вами і звернувся за допомогою архітектор. Пропоную Вам на час уроку стати таким творчим колективом.

Чи зможемо ми з Вами допомогти архітектору і майбутнім жителям селища?

Учні: Так. Спробуємо. Постараємося.

Учитель: Тоді кожна група одержує пакет, на якому зазначено прізвища “фахівців” і рід їхніх занять, а також вкладено завдання, які необхідно вирішити кожній групі. Від якості вирішення запропонованих завдань залежить і якість усього проекту, а в недалекому майбутньому — і функціонування селища.

На вирішення кожного завдання дається 15 хвилин. Після цього на спільній нараді “фахівців” кожна група доповідатиме про результати своєї роботи. Затим буде вибрано найкращий ва-

(продовження на с.42)

(продовження)

ріант з технічної й економічної точок зору.

Учитель роздає пакети “фахівцям” (яких визначає з урахуванням їхніх інтересів).

Через 15 хвилин усі групи фахівців запрошуються на нараду, яку проводить “головний архітектор” (у його ролі виступає вчитель).

На нараді “головний архітектор” викладає суть проблеми, просить висловити думки і запропонувати варіанти рішень задач, що входять у компетенцію тих чи інших “фахівців”, для загального обговорення.

По черзі представляючи слово кожній групі фахівців, з’ясовуються можливості й умови рішення запропонованих задач.

Після доповідей “ботаніків”, “архітекторів-дизайнерів”, “інженерів-геологів”, “фізиків-географів” “головний архітектор” просить висловити думку “інженерів-механіків” щодо того, чи зможуть сконструйовані ними машини забезпечити зв’язок селища з автомагістраллю. Останніми доповідають про результати своєї праці “інженери-конструктори”.

“Головний архітектор” дякує всім “фахівцям” за допомогу в рішенні непростих задач, оцінює внесок кожної групи; оригінальність їхніх рішень, їх повноту, можливість остаточного вирішення проблем; пропонує кожній групі оцінити індивідуальний внесок кожного. Пропонує розроблені оригінальні конструкції машин відразу впровадити у виробництво.

На закінчення уроку вчитель проводить з учнями бесіду.

Учитель: Чим, коли і як у розумінні навколишньої природи, виробництва, технічного оточення можуть допомогти знання, пов’язані з поняття “тиск” і способами його зміни?

Учні наводять приклади з минулих і сьогодишнього уроку про те, що поняття “тиску” дає змогу в одних випадках “об’єднати”, в інших – “передбачити” та “допомогти” і т.і.

Учитель (підсумовуючи сказане учнями): Справді, “знання – сила”. Людина могутня, коли має різнобічні знання. Ми щораз переконаємося з Вами у взаємозв’язку і взаємозалежності явищ у природі. А це вказує на те, що не можна “всліпу” господарювати на Землі. Аби не зашкодити природі, ми з Вами маємо багато чому навчитися не лише з фізики, а й з усіх інших предметів.

Сьогодні ми закінчили вивчення поняття “тиску” твердих тіл і довідалися чимало нового; а ще ми вивчатимемо тиск у рідинах і газах і, природно, зможемо не лише пояснити те, що відбувається навколо нас, а й використати ці знання на практиці, у побуті, а в майбутньому – і на виробництві.

Вивченню тиску рідин і газів будуть присвячені наші наступні уроки.

ли розроблені нами для 7 класу соціально-фізичні задачі за темою: “Тиск твердих тіл. Способи зміни тиску” (див. додаток 1). Усі задачі об’єднувалися логікою одного конкретного уроку фізики (див. додаток 2).

Для випробування учнів 7 класів було проведено урок у формі дидактичної рольової гри; для усіх інших груп він був двічі ігровим, оскільки кожен її учасник одночасно виконував ролі фахівця й учня, що спонукало вчителів до активізації їхніх здібностей до емпатії. Для них гра проходила як рольова, дидактично-ділова.

Передбачалося, що ці задачі послужать основою для групової роботи у вигляді груп фахівців, утворених чи за спільністю їхніх інтересів, чи за бажанням спільної роботи з однокласниками. Результати гри очікувалися у вигляді проєктів, розроблених групами фахівців, конструкцій-моделей, виготовлених із різних конструкторських наборів, у вигляді креслень, а також у формі висловлювань, суджень і обґрунтувань своїх позицій. Пред’являлася також вимога до вміння привселюдно відстояти, “захистити” результати своєї праці й оцінити “внесок” кожного з учасників груп.

Роль учителя в різних експериментальних серіях була специфічною. До обов’язку виконуючого цю роль на першому етапі експерименту входила організація проведення самої гри: визначення кількості та складу груп, видача їм завдань,

проведення “захисту розроблених проєктів” і оцінки “внеску” кожного учасника гри у спільний продукт (наведено приклад керованого стилю відносин авторитарного характеру, хоча вони можуть бути й демократичними – від вільного вибору складу груп до оцінки внеску в сукупний продукт). Роль учителя полягала також у створенні сприятливого морально-психологічного клімату в процесі гри (акцент було зроблено на двох планах спілкування – діловому й етичному).

Якщо на другому етапі експериментальної роботи роль учителя полягала лише в її організації, то на останньому він виступав у ролі “каталізатора” ідей. У тих групах, де викладач цього не робив, ідеям за параметром “новизни” бракувало “сучасних уявлень” про види людської практики – біоенергетику, екстрасенсоріку, медитативний аутотренінг тощо. Втручання викладача відбувалося у формі ненав’язливого побажання, запитання, підказки-міркування, до того ж лише тоді, коли студенти приступали до висування гіпотез вирішення задач-ситуацій, тобто враховувався час оптимальної подачі “підказки”, за Я.О.Пономарьовим. Зрозуміло, що інформаційне поле педагога має бути таким, щоб він міг “розширювати” інформаційно-пошукове поле школярів і студентів, спрямовувати його в потрібне русло, не гасити пошук, а активізувати й підтримувати його у ході всієї гри.

Під час захисту групами своїх проєктів учитель “провокує” запитання, заганяє розроблювачів у “глухі кути”, змінює вихідні умови задачі, пропонує визначити придатність рішень-пропозицій для різних умов, які він моделює, заводить розмови про економічний ефект, людські, природні та матеріальні ресурси, про необхідність спонсорів; тобто виконує ролі опонента-критика, співгенератора ідей, співреалізатора, “споживача” ідей і водночас виконує функції “вищої інстанції”, що розпоряджається ідеями і “долями” їх розроблювачів. У такий спосіб захист однієї групи перетворюється на колективний захист усіх від усіх, створюється атмосфера загальної зацікавленості у загальній справі, яка “обростає” такими численними проблемами, що їх вирішення стає життєво важливим для більшості учасників гри.

На третьому етапі експерименту роль учителя була аналогічною. Крім того, додалася робота з організації самоаналізу й аналізу отриманих результатів усіма учасниками гри.

На завершення вчитель проводив самоаналіз на основі рефлексії власної позиції, відчуттів, почуттів, а також аналіз результатів своєї діяльності з вдячною оцінкою “внесків”, зроблених іншими – усіма, з ким він був зв’язаний умовами ігрового процесу.

Під час проведення усіх трьох серій експериментальної роботи разючим була подібність реакцій та емо-

Можна визначити зміст освіти, розробити форми, засоби і методи, але “сплести” із усього цього такий життєво важливий контекст, що відповідає рівню кожного вихованця, може лише вчитель

У статті продемонстровано, як просто скопістатися запропонованими засобами вчителю і навіть студенту. Саме це і спонукало автора ознайомити широку педагогічну громадськість з його результатами

ційних проявів “дитячої” та “дорослої” аудиторій: блиск очей, рум’янець на щоках, схвильованість мови, бажання довести, що їхній проект – кращий, співпереживання один одному.

ГРА ЯК ФОРМА ЦІЛІСНОГО НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Оскільки гра як форма цілісного навчально-виховного процесу розроблялася і здійснювалася на основі та у відповідності до нашої концепції творчої педагогічної діяльності та творчого процесу, *результати, отримані під час проведення гри, можна вважати показниками ефективності творчого педагогічного процесу.*

Для кількісної оцінки результативності творчого процесу, реалізованого під час гри, ми обрали такий показник, як генерування ідей, тобто кількість і якість ідей, висловлюваних учасниками. З цією метою ми розрізняли: номінальні ідеї – як ті, що були у змісті навчального матеріалу, обраного за основний зміст гри (до експерименту), так і ті, для яких вони слугують базою для “народження” інших (після експерименту); оригінальні ідеї, нові серед оригінальних, практично значимі ідеї.

Аналіз даних таблиці 1 свідчить (див. колонки 5, 6, 7): якщо до проведення експерименту учні 7 класів не засвоювали у повному обсязі змісту навчального матеріалу (коефіцієнт ефективності навчальної діяль-

ності дорівнює 65%), то після проведення першої експериментальної серії (яка, до речі, безпосередньо не мала на меті підвищення ефективності навчальної діяльності) всі учні не лише засвоїли зміст теми у повному обсязі, але й змогли генерувати нові ідеї, що базувалися на номінальних, і таких ідей в експериментальних класах було висловлено вдвічі більше порівняно з контрольними класами. Аналіз бесід, проведених з учнями, дав змогу встановити фактори, що сприяли такому високоєфективному засвоєнню навчального матеріалу, – це активізація мимовільного сприйняття і мислення, заміна “лівопівкульної” стратегії мислення “правопівкульною”. Ще більших успіхів досягли учні у другій експериментальній серії. Найбільш значимим фактором, крім зазначених у першій серії, є особистісно-утворююче середовище та його особливості. Результати перевершили очікування: кількість ідей збільшилася втричі (175%) порівняно з контрольними класами. Очевидним є вплив особистісно-утворюючого середовища і стосунків на оригінальність висловлюваних ідей, їх новизну та практичну значимість. Порівняно з результатами першої експериментальної серії відповідно збільшилася вдвічі кількість ідей за параметром оригінальності, втричі за параметром новизни й у 2,5 рази за параметром їх практичної значимості.

**Соціально-фізичні задачі за темою:
“ТИСК ТВЕРДИХ ТІЛ. СПОСОБИ ЗМІНИ ТИСКУ”**
(Фізика, 7 клас)

Завдання 1. Група “Інженерів-конструкторів”

Розробити конструкції сільськогосподарських машин для посіву, прополки і збору урожаю однієї з обраної Вами сільськогосподарської культури (пшениці, жита тощо).

Машини повинні задовольняти такі вимоги:

- 1) не травмувати ґрунт;
- 2) бути здатними до маневрування;
- 3) бути швидкохідними;
- 4) забезпечувати охоплення якомога більшої площі.

Замалуйте і доведіть, що запропоновані Вами конструкції машин є найкращими.

Завдання 2. Група “Архітекторів-дизайнерів”

1. Прочитати с. 46 книги Я.І.Перельмана “Цікава фізика” (кн. 1, М., Наука, 1986, 224 с.), де про легендарного Левіафана Ломоносов написав: “На острих камнях возлегає і твердість оных презирає для крепости великих сил, считая их за мягкий ил”.

2. Запропонувати конструкції лав, виготовлених із місцевих матеріалів (каменю, дерева), що не поступаються у зручності ложу Левіафана.

3. Зробити схематичну замальовку розроблених конструкцій лав.

4. Довести, спираючись на знання з фізики, що запропонована Вами конструкція найкраща.

Завдання 3. Група “Фізико-географів”

Нині постійно наголошується на необхідності розвивати наукові основи раціонального використання й охорони ґрунтів. Здійснення цього завдання входить у компетенцію фізико-географів.

Вам пропонується:

1. Вирішити питання про можливість прокладення дороги через заболочену територію. Оскільки дорога пройде найкоротшим шляхом, вона обійдеться державі набагато дешевше, крім того, осушення болота дасть змогу збільшити площу під сільськогосподарські угіддя. Зважте також на те, що з цієї заболоченої території починається судноплавна ріка. (Див. докладніше: “Фізична географія”. Підручник для 5 класу. М., Освіта, 1984, 156 с. — С. 135, 142). Можна скористатися і новим підручником — “Географія: Загальна географія”. Підручник для 6 класу середньої школи. 3-тє видання /О.Я. Скуратович, Р.Р. Коваленко, Л.І. Круглик. — К.: Зодіак-Еко, 2000, — 223с.

2. Запропонувати варіанти сполучення між селищем і автомагістраллю, ґрунтуючись на понятті “тиску”.

Завдання 4. Група “Інженерів-механіків”

Розробити конструкції машин для пересування в умовах заболоченої місцевості.

Завдання 5. Група “Геологів”

З’ясувати і на основі знань з фізики обґрунтувати, що з часом відбудеться з елеватором, якщо його прибудувати до складу для збереження зерна, розташованого на місці старої фортеці, та запропонувати варіанти, які дали б змогу уникнути небажаних наслідків.

Дається додаткова інформація про те, що у Франції під час прибудови вежі до древнього нефа вона нахилилася від нього у протилежний бік (будівля — стара; ґрунт під нею і поблизу — ущільнився, тож ділянка, відведена під висотну прибудову, частково буде ущільненою).

Зробити замальовки.

Запропонувати варіанти прибудови елеватора для запобігання небажаних наслідків.

Завдання 6. Група “Ботаніків”

Озеленити тополями і вербами вулиці селища, ширина яких не перевищує 15 м.

1. Пам’ятайте, що всі природні компоненти (у задачі фігурують два з них: ґрунт і рослинність) нерозривно зв’язані і взаємодіють між собою. Зміна стану одного спричиняє зміну іншого. (Про це Ви довідаєтеся докладніше з курсу географії).

2. З’ясуйте характер цього взаємозв’язку і можливості його врахування під час будівництва. Для цього скористайтесь даними про шкідливий вплив коренів дерев на споруди. Через поглинання води коренями вологість ґрунту зменшується, він висихає. У такий спосіб корені послабляють ґрунт; а тополя має таку розвинуту кореневу систему, що цілком витісняє його. Тому вологолюбні дерева розсаджують далеко від стін споруд (не ближче 7,5 м).

3. Передбачте виникнення небажаних наслідків для споруд, будинків; обґрунтуйте це з погляду фізики.

4. Висловіть Ваші пропозиції щодо озеленення селища.

ПЕДАГОГІЧНІ ПЕРЕВАГИ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР, розроблених згідно з “ключем”

Виходить, що у грі вчитель одночасно діагностує як стан класу, так і стан кожного його представника; створює оптимальні умови для формування особистості та її самореалізації у традиційно основних процесах – навчання, виховання, розвитку; прогнозує, проектує, аналізує, коригує хід і результати процесу. Пізнає себе, самореалізуючись у різних ролях, відшліфовує

свою майстерність, зростає як педагог. У підсумку школярі та педагоги здійснюють творчу діяльність: школярі, “довизначаючи”, переформулюють задану задачу в “свою”, а вчителі, з огляду на невизначеність ситуації, щомиті ставлять і вирішують “нові” педагогічні задачі.

Очевидні й інші педагогічні переваги дидактичних ігор, розроблених згідно з “ключем” – це можливість “стиснути”, ущільнити, одночасно об’єднати предметну і соціальну інформацію, досвід дітей, а також вирішення проблем навчання і виховання, становлення особистості людини і її самореалізації.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного експериментального дослідження *дозволяють стверджувати наявність* невикористаних резервів уроку для розвитку творчої особистості його суб’єктів; про те, що лише реалізація комплексу зазначених факторів у їхньому взаємозв’язку і взаємозумовленості забезпечує необхідні і достатні умови для здійснення творчої педагогічної діяльності; *доцільність* використання з цією метою запропонованого “ключа” для розробки соціально-предметних задач, а з їх допомогою – адресного особистісно-утворюючого середовища.

Крім того, у дослідженні продемонстровано, як просто скористатися запропонованими засобами вчителю і навіть студенту. Саме це і спонукало автора ознайомити широку педагогічну громадськість з його результатами.

Дидактичні ігри, розроблені згідно з викладеними у статті уявленнями, створюють оптимальні умови для розвитку особистості школярів, оскільки передбачають залучення учасників гри до значущих для них діяльностей та відносин, що реалізуються у рамках одночасної дії всіх факторів виховно-освітнього середовища (колективів педагогів, дітей, батьків, особистісного потенціалу кожного вихованця, їхнього суб’єктивного поля). Створюються сприятливі умови для особистісного формування кожного, оскільки всі учасники ігор мають нагоду пройти (“свою” для кожного!) послідовність ситуацій-відносин, у кожній з яких вони проявляються у різних ставленнях до інших, до себе, до предмета, до світу, до соціуму.

ВИЗНАЧАЛЬНА РОЛЬ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Можливості рольової гри можуть обмежуватися лише власною для кожного вчителя педагогічною концепцією формування особистості. Тут очевидною стає та величезна роль, яку відіграє вчитель у вирішенні завдань, поставлених перед школою. Можна визначити зміст освіти, розробити форми, засоби і методи, але “сплести” із усього цього такий життєво важливий контекст, що відповідає рівню кожного вихованця, може лише вчитель, який і себе, й усіх інших налаштовує на виконання головного завдання – створення адекватних умов для виховання гідної людини, яка усвідомлює своє призначення на Землі, що можливо за наявності гармонічних відносин Людини, Природи і Соціуму.

ДИТЯЧЕ ГРОМАДСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ “ЮНІСФЕРА”

Педагогіка

ШКОЛИ

У системі позакласної роботи останнє десятиліття відзначилося участю нашої учнівської молоді в ряді національних і міжнародних програм. Успішно була робота в міжнародній освітній програмі космобіологічного напрямлення “Вчителі та учні досліджують рослини в Космосі” та програми “Міжнародний моніторинг води”. Програмне завдання космобіологічного проекту виконували одночасно учні України і США як земний контроль у досліді з рослинами, що в Космосі проводив Перший космонавт України. Програма “Міжнародний моніторинг води” привернула увагу виконавців до проблеми водних об’єктів як проблеми планетарного значення. Участь у цих Програмах відразу підняла рівень позакласної роботи з учнями на значно вищий ступінь. Тоді програми хоч і були за своєю методологією дещо складними, проте сприяли розвитку ініціативи вчителів і учнів, їх творчої самостійності, що дало можливість для співпраці з науковцями Національної Академії наук України та Вісконсінського університету і НАСА (США). Така співпраця розвинула дослідницькі і творчі здібності учнів, сприяла їх самовизначенню, здатності орієнтуватися в інформаційному просторі і створювати комунікативні міжнародні канали: завдяки останнім відбувся обмін де-

легаціями дітей з України і США.

Набутий освітній потенціал спонукав до створення самостійного проекту, метою якого стало формування екологічної свідомості місцевих жителів (м. Боярки), які мешкають у зоні річкової системи малої річки Притварки і ставків, доведених до екологічної кризи. Вчителями і учнями було пройдено шлях від участі в проєктах державного і міжнародного значення до самостійного формування інформаційно-освітнього проєкту.

Проєкт було підтримано Національним екологічним центром України. Завдяки йому громадське дитяче об’єднання “Юнісфера” стало колективним членом Української річкової мережі. Згодом інформаційно-освітню діяльність учнів було підтримано грантом від Центру досліджень міжнародного розвитку (Канада). Колектив став працювати в рамках великої “Програми ПРООН-ГЕФ* екологічного оздоровчого басейну Дніпра”.

Створення і виконання Проєкту стало можливим завдяки науковим знанням і досвіду, що набули вчителі та учні в процесі підготовки проєкту: тренінги, бесіди, уроки екології з використанням методології рольових ігор, спілкування з науковцями, практичні заняття

Ніна СЕМЕНОВА

Керівник дитячого громадського об’єднання “Юнісфера”,
кандидат біологічних наук

Учнівські проекти – багатообіцяючі результати

Дослідження річкової системи Притварки (Фрагмент роботи)

Старожили м. Боярки згадують, що колись річка була судноплавною і багатою на рибу. Зараз це невелика річечка, в якій навряд чи є бодай якась риба. Сталося так внаслідок антропогенного пресингу, який з кожним роком зростає.

Річка “страждає” найбільше в житловому масиві, де вплив на неї особливо великий:

відсутність ПЗС; несанкціоновані сміттєзвалища; викиди каналізаційних стоків з приватних будинків; несанкціоноване перекривання русла; зруйновані гідропорути.

Прибережні захисні смуги

Люди, що освоюють території на водозборах, розорюють та забудовують їх і, як наслідок, – ерозія ґрунтів, стоки з органічними речовинами. Щоб цього не траплялося, потрібні водоохоронні смуги. Рейди екологічних патрулів виявили відсутність ПЗС (3, 10).

На березі ставка “Санаторний” між урізком води і садибами, що по вул. Зелена №№ 19–44 включно, залишено смугу довжиною 1–1,5 м; зовсім не залишено місця для захисної смуги жителями будинків №№ 46, 48, 50. Город садиби по вул. Декабристів №17 розкопаний до самого берега, що є порушенням Водного кодексу України (статті 88, 89). Садиби, що в Іванківському тупику та по вул. Зеленій №№ 2 – 14-а, виходять на заболочену місцевість. Дуже складна ситуація на ставку “Київському”, де огорожі всіх присадибних ділянок по вул. Франка, від №6 до №36 включно, стоять біля самого урізку води. По вул. Самійленка огорожі будинків, від №29 до №57 включно, підходять до самої води. А господар будинку №15, після наших рейдів, побудував нову загорожу, навіть відступив ще на метр до води. Ділянки будинків №№ 1, 5, 7, 11 по вул. Набережній наполовину затоплені водою. Прямо в заплаві річки по вул. Франка №2 побудовано будинок.

Все це вресіт-ресіт призводить до того, що ґрунт та надлишки органічних та неорганічних добрив зливаються у річку, тим паче, що при порушеному рослинному покриву вода, яка надходить з водозбору, не очищується та не фільтрується рослинами, річка забруднюється, замулюється і мілішає, порушується гідрологічний режим води.

Каналізаційні стоки

Викиди каналізаційних стоків є одним з найстрашніших забруднювачів річок. Вони несуть бактеріологічне, хімічне забруднення, внаслідок чого погіршується якість води. Найбільше від цього стається ставку “Київському”, в якій майже всі жителі прибережної зони скидають каналізаційні стоки. Від того ставок замулився, заріс очеретом, став схожим на болото.

Схожа ситуація і в інших ставках. Подекуди туалети стоять майже над річкою або у водозабірній зоні. По вул. Вокзальній 87/33 прорили рівчак до ставка “Залізничний”, через який у ставок зливаються продукти життєдіяльності людей і тварин (у тому числі з домашньої птахоферми).

(продовження на с. 49)

на водоймах. Сформувалась екологічна компетентність, яка дала можливість раціонально поєднати теоретичні знання і їх практичне застосування в конкретних умовах взаємовідносин: жителі густозаселеної прибережної зони і жива система малої річки і ставків. Довелося вирішувати численні проблеми, пов’язані з людським фактором, прогнозувати розвиток подій для подолання перешкод, щоб досягти мети – “пробудження” екологічної свідомості жителів.

Екологічна і комунікативна компетентність учнів стала в пригоді, коли довелося застосовувати весь арсенал пропаганди екологічних знань: зустрічі і бесіди з жителями прибережної зони, виявлення джерел антропогенного пресингу на водойми, виступи екологічного театру, випуск своєї газети “Екологічний патруль” (щомісяця з накладом 500 примірників), яку розповсюджували серед жителів прибережної зони, освітніх закладів міста, громадських організацій, депутатського корпусу, владних структур тощо.

Виконуючи проект на водоймах в густозаселеному секторі міста, учні продемонстрували на місці дії такий рівень знань екології малих річок, чинного законодавства (Водний кодекс України), етичних норм, що у населення, з яким працювали діти, не виникало питань щодо компетентності юних екологів, юних екожурналістів, правознавців. Така ситуація сформувала довіру до учнів як до дорослих, які знають свою справу, знають, як допомогти водоймам і, що дуже нелег-

ко, як “розбудити” екологічну свідомість людей.

Проведений діагностичний аналіз екологічного стану водойм міста послужив передпосилкою для подальших дій щодо розробки програми екологічного відродження річкової системи Притварки та ставків. (Питання слухалось міським виконкомом і схвалено).

ЩЕ ОДНА ДУМКА ПРО НАУКОВУ РОБОТУ УЧНЯ

Тема роботи Андрія Чурілова “Вплив антропогенного фактора на забруднення річкової системи Притварки” цікава, бо дає можливість сказати про своє, про екологічні проблеми у рідному місті, розкрити власне їх бачення і запропонувати шляхи їх вирішення, — так висловилося Ганна Гойдаш, учитель біології гімназії

* ПРООН — Програма розвитку Організації об'єднаних націй.
ГЕФ — Глобальний екологічний фонд

(продовження)

У Васильківському тупику №12 з люка у річку витікає вода, а на вул. Набережній №№ 1, 7 видно стічні труби. Наслідками цього, як ми виявили методом проб аналізу води, є наявність фекалій у воді, вміст патогенних кишкових паличок у воді перевищує норму в 9 разів.

Несанкціоновані сміттєзвалища

Сміттєзвалища на водозбірній площі — дуже вагомі чинники забруднення водойм і басейну. Харчові органічні відходи гниють і потрапляють у воду. Сміття є фізичним та механічним забруднювачем води. Порушується мікробіологічний режим — біоценози. Сміттєзвалища знаходяться по провулку Пролетарському №31, в Іванківському тупику №20 (стара розвалена хата). Є небезпека пожежі по вул. Зелена №14-а (біля огорожі), куди везуть сміття звідусіль; біля ставка “Київський”, під парканом РСУ. Це є порушенням Водного кодексу України.

Перекривання русла річки

Антропогенний вплив на річку виявляється також у створенні несанкціонованих гребель, які, правильно, будують місцеві жителі для власних потреб. Ці ділянки є порушенням Водного кодексу України (ст. 89). Негативний їх вплив виявляється в тому, що:

порушується гідрологічний режим річки;

звужується русло річки;

зменшується водостік — і річка може загинуть.

Таким чином, були зроблені водойми по вул. Некрасова, біля вул. Декабристів. Тож певний негативний вплив на річку виявляє каскад із семи ставків. Я вважаю, що це забагато для такої малої річки, як Притварка. Русло її дуже звужилось, уповільнилась течія.

Про Київський обласний протитуберкульозний диспансер

Цей об'єкт є в зоні особливої уваги. Його побудували, незважаючи на протести боярської спільноти. Побудували, порушуючи норми громадського й екологічного права. Побудували біля річки Притварки, на її водозбірній площі. Хоч річку на території диспансеру взято в залізобетонний колектор, та водозбірна площа знаходиться у жабливому стані. За проектною документацією передбачалось будівництво локальних очисних споруд для знезараження інфікованих стічних вод. Будівництво так і залишилося незавершеним. Зовсім не знезаражені стічні води диспансеру перекачують на очисні споруди житлового масиву “Сільгосптехнікум”. Система ж водопостачання і каналізування житлового масиву морально і фізично застаріла, що негативно відображається на житлово-побутових умовах людей. Збільшилася захворюваність населення.

Незалежна експертиза (система сертифікації УкрСЕРПО Держстандарту України) показала, що питна вода і стічні води небезпечні для здоров'я людей.

Чурілов Андрій,

учень 10-А класу, переможець обласного конкурсу захисту науково-дослідницьких робіт МАН України: 2002-2003 н.р.

Науковий керівник:
Семенова Ніна Олександрівна

“ЕКОЛОГІЧНА ВАРТА”

НА ШЛЯХУ ДО ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

Одне з важливих завдань сучасної освіти і виховання – формування екологічної компетентності особистості, яка має бути сформована як компетентний суб’єкт відносин “Я – довкілля”.

Державні національні документи з питань сучасної освітньої політики в Україні оцінюють освіту як важливий засіб забезпечення здоров’я нації та екологічної безпеки.

Найголовнішими завданнями виховання екологічної компетентності учнів гімназії вважаємо:

- формування екологічної культури та розуміння сучасних екологічних проблем держави і світу, усвідомлення їх важливості, актуальності;
- відродження кращих традицій українського народу щодо взаємовідносин з довкіллям;
- виховання особистої відповідальності за стан довкілля на місцевому, регіональному, глобальному рівнях, уміння прогнозувати особисту діяльність і діяльність інших людей та колективів;
- розвиток уміння приймати відповідальні рішення щодо проблем навколишнього середовища; оволодіння нормами екологічно грамотної поведінки.

На нашу думку, еколо-

гічна компетентність особистості включає знання, вміння, життєвий досвід.

Теоретичні знання це:

- знання законів розвитку світу;
- знання про навколишнє середовище;
- знання про фактори, що впливають на стан навколишнього середовища.

Практичні знання – це норми поведінки в оточуючому середовищі.

До екологічних умінь належать:

- уміння передбачати наслідки діяльності (своїї та колективу);
- уміння ліквідувати негативний вплив на оточуюче середовище (особистий);
- уміння запобігати нанесенню шкоди оточуючому середовищу.

Формування екологічної компетентності учнів відбувається не лише через екологізацію змісту шкільних дисциплін, інтегровані уроки, екологічні модулі, а й через змістовну позакласну роботу в руслі всеукраїнського екологічного руху, який сьогодні є одним з найпотужніших чинників формування нової екологічної свідомості.

Виходячи з “Концепції національного виховання” та враховуючи умови гімназії, ми серед багатьох важливих завдань вважаємо необхідним розвивати екологічну компетентність учнів у сфері “Я і природа” через систему роботи Всеукраїнської дитячої спілки “Екологічна варта”, створеної на базі гімназії 17 травня 2002 року.

**Анеля
ВІТИНСЬКА**

Педагог-куратор,
керівник осередку
“Екологічна варта”

Природоохоронний менталітет, підвищення рівня екологічної освіти, популяризація нових наукових розробок є домінуючими напрямками в програмі “Екологічна варта власного майбутнього”.

Метою цієї програми є виховання екологічно свідомої особистості, громадянина України і світу через організацію цікавої роботи з дітьми та молоддю, їх участь у дослідницькій роботі та природоохоронних акціях. Це допомога новому поколінню в усвідомленні себе частиною світу, у якому ми живемо; пропаганда знань про стан навколишнього природного середовища, залучення всіх верств населення до активної діяльності на захист довкілля.

У руслі програми “Екологічної варти” учні гімназії стали учасниками таких акцій:

- “Збережи ялинку” – рейди з охорони хвойних дерев.
- “Наша допомога птахам” – заготівля кормів та виготовлення годівничок взимку, шпаківень навесні.
- “Первоцвіт” – збереження первоцвітів від винищення.
- “Посади своє дерево” – озеленення, закладення парку навколо будинку гімназії.
- “Нове життя джерел”, “Струмочок, річка, ріка” – дослідження та відновлення водних об’єктів.
- “Прибери планету” – трудові десанти по прибиранню вулиць міста.

Учні осередку провели круглі столи на теми: “Рідкісні та зникаючі види рослин та тварин Київщини”, “Вплив іонізуючої радіації на психофізичний стан підлітків у районах, забруднених після аварії на ЧАЕС”. Взяли участь у Всеукраїнському конкурсі “Мій голос я віддаю на захист природи”.

Формуючи екологічну компетентність учнів засобами практичної природоохоронної роботи, ми намагаємося бути учасниками більшості акцій Всеукраїнської екологічної ліги. Співпраця вартівців з батьківською радою гімназії дала можливість організувати суботники по прибиранню території парку біля стадіону “Зеніт”, акцію “Парк тисячоліття”, що

пройшла у співпраці із виконкомом Боярської міської ради.

В інформаційно-пропагандистському напрямку “Екологічна варта” активно взаємодіє із міським дитячим громадським об’єднанням “Юнісфера” та волонтерським осередком “Турбота”. На базі осередку діє агітбригада, учасники якої виступають із тематичними спектаклями перед учнями шкіл міста, ведуть бесіди з дорослими. З метою формування організаторських здібностей створена “Школа молодого лідера-еколога”.

Робота учнів у системі “Екологічної ліги” розширює їх знання про природу, про стан екологічних проблем та шляхи їх вирішення, а залучення до організації соціально значущої діяльності щодо вирішення конкретних екологічних проблем у рідному місті сприяє подоланню соціальної інфантильності, формує комунікативну компетентність, сприяє культурі спілкування.

КЛУБИ, ГУРТКИ, СТУДІЇ, ГРОМАДСЬКІ ОБ'ЄДНАННЯ

Латинський клуб "Порта антиква"

Керівник: учитель латини *Кривицька Галина*.

Форми діяльності:

- спецкурс "Основи класичної освіти" з античною літературою та латиною,
- факультатив "Світова культура",
- факультатив "Антична брама",
- гурток "Шкільний театр",
- клуб "Антична брама" з латинським і античним театрами та літературно-мистецьким краєзнавством.

Літературна майстерня "Джерело"

Керівник: учитель української мови та літератури *Мелашенко Катерина*.

Результативність роботи: переможець обласного туру Міжнародного конкурсу знавців української мови ім. Яценка у 2001-2002 н.р. та призер Всеукраїнського етапу цього ж конкурсу 2002-2003 н.р.

Молодіжний клуб "Форум"

Керівник: учитель історії *Матвійчук Тетяна*.

Клуб ветеранів педагогічної праці міста "Червона калина"

Керівник: ветеран педагогічної праці *Довгань Тетяна Костянтинівна*.

Форми діяльності: мистецькі авторські виставки: поробок, вишивок, малюнків, творча майстерня дівчаток "Вишивка", музей вишивки.

Волонтерська громада "Турбота"

Керівник: *Прокопенко Олена*.

Спільна діяльність з Києво-Святошинським районним центром соціальної реабілітації.

У центрі їхньої турботи: Київська обласна лікарня, Обласний будинок малюка, обласна лікарня для слабкозорих, Києво-Святошинський дитячий будинок.

Художня студія "Віра, надія, любов"

Керівник: *Баламаджі Павло*.

Найбільша перемога: колективна робота "Пісня струмка" (20 метрів довжиною) стала переможцем Всеукраїнського конкурсу малюнків на екологічну тему в 2002 році.

"Економікс-клуб"

Керівник: учитель економіки *Сатанівська Валентина*.

Експериментальний майданчик під керівництвом Н.А. Побірченко.

Знайомтеся із статтею на стор.30.

Дитяче громадське об'єднання "Юнісфера"

Керівник: *Семенова Ніна*, кандидат біологічних наук.

Екологічна діяльність за міжнародною програмою.

Читайте статтю на с.47

ЗАТВЕРДЖЕНО
конференцією Товариства

ПОЛОЖЕННЯ про учнівське наукове товариство “ПЕРСПЕКТИВА”

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Наукове товариство “Перспектива” — громадська учнівська організація, яка діє відповідно до Положення “Про Товариство”.

1.2. Мета діяльності Товариства — виявлення і творчий розвиток здібностей та обдарувань учнів гімназії, утвердження національної ідеї, розвиток національної культури та піднесення духовності народу.

1.3. Завдання Товариства:
сприяти утвердженню в гімназії культу науки, вихованості та високої громадянської свідомості;

- сприяти розвиткові інтересу до знань;
- сприяти утвердженню української мови як єдиної державної на всіх ділянках життя;
- розвивати творчі здібності учнів спільно з педагогічним колективом та батьківською громадськістю;
- сприяти піднесенню авторитету книги і формуванню культу ерудованого, духовно багатого гімназиста;
- дбати про збереження й відродження навколишнього середовища.

ФОРМИ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВАРИСТВА

2.1. Для виконання своїх завдань Товариство спільно з педагогічним колективом:

- організовує науково-пошукову та дослідницьку діяльність гімназистів, вечори, “круглі столи”, семінари, науково-практичні конференції, навчальні ігри, виставки, дискусії, диспути, конкурси ерудитів;
- бере участь у розповсюдженні наукової та художньої літератури, у виданні газети “Гімназист” та журналу “Нива знань”, видає стінгазети;
- створює гуртки, секції, творчі групи учнів;
- бере участь у конкурсах науково-пошукових робіт МАН та ін.;
- організовує спільно з педагогічним колективом фестивалі та свята наук, зустрічі з відомими особистостями;

2.2. Товариство взаємодіє з різними громадськими організаціями, творчими учнівськими об’єднаннями в інших містах та за кордоном.

ПРАВА ТА ОБОВ’ЯЗКИ ЧЛЕНІВ ТОВАРИСТВА

3.1. До товариства входять індивідуальні члени — учні гімназії, або колективні (гуртки, секції).

3.2. Прийом до Товариства здійснюється на підставі усної заяви.

3.3. Члени Товариства мають право:

- а) займатися науково-пошуковою та дослідницькою діяльністю відповідно до своїх інтересів та можливостей;
- б) одержувати консультативну допомогу від учителів гімназії;
- в) одержувати потрібну інформацію, наукову літературу, періодичні видання через бібліотеку та інформаційно-методичний центр гімназії;
- г) одержувати заохочення від Товариства та дирекції гімназії за активну участь у діяльності Товариства;
- д) об’єднуватися за інтересами в творчі групи;
- е) пропагувати власні досягнення та досягнення товаришів через різні форми роботи;
- ж) вільно виходити з Товариства.

3.4. Члени Товариства зобов’язані:

- а) дотримуватися Положення про Товариство;
- б) систематично і кваліфіковано здійснювати науково-пошукову діяльність, дбаючи про розвиток власних здібностей та про престиж гімназії;
- в) з повагою ставитися до надбань різних наук;

СТРУКТУРА ТОВАРИСТВА

4.1. Основною Товариства є первинні осередки, які діють у класних колективах, у секціях та гуртках гімназії.

4.2. Центральним органом є Рада, яка обирається щорічно конференцією членів Товариства і керує його роботою.

4.3. Голова Товариства обирається зі складу учнів 5, 6 класів, які мають авторитет і досягнення в науково-дослідницькій діяльності, нагороджені грамотами, дипломами.

4.4. До складу Ради входять учні і вчителі гімназії.

4.5. Найвищим органом Товариства є конференція, яка проводиться двічі протягом навчального року (вересень, квітень).

4.6. Товариство має свої атрибути: емблему, гасло.

4.7. Місце перебування Товариства: Києво-Святошинська районна класична гімназія, каб.106.

Наукове товариство “Перспектива” — це:
Спецкурс для учнів 9,10 класів “Основи дослідницької діяльності”;
Секції МАН при кожній предметній кафедрі;
Індивідуальна робота старшокласників з науковими керівниками;
Участь в конкурсах, виставках, проєктах.

ІСТОРИЧНИЙ КЛУБ “ТАР’ЯГН”

Авторська програма спецкурсу
“**Основи науково-дослідницької роботи учня**”
Валентини Сизон, учителя історії вищої категорії,
учителя-методиста, заступника директора з
науково-методичної роботи

(34 год, 1 год. на тиждень для учнів 9-х, 10-х класів)

Розділ I. Наука як сфера людської діяльності (5год)

- Вступ. Науково-пошукова діяльність учнів – перші кроки до науки. Наукове товариство учнів. Мала академія наук України.
- Поняття про науку.
- Сторінками історії світової науки.
- З історії розвитку української науки.
- Українські вчені зі світовими іменами.

Розділ II. Специфіка науково-дослідницької діяльності (5год.)

- Хто може бути науковцем? Основні якості, необхідні для пошукової, дослідницької діяльності.
- Мислення. Творчість. Самореалізація.
- Розумова праця. Інтелектуальна власність.
- Організація науково-пошукової роботи учня. Робочий блокнот, робоча папка, робоче місце. Технічні засоби дослідницької роботи учня.
- Особистий архів, особиста бібліотека учня-дослідника.

Розділ III. Технологія наукової творчості (6год.)

- Вихідні положення дослідження. Об’єкт, предмет, гіпотеза, мета, завдання.
- Робочий план учня-дослідника.
- Інформація. Пошук інформації до теми.
- Методи дослідження.
- Технологія роботи з книгою.
- Обробка інформації.

Розділ IV. Дослідження як пізнання нового (11год.)

- Структура та зміст дослідницької роботи.
- Вступ, його композиція. Актуальність дослідження.
- Основна частина роботи.
- Техніка написання тексту.
- Висновки.
- Мова і стиль написання роботи.
- Епіграф. Посилання.
- Список використаних джерел. Вимоги до оформлення літератури.
- Додатки. Вимоги до оформлення додатків.
- Підготовка учня до захисту роботи. Вимоги до оформлення роботи.
- Мистецтво публічного виступу. Захист науково-пошукової роботи. Участь у конкурсах.

Розділ V. Основні результати дослідницької роботи учня (7год.)

Повідомлення. Реферат. Стаття. Доповідь. Тези. Дослідницький проект. Науково-пошукова учнівська конференція.

Керівник: учитель історії
Сизон Валентина.

Дата створення 1993 рік.

Мета: вивчення історії через долю людини.

Форми діяльності:

- Історична секція МАН (написано 36 наукових учнівських робіт, з них три роботи стали переможцями Всеукраїнських конкурсів).
- Історичний відеосалон (зібрано 300 фільмів історичного змісту, єдиний в районі, а може, і в області).
- Історичний екскурсійний проект (“Історичними стежками рідного краю” – десятки екскурсій по Київщині та Україні).
- Історичний консультпункт: особистісно орієнтоване вивчення історії України. (**Результат:** з 1997 року – 3 учасників Всеукраїнської олімпіади з історії, щороку переможці районних та обласних олімпіад з історії).
- Історична вітальня “Особистість” (зустрічі з цікавими людьми, зокрема з Є. Сверстюком, О. Заливахою, Л. Лук’яненком, Н. Марченко та ін.).
- Історичний агіттеатр “Доля” (спектаклі: “Соловецький в’язень”, “Петро Могила”, “Сагайдачний” та ін.).
- Творча знімальна група: фільм з історії гімназії, знімається фільм до 140-річчя від дня народження В. Самійленка. (**Результат:** за чотири роки діяльності гімназія має 3-х переможців Всеукраїнського конкурсу-захисту в номінації “Історія України, Правознавство”).

Світлана
СУШКО

Тетяна ГЕЛБУТІВ-
СЬКА

Валентина
ГОРОДЕЦЬКА

Учитель сучасної
української школи:
самопре
зентація
наробок
і поглядів

Антоніна
ГРИЩЕНКО

Валентина
СИЗОН

Олена
КАЛЕНИЧЕНКО

Ганна
БІЛЧЕНКО

Людмила
БОНДАР

Вчитель був і залишається головною фігурою у школі, якого б типу вона не була. Від нього, звичайно залежить не все у справі навчання та виховання молоді, але дуже багато. Лише у партнерстві з Вчителем, у живому спілкуванні з ним учень формує своє високоінтелектуальне і високоморальне "Я".

Лариса
ГОЛОВЕНКО

Як і в часи Античності, кожен юний сучасний "Македонський" чекає свого "Аристотеля"...

Ганна ГОЙДАШ
Валентина ГЛАДСЬКА

"Таких Учителів, на щастя, абсолютна більшість у нашому закладі!" – вважає директор гімназії Світлана Сушко.

Валентина
ЖЕЛІНСЬКА

Дійсно, як зазначав Іван Франко, "Вчителем школа стоїть". Хто ж більше може розказати про школу як не вчитель?! Отже, їм слово!

Наталія
КУЧЕРЕНКО

Стефанія
ДИШЛЬОВСЬКА

Катерина
МЕЛАСЕНКО

Галина
КРИВИЦЬКА

Тамара ФІЛЬ

Свічу духовно
Істини заради
З рук учителя
Як знамено візьміть.

Педагогіка ШКОЛИ

**Круглий
стіл: Учитель
сучасної шко-
ли: самопре-
зентація на-
робок
і поглядів**

Світлана СУШКО

Директор Києво-
Святошинської районної
класичної гімназії району
Київської області

ВИХОВАННЯ ЧИ НАВЧАННЯ: ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТУ

РОЗДУМИ ПЕДАГОГА

УЧИТЕЛЬ І ВИХОВАННЯ

Чому віддати перевагу: навчанню чи вихованню? Що важливіше для молоді особистості в сучасному інформаційному ХХІ столітті? Знання чи висока духовність? Професіонал, інтелектуал чи громадянин, патріот? Звичайно, не може бути однозначної відповіді, але я все-таки відповіла б: виховання.

Міцні знання потрібні, тому що кожен випускник гімназії – абітурієнт вузу, майбутній студент, майбутній професіонал у обраній ним сфері людської діяльності. Але *під час державної підсумкової атестації* у гімназії учень отримує оцінку за знання, і *ніхто* при цьому *не визначає рівень його людяності, духовності (критеріїв таких поки що не існує у педагогіці)*. До того ж характеристик ми вже не пишемо випускникам. *Адже набагато важливіше, яка людина, ніж “що вона знає і вміє”.*

Виховання – головне, тому що це щоденне формування у дитини загальнолюдських і національних рис світогляду. Виховний процес – багатогранний і складний. На дитину впливає все: родина, вчитель, однокласники, “вулиця”, суспільство.

Проте найавторитетнішим у цьому процесі залишається вчитель.

Нашим учням пощастило: у гімназії діє інститут кураторства. *Педагог-куратор – “локомотив” системи виховної роботи. У необхідності такої педагогічної посади в усіх закладах немає сумніву. Дивує лише те, що до цього часу немає “Положення про педагога-куратора”, а в тарифікаційній педагогічній сітці не існує такої посади у загальноосвітніх навчальних закладах!* А між тим це найпотрібніша посада у навчально-виховному процесі.

Ми не ставимо собі за мету перевиховати дитину. *Ми лише прагнемо створити дитині такі умови, в яких вона зможе розкрити свої здібності, створити своє життя, бути самою собою і при цьому непомітно для себе вдосконалюватись, зростати творчо, інтелектуально, духовно.* Дитина – не об’єкт виховання: вона не повинна помічати, що її виховують, у ній треба бачити рівноправного партнера, якому необхідно допомогти зрозуміти себе.

У вихованні важливо добуватися злагодженої роботи трьох рівноправних сторін “трикутника”: учнів – педагогів – родин учнів. Це нелегкий шлях формування особистості, але єдиний.

АЛГОРИТМ РОЗВИТКУ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Серцевину життєвої компетентності складає здатність особистості здійснювати своє життя як проєкт, розробляти життєве кредо, цільові і смисложиттєві параметри. *“Життя людини сягає своїх вершин у ті хвилини, коли всі її сили спрямовуються на здійснення мети, що поставлена перед нею” (Дж. Лондон).*

Розробляючи стратегію життя, важливо врахувати, що воно за самою своєю природою має бути чомусь присвячене – славній справі чи скромній повсякденній діяльності, блискучій чи буденній долі. Відзначаючи це, Ортега-і-Гассет пояснює: “Якщо я присвячую життя тільки собі самому, живу егоїстом, я не просуваюсь уперед і нікуди не приходжу, а обертаюсь на одному місці. Це є лабиринтний шлях, який нікуди не веде, губиться сам у собі, бо в собі блукає”.

Алгоритм розвитку життєвої компетентності учня педагогічними засобами гімназії можна уявити наступним чином:

- адаптація особистості учня до гімназійного середовища;
- діагностика особистості учня та його найближчого соціального середовища;
- визначення рівня знань та актуальної життєвої компетентності учня, потреб та інтересів, мотивації до навчання;
- визначення та розробка учнем за допомогою вчителя індивідуальної програми (до V класу – життєвих задумів, до VIII – конкретних проєктів та планів);

- формування на основі навчально-виховної програми гімназії індивідуальної навчально-виховної програми учня;
- реалізація педагогічного процесу, спрямованого на розвиток життєвої компетентності учня, набуття ним життєвих знань, умінь та навичок, розвиток позитивних якостей його особистості;
- психолого-педагогічний контроль;
- аналіз досягнутого результату;
- визначення навчально-виховних завдань розвитку життєвої компетентності учня та корекція його особистості;
- підсумковий контроль розвитку життєвої компетентності учня.

Без життєвої компетентності, яка виступає інтегруючим, спрямовуючим чинником для набуття і реалізації людиною функціональних компетентностей, людина не набуває статусу суб’єкта свого життя, отже, не здатна стати суб’єктом соціального життя у повній мірі.

Тетяна ГЕЛБУТІВСЬКА

Учитель української мови та літератури, старший учитель

ВІД “ДІВЧИНКИ-ПЕРЛИНКИ” ДО ПРЕКРАСНОЇ ЖІНКИ

**Валентина
ГОРОДЕЦЬКА**

Учитель трудового
навчання, вчитель-
методист

Запитую себе, запитую своє серце, чи все я зробила як учитель трудового навчання, щоб підготувати дівчину до життя дорослого, самостійного.

Не дивлячись на зміни, які відбулися в суспільному та соціальному житті жінок, на появу нових можливостей для вираження жінками свого творчого потенціалу в професіях, які були раніше для них закриті, роль матері і берегині домашнього вогнища, сімейного затишку залишається однією з найбільш важливих життєвих ролей для жінки.

Велика увага в нашій гім-

назії приділяється вивченню, збереженню та відродженню традицій української народної вишивки. Саме на прикладі історії рушника дівчатка пізнають і ту роль, яку жінки відігравали протягом розвитку української нації. Жінка в Україні завжди була незалежною, самостійною, рішучою й мала значний вплив на політичний і економічний розвиток держави. І саме ці якості залишаються важливими для сучасних жінок у нашій швидкоплинній технологічній, глобальній цивілізації.

Хочеться пригадати слова Софії Русової, яка писала: “Національне виховання забезпечує кожній нації найширшу демократизацію освіти, коли її творчі сили не будуть покалічені, а навпаки, дадуть нові самобутні скарби...” І щоб не калічити творчі паростки дитячої душі, в організації уроку трудового навчання на першому місці – гуманістичний підхід.

Тож хочеться сподіватися, що з часом маленька дівчинка, яка сьогодні сидить за учнівським столом, стане творчою самостійною особистістю – і “з дівчинки-перлинки” сформується прекрасна жінка.

ТЕХНОЛОГІЯ ОНОВЛЕННЯ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Виховання розгортається як найширша в світі проблема – проблема життя як творчості.

Лев Виготський

У процесі проектування та здійснення життя можна визначити дві стадії. Перша – це формування

життєвої концепції, життєвого кредо, розробка стратегії життя. Друга стадія – процес реалізації розробле-

ного життєвого проекту. У технології життєтворчості розробка стратегії життя є вузловою ланкою. При розробці життєвої стратегії особливу роль відіграють життєві орієнтири і цінності. Вони визначають зміст ключових життєвих цілей, вибір засобів їх досягнення. Життєвий замисел і проект, наповнюючись змістом, переростають у життєву програму.

Відкрита виховна система повинна бути спрямована на виховання дитини як суб'єкта власного життя, оволодіння нею життєвою компетенцією. Важливо виділити як самостійне питання "як жити?", як побудувати індивідуальний спосіб життя, обрати оптимальний режим інтелектуальних, емоційних, фізичних навантажень, спосіб реакції на незгоди і невдачі. Навчити цьому у процесі повсякденного життя в нормальних, а не в екстремальних умовах – найважливіше завдання в системі "ціль виховання".

Процес виховання передусім індивідуальний і внутрішній, тобто звернений до внутрішнього світу особистості. *Важливо усвідомити, що методи – це механізми творчого виховання. Умовно ми називаємо їх методами соціально-активного виховання. Серед них: створення учнями різних матеріальних і духовних цінностей, вільний вибір дітьми способів і форм діяльності, творчості, виконання різноманітних проектів. При такому підході змінюється і стиль роботи самого вихователя. Він коригує процес*

творчої самореалізації дитини, використовуючи різні методи надання допомоги учням у розв'язанні життєвих проблем, у самовизначенні; забезпечує захист особистості дитини і її статусу у гімназійному середовищі, допомагає у розробці індивідуальної програми виховання дітей.

Широкі можливості для творчої самореалізації особистості учнів відкривають години спілкування, якщо вони носять нестандартний, пошуковий характер. У гімназії їх розглядають як форму ціннісно-орієнтаційної діяльності учнів, що сприяє самостійному становленню в них системи поглядів і поведінки.

Для того, щоб не стояти на місці, щоб іти вперед і розвиватися, потрібен ідеал, створення випереджаючої ситуації, надання можливості заглянути в майбутнє, прагнення до щасливого життя. Як сказав Яків Чепіга: "Щастя дитини – єдине дійсне щастя на землі!"

Антоніна ГРИЩЕНКО

Учитель фізики, педагог-куратор, вихователь вищої категорії

У ЦЕНТРІ УВАГИ — ТВОРЧА ОСОБИСТІСТЬ

Обдаровані діти... Одним із основних завдань гімназії є виявлення обдарованих дітей та створення дієвої системи розкриття і розвитку талантів.

Валентина СИЗОН

Заступник директора з науково-методичної роботи, вчитель методист

Сьогодні в гімназії діє комплексна програма "Обдарованість".

У 2002 р. під час конкурсного випробування абітурієнтів уперше проводилося психологічне обстеження з метою діагностики творчих здібностей за спеціально розробленими науково обґрунтованими завданнями.

Учителі гімназії виходять з того, що кожен учень є унікальним. Це вимагає своєрідного підходу і підбору форм та методів.

Обдарованих дітей, а особливо талановитих, які виділяються з-поміж своїх однолітків високим творчим потенціалом, інтелектуальною розкутістю, нахилом до нестандартного розв'язання проблем, неор-

динарністю сприйняття світу, *небагато*. Ідея, над якою працює колектив, полягає у пробудженні в дитині закладених природою неповторних здібностей і талантів. Спостереження показало, що до гімназії приходять і навчаються учні різні за прагненням пізнання, сприйняття, складом мислення, рівнем самостійності (до речі, саме це є суттєвою рисою творчо обдарованого учня). Наші спостереження і досвід дали змогу виділити такі групи творчо обдарованих дітей:

1. *За прагненням до пізнання:*

а) прагнуть знати все, але поверхово;

б) прагнуть знати багато, але про одне;

в) прагнуть знати багато і про все.

У цій групі найбільше учнів з типом пізнання б і в.

2. *За типом мислення:*

а) індуктивне (аналітичне);

б) дедуктивне (глобальне мислення);

в) індуктивно-дедуктивне (змішане);

У цій групі найбільше учнів з типом мислення а, б.

Науково-методична робота в закладі проводиться під гаслом "Творчому учню — творчий учитель".

Комплексна програма "Обдарованість" включає в себе такі важливі аспекти роботи з педагогічними кадрами, як:

- Виявлення творчих учителів та конкурсний відбір кадрів.

- Система психолого-педагогічної діагностики педагогічного колективу.
- Розробка системи заходів, спрямованих на вдосконалення роботи з обдарованими учнями.
- Впровадження нових технологій у навчально-виховний процес.
- Спрямованість науково-методичної роботи з педагогічними кадрами на стимулювання творчого потенціалу вчителя.
- Розробка системи роботи з батьками на основі диференційованого підходу. Великі можливості для

розвитку творчих нахилів учнів має існуюча система виховної роботи. У гімназії працює понад 30 гуртків, студій, клубів, лабораторій, наукове учнівське товариство “Перспектива”.

Стрижем усієї виховної роботи в гімназії є національно-гуманістична ідея, яка відіграє роль об’єднуючого, консолідуючого фактора в становленні творчої особистості гімназиста.

У роботі з обдарованими учнями ми керуємося установою *Я.А. Коменського* “Учитель – помічник природи, а не її володар, її будівничий, а не реформатор”.

КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНЦІЇ САМОВИЗНАЧЕННЯ МОЛОДІ У 12-РІЧНІЙ ШКОЛІ

Зазначимо, що соціологічне опитування показало: понад 70% старшокласників разом з атестатом про загальну середню освіту бажають отримати навички якоїсь професії. Разом з тим учені виявили, що вибір майбутньої сфери професійної діяльності у більшості старшокласників заснований на:

- обмежених знаннях і поверхневому уявленні про себе і світ професій, праці;
- рекомендаціях і можливостях батьків;
- впливові мас-медіа;
- впливові реклами, яка не враховує принципів та підходів до професійного самовизначення особистості.

Випускники мають орієнтуватися не стільки в сучасній кон’юктурі ринку праці, скільки в перспективній. Вони повинні мати уявлення про професії (спеціальності), що будуть потрібні через 4-5 років. Адже за роки навчан-

ня у вузі кон’юнктура суттєво змінюється.

Професійна робота передбачає формування у молоді професійної перспективи – розгорнутих у часі життєвих планів, спрямованих на вибір професії і ствердження себе як суб’єкта професійної діяльності.

У процесі вироблення адекватної самооцінки важливим моментом є усвідомлення дитиною власних можливостей та здібностей. У ході навчальної діяльності, позакласної та гурткової роботи учні нашої гімназії реалізують свої можливості та визначають загальні і спеціальні здібності. Гімназисти мають творчі папки, ведуть щоденники саморозвитку, де формулюють мету

**Олена
КАЛЕНИЧЕНКО**

Учитель зарубіжної літератури

свого життя, ідеали, ставлять перед собою завдання, записують досягнення, тобто вчаться планувати діяльність. Спостереження педагогів (куратори працюють за програмою ППРСО) і ці-

леспрямована робота психолога допоможуть дітям остаточно визначити власні здібності у тій чи іншій діяльності, співвіднести їх розвиток із спрямованістю своєї особистості.

УРОКИ ОБСЛУГОВУЮЧОЇ ПРАЦІ У ГІМНАЗІЇ

Великого простору для творчості дають уроки обслуговуючої праці у дівчат.

Особливо до вподоби нашим дівчаткам художня вишивка.

Поштовхом до загального захоплення гімназисток таким видом творчості став

клуб ветеранів педагогічної праці “Червона калина”, який уже 4 роки очолює Тетяна Костянтинівна Довгань (до слова сказати, у минулому директор школи), котра сама вишиває і щороку влаштовує у гімназії персональні виставки своїх робіт. Посту-

пово був створений музей української вишивки, де зібрані зразки рушників різних регіонів України. Чи знаєте ви, що означає кожен колір на українському рушнику, образ голубки чи калини? А гімназистки знають! Дівчата-екскурсоводи музею проводять екскурсії для всіх гімназистів. А в цьому році виникла ідея пошити і вишити зразки одягу та головних уборів жінок різних регіонів України, а потім одягнути гімназійний танцювальний колектив у одяг, зроблений власними руками.

Постійні тематичні виставки дитячих вишивок уже стали традицією у гімназії. Кожен витвір – рушничок, маленька сорочка чи серветка, дихає любов’ю до своєї Батьківщини, радістю і задоволенням від бажання і вміння творити.

Новий навчальний рік гімназисти вирішили зустріти не просто традиційним святом квітів, а святом вишиваних квітів на рушнику чи серветці. Це незвичайне свято буде результатом літньої художньої творчості.

Така обслуговуюча праця виховує трудові навички, має естетичне спрямування, а отже, сприятиме життєвості особистості.

Учитель і навчання

ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ ПІДХІД
У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Для характеристики навчального процесу, в якому враховуються індивідуально-психологічні особливості школярів, вживаються поняття “індивідуалізація навчання”, “індивідуальний підхід”, “диференціація навчання”, “диференційований підхід”, “технологія індивідуалізованого навчання”, “технологія диференційованого навчання”.

Для дітей з низьким рівнем знань, умінь та здібностей, з вадами в розумовому розвитку та слабкого здоров'я створюються класи вирівнювання; практикуються організація окремих груп чи індивідуальна підготовка: слабкі учні проходять шкільні курси в повільному темпі (ретардація) за спрощеними програмами, здібні діти – у прискореному темпі (акселерація). У старшій школі здібні учні паралельно з курсом середньої школи вивчають певні предмети, які викладаються у вузі. Проблеми навчання і розвитку обдарованих дітей розв'язують у середніх загальноосвітніх закладах нового типу – гімназіях, ліцеях, коледжах, гімназійних і ліцейних класах.

Нині актуальною є проблема впровадження у практику роботи школи технології диференційованого навчання.

Педагогічна технологія є алгоритмом діяльності вчителя і учнів. Під час застосування педагогічної технології, зосередженої в основному на відтворюваних ситуа-

ціях навчання, виявляється творчість учителя – на етапах конструювання, корекції дій. Педагогічна техніка викладача – його засоби і прийоми – доповнюється його особистісними характеристиками: інтуїцією, манерами поведінки, ставленням до учнів тощо. На діяльності школярів позначаються їхні індивідуально-психологічні особливості.

Основні складові технології диференційованого навчання визначаються на основі розроблених у педагогічній теорії та практиці вимог, які ставляться до педагогічної технології взагалі та до рівневої організації навчальної діяльності учнів зокрема. Вони можуть бути такими:

- Визначення чіткої системи цілей навчання.
- Встановлення вихідного стану навчальних можливостей учнів, виділення типологічних груп.
- Конструювання навчального циклу, створення програми впливів з урахуванням перехідних станів учнів кожної типологічної групи.
- Реалізація запланованих завдань, організація навчальної діяльності школярів. Одержання інформації про хід діяльності, оцінювання поточних результатів.
- Уточнення цілей навчання, внесення необхідних коректив.
- Підсумкове оцінювання результатів навчання.
- Повторне відтворення циклу без змін або з корекцією.

**Ганна
БІЛЧЕНКО**

учитель біології,
старший вчитель

ПРОБЛЕМА ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Видатний історик **В.Ключевський** говорить: *“У кожного покоління можуть бути свої ідеали, у кого — своє, у вашого — інші. І шкода те покоління, у котрого нема ніяких”*.

Основна роль, яку очікують від громадянина, — це участь у демократичних процесах суспільства. Громадяни не народжуються демократичними. Демократії треба вчитися. Вона не може функціонувати без активних громадян, але вони самі повинні вирішувати, коли і як брати участь.

Основа нової структури цінностей складає позиція, яку можна назвати громадянською компетентністю. Її необхідно формувати через впровадження громадянської освіти в загальноосвітніх закладах.

Громадянська освіта повинна навчати демократії на принципах ідейно-теоретичного плюралізму, об'єктивності, демократичного консенсусу, добровільності. *Стрижень курсу громадянської освіти повинен бути, на мій погляд, таким: “Мораль — Право — Політика”*. Перший ступінь — початковий (1 (5) — 3 (7) класи), де основний зміст “Мораль”; другий ступінь — середній (4 (8) — 5 (9) класи), основний зміст “Право”; третій ступінь — старший (6 (10) — 7 (11) класи), основний зміст курсу “Політика”.

Що дає така структура громадянської освіти? Учень — не об'єкт навчання, а суб'єкт пізнання. Пізнання через розуміння створює нове знання. Першокласникам (п'ятикласникам) цікаво мислити і “по-дорослому” підходити до вирішення життєвих проблем. І за відповідних умов ці якості розвиваються і стають звичними у старших класах. Тому, на мою думку, громадянську освіту найдоцільніше запроваджувати саме з цього віку (і потім збільшувати навантаження поступово — із класу в клас).

Чому в 6 (10) — 7 (11) класах необхідно ввести курс, основним змістом якого буде “Політика”? Для відповіді на це питання достатньо пригадати психолого-педагогічні особливості цього віку, а саме: готовність до включення у доросле життя; усвідомлення необхідності у соціальній діяльності.

Курс громадянської освіти — це не юридичні дисципліни, а предмети етико-філософського плану, що передбачають особливу навчальну ситуацію.

Необхідно враховувати, що демократія у нас у країні не має достатньо стійких традицій. Відбувається тільки демократизація певних сторін життя суспільства. Тому слід “не сипати сіль на рану”, не “живописати” негативні явища і процеси, а думати, як об'єктивно учням пояснити ці процеси та, показати, шляхи виходу з кризи.

**Людмила
БОНДАР**

Заступник директора з
виховної роботи

РОЛЬОВА ГРА НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

На уроках іноземної мови дуже часто використовуються рольові ігри. *Розігрування конкретної життєвої ситуації за ролями допоможе учням виробити власне ставлення до неї, набутти досвід шляхом гри, сприятиме розвитку уяви і навичок критичного мислення, вихованню здатності знаходити й розглядати ймовірні варіанти дій, співчуття іншим.*

Рольова гра вимагає ретельної підготовки. Початкові справи мають бути простими, з подальшим ускладненням. Наприклад, можна почати з читання текстів “за ролями”, формулювання коротких висловлювань або відповідей від імені історичної особи, природного явища, конкретного предмета, тварини. Учитель в ігровій моделі виступає як інструктор (ознайомлює з правилами гри, дає консультації під час її проведення), суддя-рефері (коригує і радить стосовно розподілу ролей), тренер (підказує уч-

ням з метою прискорення проведення гри), ведучий (організовує обговорення).

Ігри покликані реалізовувати, крім основної дидактичної мети, ще й комплекс цілей: забезпечення контролю виведення емоцій, допомога розвитку творчої уяви; надання можливості вдосконалення навичок співпраці в соціальному аспекті та висловлення своєї думки.

**Валентина
ГЛАДСЬКА**

Учитель англійської мови,
старший вчитель

Про вчителя як стратега виховання та про гру як засіб цілісного розвитку особистості читайте на с.34

ПРАКТИЧНИЙ ДІАПАЗОН МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТИ

Серед напрямків, які можуть поліпшити рівень і якість шкільної математичної освіти, є підсилення її практичного, прикладного та політехнічного спрямування.

Практичне значення обумовлено тим, що суб'єктом курсу математики є просторові форми і кількісні відносини реального світу.

Практичне спрямування передбачає вироблення в

учнів умінь використовувати здобуті знання під час вивчення як самої математики, так і інших навчальних предметів, застосовувати раціональні обчислювальні прийоми, розв'язувати рівняння і нерівності, користуватися обчислювальною технікою тощо.

Прикладне спря-

**Лариса
ГОЛОВЕНКО**

Учитель математики

Педагогіка школи

Круглий стіл. Учитель сучасної школи: самопрезентація наробок і поглядів

мування включає вміння учнів математично досліджувати реальні явища, складати математичні моделі задач, розв'язувати їх та зіставляти знайдені результати з реальними.

Політехнічне спрямування передбачає використання математичних знань та вмінь для пояснення виробничих циклів, процесів обслуговування та керування, полегшення вивчення інших предметів, зокрема фізики, хімії, креслення тощо. Чимало учнів, вивчаючи математичні теорії, натрапляють на труднощі, пов'язані з категоріями конкретного й абстрактного, часткового й загального, формального й конструктивного. Маніпулюючи численними абстрактними поняттями, учні не завжди розуміють безпосередній зв'язок теорії з практикою.

Часто в школярів виникає думка, що прикладні задачі потрібні в житті, а всі інші — ні. Щоб в учнів не створювались такі помилкові уявлення, **бажано** використовувати будь-яку можливість, щоб **показувати** і переконувати їх, **що майже кожна абстрактна задача може бути математичною моделлю деякої прикладної задачі.**

З цього приводу доцільно розкривати практичне значення матеріалу, який вивчають; наближувати зміст текстової традиційної задачі до життєвих проблем; пропонувати учням складати і розв'язувати задачі-розповіді за матеріалами екскурсій, спостережень; практикувати задачі з теоретичним навантаженням суміжних дисциплін; пояснювати походження числових виразів. Уроки повинні бути різноманітними за формою і цікаві за змістом.

Учитель — це талановитий сценарист та режисер. А його творчість породжує творчість учня. Діти — барометр уроку. Справа вчителя включити кожного учня в активну роботу. На уроці повинні бути лише одна дисципліна — дисципліна праці і загальна зацікавленість роботою.

РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СФЕРІ “Я І ПРИРОДА”

Глобальні екологічні кризи, що потрясли людство з початку його виникнення, та й сучасна антропогенна криза забруднення — ще один доказ: *людині вкрай необхідно гармонізувати свої стосунки з природою, вгамувати непомірно великі потреби, що й забез-*

печить, як передбачав академік В.І. Вернадський, перехід людства у сферу розуму — носферу, де виключається будь-яка експлуатація природи.

В основі екологічного мислення лежить усвідомлення співпричетності людини і природи, розуміння

Интернет для закладів освіти

Компанія “УкрСат”
безкоштовно надає
закладам освіти:

адресу електронної
пошти;

розміщення web-сторінок
на сайті
<http://edu.ukrsat.com>;

доступ до мережі
Internet.

Співробітники компанії
виконують роботи щодо
підключення закладів
освіти до мережі
Internet, проводять
навчання та надають
консультації з питань
роботи в Internet.

Додаткова інформація:
04070, м. Київ-70,
вул. Борисоглібська, 12

тел.: (044) 238-2555,
238-2565, 238-2565.

E-mail: sales@ukrsat.com
www.ukrsat.com
<http://edu.ukrsat.com>

того, що природа — це “живий організм”, який складає для людини велику життєву цінність.

Визначаючи освітні тенденції у галузі збереження довкілля, ЮНЕСКО аргументовано вважає екологічну освіту передусім процесом усвідомлення цінності (1977, Тбілісі). Цінності стають виховним чинником завдяки тому, що перетворюються на внутрішні спонуки (мотиви) поведінки особистості.

Під цінностями ми розуміємо культурологічні цінності, вироблені людством за всю історію його існування. Якщо раніше культурною спадщиною вважалася сукупність матеріальних і духовних цінностей, то тепер *найважливішим показником культурного рівня суспільства є стан навколишнього середовища.*

Необхідною умовою виховання ціннісного ставлення до природи у школярів є взаємодія школи і громадських екологічних організацій. Учні нашої гімназії є членами дитячої громадської організації “Юнісфера” (див. С.47). З 2000 року у закладі діє “Екологічний патруль”, члени якого обстежують і картографують річкову систему Притварки, виявляють джерела її забруднення, роблять аналізи

якості води у річковій системі і колодязях, ведуть роз’яснювальну роботу з населенням прибережної зони, проводять цікаві тренінги, ділові ігри тощо. Також створено загін “Екологічна варта” (див. С. 50). Традиційними стали акції “Джерело”, “Первоцвіт”, “Посади дерево”, “Скривджена земля” тощо. Активна екологічна діяльність сприяє вихованню в учнів цілісного ставлення до природи, формуванню почуття відповідальності за навколишнє середовище, яке розвиває творчу активність щодо охорони природи.

Ганна ГОЙДАШ

Учитель біології, старший учитель, педагог-куратор

ОСВІТА І БЕЗПЕКА ЖИТТЯ

Безпека людини — невід’ємна складова частина стратегічного напрямку розвитку людства, визначеного Організацією Об’єднаних Націй як “сталий людський розвиток”.

Що відображає термін “сталий розвиток”? *Сталий*

(гармонійний) — це такий розвиток суспільства, при якому задоволення потреб теперішніх поколінь не повинно ставити під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби.

Ставши членом Європейської спільноти, Україна

**Валентина
ЖЕЛІНСЬКА**

Учитель ОБЖД

з-поміж багатьох юридично-правових зобов'язань узяла на себе обов'язок забезпечити громадянам безпечні та здорові умови життєдіяльності.

Об'єктивною реальністю є тісна взаємозалежність рівня безпеки людей і стабільного розвитку нашої держави: поліпшення економічної, соціально-політичної ситуації в Україні.

За техногенним навантаженням Україна є одним з найбільш критичних регіонів Європи. Крім Чорнобильської зони, ми маємо ще понад дві тисячі великих стаціонарних потенційно небезпечних об'єкти.

Сумна статистика свідчить, що за останні 10 років щороку від різних нещасних

випадків та різних зовнішніх дій гине від 60 до 85 тис. осіб, у тому числі 10-15% з них – діти різного віку.

За даними МОЗ України у структурі дитячого травматизму найбільшу питому вагу посідає побутовий травматизм, який становить 63 % усіх причин і реєструється на рівні 294,7 – 280,4 на 10 тис. дітей.

У 2002 році МНС розроблені та затверджені стандарти освіти з безпеки життєдіяльності для усіх освітніх рівнів.

Зміст предмета “Основи безпеки життєдіяльності” спрямований на підготовку дитини до свідомого осмислення її поведінки та активної участі в забезпеченні повноцінного життя в системі “Людина. Життєве середовище”.

Об'єктом освітянського напряму вивчення безпеки життєдіяльності людини є безпека життя і здоров'я особи як явища, а предметом – моделі безпеки.

XXI століття буде, без сумніву, ще більш технічно насиченим, ніж століття попереднє. Відповідно, щоб забезпечити собі сприятливі для життя умови, людина повинна знати оточуючий світ небезпек і керувати ними, зводячи до мінімуму можливий ризик.

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ

Дослідження, проведені Національним тренінговим центром США у 1980-х роках, засвідчують, що інтерактивне навчання вможливує різке збільшення відсотка засвоєння матеріалу, що впливає не лише на свідо-

мість учня, а й на його почуття, волю. Результати цих досліджень дістали назву “Піраміда навчання”.

“Піраміда навчання” демонструє, що найменших результатів можна досягти за умов пасивного навчання

(лекція – 5%, читання – 10%), а найбільших – інтерактивного (дискусійні групи – 50%, практика через дію – 75%, навчання інших або негайне застосування знань – 90%).

Для навчання важливі всі рівні пізнання й усі види методик. Щоб подолати ускладнення в застосуванні інтерактивних технологій і перетворити їх слабкі сторони на сильні, треба пам'ятати:

- Інтерактивні технології потребують певної зміни життя класу, а також значної кількості часу для підготовки як учнів, так і педагога.
- Використання спочатку простих інтерактивних технологій: робота в парах, у малих групах, мозковий штурм тощо.
- Інтерактивні технології – не самоціль. Це лише спосіб створення атмосфери в класі, котра найкраще сприяє співпраці, взаєморозумінню та доброзичливості, дає змогу по-справжньому реалізувати особистісноорієнтоване навчання.

На своїх уроках з географії та основ економічних знань я використовую всі чотири форми навчальної діяльності учнів:

Парну (робота учня з педагогом чи однолітком один на один).

Фронтальну (вчитель навчає одночасно групу учнів або весь клас).

Групову або кооперативну (всі учні активно навчають один одного).

Індивідуальну (самостійну) роботу учня.

Розглянемо деякі з них.

Парна форма. На парну роботу відводиться 5-7 хв. при перевірці виконання завдань, закріпленні, удосконаленні знань. Там, де застосовується парна робота, учні висловлюються в 10-15 разів частіше, ніж в тих класах, де робота не проводиться. Але щоб парна робота була ефективною, треба об'єднувати учнів, що мають різні можливості. Під час роботи в парах можна швидко виконати вправи, які за інших умов потребують багато часу.

Кооперативна форма. Це найскладніша, дуже специфічна форма, при якій учні ставляться в активну позицію, перетворюючись на дослідників. Продуктивна робота може бути лише тоді, коли склад груп постійно змінюється і кожен учень так чи інакше спілкується з іншими.

Спільні дії у малих групах, обговорення матеріалу, навчання один одного дають можливість краще зрозуміти і засвоїти тему.

**Наталія
КУЧЕРЕНКО**

Учитель географії

Суб'єкти навчально-виховного процесу

КРЕДО ПЕДАГОГА — ВІДДАТИ СЕРЦЕ ДІТЯМ

Стефанія ДИШЛЬОВСЬКА

Учитель української мови
та літератури,
вчитель-методист

“Хто вчить — той виховує” — хай це стане життєвим кредо кожного педагога.

Ще давні філософи наголошували на тому, що людина народжується двічі: вперше фізично, а вдруге — духовно. Тому саме сьогодні, коли людство переживає кризу духовності, надзвичайно важливим є відродження нематеріальних цінностей у житті людини.

Справжній педагог здатний бачити вічне, символічне, відчувати незнищенні духовні цінності, переживати їх як власні духовні потреби. І саме такий наставник має право бути поруч зі своїми вихованцями, бо не можна навчити тому чи прищепити те, чого не маєш сам.

Л. Толстой зазначав: “Коли вчитель має лише любов до справи, він буде хорошим учителем. Якщо вчитель має лише любов до учнів, як батько, мати, — він буде кращим за того, який прочитав усі книги, але не має любові ні до справи, ні до учнів. Якщо ж учитель поєднує в собі любов до справи й до учнів, він — досконалий учитель”.

Ми повинні допомогти учневі через живе спілкування знайти точку опори в житті, відкрити себе, свій внутрішній стрижень — духовність.

Природно, всі ми люди, але весь час ризикуємо перестати бути самими собою. Адже ще за часів Княжої

добі були визначені критерії буття людини:

- “Жити філософією серця” (Галицько-Волинський літопис).
- “Головний зміст життя — творити добро” (Літопис Руський).
- “Головне — бути мудрим і чесним, і не лише з іншими, а й з собою, бути відповідним природної сутності (бо всі створені Богом люди й народи — неповторні), служити добру й Вітчизні”. (Володимир Мономах).

Моральні відносини між людьми сьогодні вирішують усе. Та тільки спільне вироблення моральних цінностей, правил і законів життя становлять суть виховання, його живу душу і етику. Саме вони визначають дух і стиль навчального закладу: за законами, що склалися, можна виявити зрілість і вихованість педагогічного й учнівського колективів.

Учити і чититися у дружбі й злагоді, навчатися терпимості, милосердю — що може бути благороднішим? Потрібно самим створювати такі стосунки, які учнів об'єднують, а не роз'єднують.

Джерелом такого прагнення повинна стати висока духовність. Знання є сила, але добра вона чи зла — це буде залежати від якості серця й духовності людини.

“Щоб змінити людей, їх треба любити. Вплив на них — пропорційно любові до них”, — писав Песталоцці.

Ми з вами в цьому світі для будови людських душ.

ВІЧНА ПРОБЛЕМА “БАТЬКИ І ДІТИ” ТА ВЧИТЕЛЬСЬКА СІМ'Я

Школа – це унікальний життєвий простір. Унікальний і відкритістю, і замкнутістю водночас. Суспільні зміни, безумовно, моделюють зміни і в школі. Але завжди є щось, не підвладне жодним змінам. Це дошка і крейда, це 40-45 хвилин спілкування вчителя з дітьми, це специфічні запахи, кольори, унікальний вигляд шкільного двору, це вчитель з його неповторними зовнішністю, манерами, ходюю, мовою. І, звичайно, діти. Здається, вони скрізь однакові. На перший погляд, це ніби й так. Але сільські учні зовсім інші, ніж міські. А “містечкові” – ще інші. Міські, безумовно, відрізняються від столичних.

А серед усіх цих груп дітей є зовсім окрема країна – країна вчительських дітей. Вона живе за своїми законами.

Спостереження дозволяють стверджувати, що діти вчителів або йдуть шляхом батьків, гаряче захищаючи свій вибір (часто навіть від тих же батьків), або чинять спротив професії вчителя.

Мабуть, ті педагоги, діти яких готові повторити батьківський шлях, – незвичайні люди. Хочеться запитати, як вдалося їм, віддаючи весь свій час, усі сили, здібності школі, виховати у рідних дітях бажання жити в стані постійного перебування в психопросторі своєї професії. Адже справжній

учитель майже ніколи не переключається, не “вимикається”, не відпочиває... Може, вони вміли бути гармонійними, вміли не тільки працювати?

Статистика свідчить, що у більшості вчительських дітей школа викликала відразу.

Як правило, вчитель – це жінка.

Отже, мами ніколи немає вдома. А якщо і є, то у неї – купа зошитів, планів, підготовок, усіляких паперів... І вечори, і вихідні дні мами заповнені школою, домашня робота виконується похвально, з дитиною мамі ніколи поспілкуватися. “Потім, потім..”, – каже матуся. З одного боку – це непогано, бо дитина вчиться бути самостійною, з іншого – самотність. *Виникає почуття своєї “другосортності” в маминому житті.* В результаті формуються комплекси. Учительська дитина мо-

**Галина
КРИВИЦЬКА**

учитель-методист

же ревнувати батьків до їхніх вихованців. Звичайно, до цього зникає не кожен. Дуже багато залежить від темпераменту, певних особливостей особистості як батьків, так і дітей.

А чи так уже це й треба? А результат?!

Мабуть, у даному випадку мова йде про дуже відданих своїй професії батьків. А як же гармонійність? І чи можна досягти чогось, не зазнаючи фахової та професійної деформації?!

А якщо вчитель “виділяє” свою дитину серед інших? Це може породити негативне ставлення товаришів до неї.

Діти вчителів увесь час, як правило, повинні стримувати емоції. А це призводить до психологічного дискомфорту. Особливо важко буває з даного приводу сільській дитині, адже вона найчастіше не може поміняти школу, клас...

А якого домашнього тиску може зазнавати вчительська дитина! Життя іноді перетво-

рюється на суцільне “НЕ”...

Не варто забувати, що нерідко трапляються випадки “переслідування” дітей педагогів колегами.

Принагідно зауважимо, що вчитель свідомо чи несвідомо “грає” свій професійний “театр”, який може продовжуватися і вдома. ***Рідна дитина живе в стані постійного театру.***

У результаті нерідко має місце психологічний феномен: підміна власної особистості вчительської дитини іншою, змодельованою законами психопростору батьківської професії, фаху, школи.

Колеги повинні оточити розумінням, теплом, ласкою кожну вчительську дитину. Хай це будуть наші рідні діти. З глибоким тактом, непомітно, ненав’язливо слід допомагати їм вистояти, не зірватися і не “зарватися”, зберегти гідність, відвідувати школу з радістю, поважати працю батьків, мріяти бути їхніми спадкоємцями.

ГОЛОВНА ОЗНАКА КЛАСИЧНОЇ ГІМНАЗІЇ

Наша гімназія класична, а це означає, що пріоритетне місце у закладі займають гуманітарні дисципліни: мова і література, вивченню яких приділяємо найбільшої уваги, оскільки мова — то одна з ознак нації, скарбниця духовності і культури народу.

Є в закладі профільні класи з вивчення філологіч-

них дисциплін. Створено чимало гуртків, клубів, творчих студій, у яких викладачі індивідуально працюють із майбутніми філологами, журналістами, поетами.

Про культуру мовлення дбають усі. Тому День словесності — це свято всього закладу. 9 листопада чекають з нетерпінням і цікавістю: на першому уроці і викладачі, і гімназисти, і директор, і навіть завгосп “складають іспит” — пи-

**Катерина
МЕЛАШЕНКО**

Заступник директора, вчитель української мови та літератури

шуть диктант з рідної української мови; **результати цієї незвичайної атестації будуть відомі уже в кінці цього ж дня.** Переможці побачать свої призвіща на дошці оголошень. Для вчителів же це не просто “черговий” захід, а ще одна тема для роздумів і самовдосконалення.

Я керую філологічним клубом “Джерело”.

Саме на засіданнях клубу ми досліджуємо лексичний склад мови, її стилістичне, синтаксичне розмаїття, працюємо над удосконаленням культури мовлення, адже в нашій мові часто-густо по-

бувають русизми, вона надзвичайно засмічена словами іншомовного походження, мова бідна, бо не вживаються ні прислів'я, ні приказки, ні фразеологізми.

Ми переконалися: все залежить від нас самих.

Красномовним підтвердженням цього є слова Ліни Костенко:

...світ не зміниться ніт-рохи,

А все залежить від людських зіниць:

В широких відіб'ється вся епоха,

У звужених – збіговисько дрібниць.

РЕЙТИНГ УЧНІВ І ВЧИТЕЛІВ

РЕЙТИНГ УЧНІВ

Рейтингова система припускає участь у ній учнів гімназії і визначення рейтингу кожного учня окремо і кожного класу загалом.

Вона спрямована на заохочення активної систематичної навчальної і творчої роботи гімназистів, дотримання норм поведінки гімназиста. Рейтинг учнів визначається за формулами, наведеними нижче.

Підсумки підбиваються на 2-3 день після закінчення семестру на підставі даних класних журналів, журналів факультативів, гуртків, клубів, секцій, протоколів предметних олімпіад, навчальних наукових та інших конкурсів.

Відомості подають педагоги-куратори, вчителі, адміністрація.

Підсумки впорядковуються відповідно до отриманих результатів.

Рейтинг класу визначається як середній рейтинг усіх учнів класу.

Під час розрахунку рейтингу альтернативними є п'ять компонентів:

А – академічний;

Н – науковий;

С – спортивний;

Т – творчий;

Д – дисциплінарний.

Загальний рейтинг учня

Тамара ФІЛЬ

Заступник директора з навчально-виховної роботи

Таблиця 1

ПОКАЗНИК	Олімпіада (конкурс МАН тощо)			
	Гімназійна	Районна	Обласна	Всеукраїнська
Участь	1	1	1	4
Призове місце	2	4	8	12

Таблиця 2

ПОКАЗНИК	Змагання			
	Гімназійні	Районні	Обласні	Всеукраїнські
Участь	0,5	0,5	0,5	0,5
Призове місце	1	2	4	6

Таблиця 3

ПОКАЗНИК	Змагання			
	Гімназійні	Районні	Обласні	Всеукраїнські
Участь	1	1	1	3
Призове місце	2	4	8	12

(R) визначається за формулою:

$$R = A + H + C + T + D.$$

АЛГОРИТМ РОЗРАХУНКУ РЕЙТИНГУ

Академічний компонент (A) обчислюється за формулою:

$$A = \text{Середня оцінка} + \Phi$$

Середня оцінка — сума семестрових (річних) оцінок учня/кількість оцінок;

Φ — участь у роботі факультативів (0 — участі не бере; 1 — бере участь). Виставляє педагог-куратор.

Науковий компонент (H) H — сума балів за всі види наукової діяльності (див. табл. 1). Виставляє педагог-куратор за погодженням із заступниками директора гімназії з НВР та НМР.

Спортивний компонент (C) обчислюється за формулою: C — сума балів за всі спортивні змагання, у яких учень брав участь (див. табл. 2).

Творчий компонент (T) визначається за формулою:

$$T = U + M + Tч.г.$$

U — участь у роботі гуртків, секцій (0 — не бере участі, 1 — бере участь). Виставляє педагог-куратор.

M — участь у заходах суспільного характеру (0 — не бере участі; 1 — бере участь від випадку до випадку; 2 — систематично бере участь). Виставляє педагог-куратор.

$Tч.г.$ — участь у заходах творчого характеру "За честь гімназії" (0 або 5). Виставляє педагог-куратор за погодженням з директором гімназії.

Дисциплінарний компонент (D) визначається формулою:

$$D = P + V + H + Z$$

P — поведінка (0 — незадовільна; 1 — задовільна; 2 — добра; 3 — відмінна). Виставляє педагог-куратор.

V — зовнішній вигляд (0 — систематично незадовільний; 1 — задовільний; 2 — добрий; 3 — зразковий). Виставляє педагог-куратор.

H — ведення і стан щоденника (0 — незадовільний; 1 — задовільний; 2 — добрий; 3 — зразковий). Виставляє педагог-куратор.

Z — пропуски уроків (2 — відсутні пропуски; 1 — відсутній не більше

двох повних або неповних днів; -1 — за кожний повний або неповний навчальний день, пропущений без поважних причин.

РЕЙТИНГ УЧИТЕЛІВ

Рейтингова система припускає участь у ній учителів гімназії і визначення рейтингу кожного вчителя.

Вона спрямована на заохочення активної систематичної методичної і творчої роботи учителів.

Рейтинг учителів визначається за формулами, наведеними нижче.

Підсумки підбиваються один раз на рік після закінчення навчального року на підставі даних класних журналів, журналів факультативів, гуртків, клубів, секцій, учнівського тестування, протоколів предметних олімпіад, навчальних, наукових і інших конкурсів.

Відомості подають педагоги-куратори, вчителі, психолог, батьки, адміністрація.

Підсумки упорядковуються відповідно до добування результатів.

Під час розрахунку рейтингу альтернативними є шість компонентів:

A — академічний;

H — науковий;

C — спортивний;

T — творчий;

D — дисциплінарний;

P — психологічний.

Загальний рейтинг учителя (R) визначається за формулою:

$$R = A + H + C + T + D + P.$$

АЛГОРИТМ РОЗРАХУНКУ РЕЙТИНГУ

Академічний компонент (A) обчислюється за формулою:

$$A = \text{Середня оцінка} + \Phi$$

Середня оцінка — сума семестрових (річних) оцінок учнів/кількість оцінок;

Φ — участь у роботі факультативів (0 — не проводить; 1 — проводить).

Результати подають педагоги-куратори, адміністрація.

Науковий компонент (H) H — сума балів за всі види наукової діяльності

(див. табл. 1). Виставляють заступники директора гімназії з НВР та НМР.

Спортивний компонент (С) обчислюється за формулою: С — сума балів за всі спортивні змагання, у яких брав участь учитель або його вихованці (див. табл. 2).

Творчий компонент (Т) визначається за формулою:

$$T = U + M + Tч.г.$$

U — сума балів за всі види творчої діяльності вчителя або його вихованців (див. табл. 3). Виставляє адміністрація.

M — участь у заходах суспільного характеру (0 — не бере участі; 1 — бере участь від випадку до випадку; 2 — систематично бере участь). Виставляє голова ПК гімназії.

Tч.г. — участь у заходах творчого характеру “За честь гімназії” (0 або 5). Виставляє адміністрація.

Психологічний компонент Р (0 — незадовільний, 3 — задовільний, 5 — відмін-

ний). Виставляється за результатами анонімного тестування учнів.

Дисциплінарний компонент (D) визначається формулою:

$$D = H + Z$$

H — ведення і стан журналу (0 — незадовільний; 1 — задовільний; 3 — зразковий). Виставляє адміністрація.

Z — запізнення на уроки (5 — відсутні; -5 — за систематичні запізнення).

КОЛЕКТИВНИЙ ПОРТРЕТ УЧИТЕЛЯ КЛАСИЧНОЇ ГІМНАЗІЇ

Особистості Вчителя не замінить жоден найсучасніший комп'ютер. *Знеособлена освіта не зможе виховати високодуховну особистість.* Лише у партнерстві з Учителем, у живому спілкуванні з ним учень формує своє високоінтелектуальне і високоморальне “Я”.

Учитель має дуже вразливу душу, деякі чиновники від освіти (а їх так багато над кожним працюючим педагогом!) постійно його

за щось критикують, зневажають, рекомендують, попереджають, ганьблять,

сумніваються тощо. Проте саме Вчитель є тим фундаментом, на якому зростає суспільство, тому що у кожної людини — від Президента до робітника — був свій Учитель. Ніхто без

нього не відбувся б як особистість.

Справжній Учитель не відчуває себе приниженим, він забуває власні негаразди, він мудрий, тому що у ньому сконцентрований досвід століть.

МЕХАНІЗМ ТВОРЧОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Один з основоположників науки про вчителя — дидактології М. Рубінштейн у двадцяті роки минулого століття стверджував: "Перш за все, *потрібно позбутися застарілої думки, що який-небудь педагогічний заклад підготує завершеного педагога. Очікування вчителів, що їм дадуть всемогутні правила і настанови, очікування рецептів — це зайвий шанс на невдачі і розчарування*".

Творчий механізм 20% учителів гімназії працює на рівні самокерованості, за авторськими програмами; нестандартно проводять уроки, будують власний досвід на основі існуючого, тобто активно включаються в інноваційну діяльність. 70% учителів, прийшовши працювати до гімназії із шкіл, виявили розуміння, що сьогодні експлуатувати репродуктивну здатність пам'яті учня — справа минулого. Ця частина колективу усвідомлює потребу працювати творчо, не лише як умову власного професійного успіху, так і конкурентоспроможності закладу, а з боку адміністрації закладу створюються для цього відповідні умови.

ОБРАЗ ТВОРЧОГО ВЧИТЕЛЯ ГІМНАЗІЇ:

- професійна компетентність,
- загальнокультурна компетентність,
- бажання вдосконалюватись,
- прагнення до інноваційної діяльності,
- наявність пізнавальної мети,
- здатність до співпраці в творчому процесі,
- високий ступінь розвитку мислення,
- відсутність стереотипів,
- здатність передбачати результат,
- аналіз власної педагогічної діяльності,
- висока загальна працездатність.

САМООСВІТА ВЧИТЕЛЯ — ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

Це гасло є домінуючою установкою вчителів на особистий успіх і успіх гімназії. Специфіка професії вчителя полягає в постійному навчанні, приведенні знань, умінь у відповідність із вимогами життя, тобто в самоосвіті.

Другим важливим аспектом мотивації самоосвіти є кінцевий результат — особистість дитини.

Предметом самоосвіти вчителя гімназії є: нові ідеї, актуальні проблеми, передовий педагогічний досвід, шкільна практика.

Кожен учитель повинен зрозуміти, що в питанні самоосвіти вирішальну роль відіграє аналітичний підхід до власної діяльності, здатність самостійно оцінити себе, свій рівень і свою роботу.

Найпоширеніший вид самоосвіти в умовах гімназії —

робота вчителя над науково-методичною проблемою.

Момент зіставлення власного досвіду з описа-

Учителі гімназії — учасники Сковородинських читань.

ним у педагогічній літературі є основою самоосвіти.

Однозначної відповіді на запитання, скільки часу тратить учитель на самоосвіту, немає. Опитування, проведене в гімназії, показало, що це **25-30 год.** на тиждень. Учителі гімназії не обмежуються тільки методичним аспектом самоосвіти. Більшість ставить перед собою не лише завдання поновити теоретичні знання зі свого фаху, а й відвідати театр, виставку.

Ефективний вид самоосвіти – це докурсова підготовка вчителя в системі підвищення кваліфікації. Вона сприяє ліквідації розриву між практичною діяльністю вчителя та її теоретичним узагальненням.

Для координації самоосвітньої діяльності та надання науково-методичної консультативної допомоги вчителям з 2000 року введено посаду заступника директора з науково-методичної роботи. У гімназії склалася практика постійного інформування вчителів про досягнення психолого-педагогічної науки, передового досвіду через інформаційно-методичний центр, постійно діючий психолого-педагогічний семінар “Педагогічне коло”, зв’язки з науковими установами та ін.

Отже, *самоосвіта вчителів в умовах гімназії опосередковано сприяє розвитку їхніх учнів.*

*І настане доба, коли люди оновленим миром
У пошані згадають, учителю, Вас.*

УПРАВЛІННЯ ШКОЛОЮ

*Основний принцип управління освітою —
об'єднання державного управління
з громадським самоврядуванням*

Управління
школою

НАВЧАЮЧИ ІНШИХ, НАВЧАЮСЯ САМ

“Сходження до особистості” – для вчителів та учнів гімназії №136 м. Києва ці слова наповнені особливим змістом: є девізом до

власної діяльності, метою самовдосконалення, суттю навчання, ціллю, досягти якої прагне кожен, від 5-класника до магістра гімназійних наук, призера Всеукраїнського туру олімпіад;

від учителя, який шойно розпочав свою педагогічну діяльність, до Майстра своєї праці. Це і назва педагогічного експерименту, над реалізацією якого працює колектив гімназії протягом останніх років. Складовими або підпрограмами експерименту є проекти:

- “Інтелектуальні ігри в гімназії”,
- “Крок за кроком (до моделі випускника)”,
- “Наукова діяльність гімназиста”,
- “Розвиток персоналу в гімназії” тощо.

Інтелектуально розвинена дитина сьогодні повинна не тільки мати високий коефіцієнт розумового розвитку, який засновано на вимірюванні мовних та математичних здібностей. Наявність цих якостей не може бути гарантом успіху в особистому та професіо-

нальному житті. Останнім часом все більше визнаються інші здібності: вміння спілкуватися з людьми, наполегливо йти до поставленої мети, планувати своє життя тощо.

Саме проект “Інтелектуальні ігри в гімназії” надає гімназістам однакові можливості для пред’явлення вмінь і навичок при застосуванні набутих знань у нестандартній ситуації. Інтелектуальний марафон, зимові й весняні інтелектуальні ігри націлюють кожного на організацію власної інтелектуальної діяльності та є інформацією для роздумів, корекції роботи вчителів, матеріалом для обговорення на засіданнях кафедр. З іншого боку, саме участь в організації та проведенні ігор дає шанс старшим гімназістам проявити вміння спланувати діяльність інших, розвинути навички власного спілкування з групою молодших, розширювати можливості відчувати себе лідером.

Ідея створення проекту “Крок за кроком до моделі випускника” належить саме вчителям гімназії і стала результатом трирічної роботи педагогічного колективу над саморозвитком, самовдосконаленням фахової майстерності кожного під час засідань педрад, семінарів, методичних декад. Визначившись з кінцевим результатом – моделлю випускника гімназії, сплану-

**Тетяна
БОРЗЕНКОВА**

Заступник директора з науково-методичної роботи гімназії №136 м. Києва

вали по-іншому навчальну діяльність педагога та учня, започаткували нові спецкурси з урахуванням вікових особливостей, з конкретно зазначеною метою для всіх років навчання, спрямовані на розвиток культур гімназистів:

- інтелектуальної;
- інформаційної;
- дослідної;
- саморозвитку;
- самоорганізації;
- спілкування;
- професіоналізму та лідерства.

Наступний крок – розробка концепції викладання предметів за поданою схемою (див. схему на с. 81).

Проект “Наукова діяльність гімназиста” виник після спілкування з колегами з гімназії №191 м. Києва. Незважаючи на багаторічну роботу нашої гімназії як колективного члена МАН “Дослідник”, нас зацікавив досвід сусідів з організації роботи секцій Малої Академії Наук. Створили робочу групу з числа методично грамотних педагогів, відпрацювали власну структуру підготовки гімназистів до майбутньої наукової роботи; у цьому плані:

- започаткували спецкурс “Як написати реферат або науково-дослідну роботу”, програма якого включає поняття про завдання на всіх етапах підготовки та написання роботи від вибору теми, складання плану, бібліографії, визначення виду реферату, мети роботи до грамотного оформлення, складання тексту автореферату, навчання культурі захисту

Крок за кроком до моделі випускника гімназії (результати за навчальний рік)

К Л А С	Інтелектуальна культура	Інформаційна культура	Культура самоорганізації	Культура спілкування	Культура саморозвитку та самопізнання	Розвиток професіоналізму та лідерства
5	Уміти визначати та пояснювати поняття	Вміти працювати із словниками, довідниками	Уміти працювати за планом	Уміння співпрацювати з іншими у парі, групі	Способи сприйняття інформації. Формування характеру (мої “+” і “-”)	Розкриття вмінь і навичок організації урочної / позаурочної роботи
6	Навчитись “виділяти головне”	Уміти працювати з енциклопедіями	Уміти працювати за алгоритмом	Уміти моделювати правила поведінки	Особливості пам’яті як засобу сприйняття нового	Знаходження власних оптимальних ефективних форм організації діяльності
7	Уміти порівнювати	Мати бібліотечно-бібліографічні уміння та навички	Уміти працювати за таблицями	Уміти оцінювати товариські та дружні стосунки	Формування самоаналізу (“Хто я? ”)	Вибір пріоритетних видів діяльності (пошукова, наукова, проектна)
8	Навчитись узагальнювати	Уміти складати тези	Уміти створювати опорний конспект	Уміння знаходити пошуки шляхів подолання конфліктних ситуацій	“Складності зростання” (статеве дозрівання, сексуальні переживання, інтерес до протилежної статі)	
9	Уміти конкретизувати	Уміти опрацювати наукову літературу	Уміти створювати власні методики самоорганізації діяльності	Уміти моделювати вирішення проблем, у тому числі “Батьків та дітей”	Розвиток вольових якостей (потреба у самоствердженні через діяльність)	Організація власної діяльності (пошукова, наукова, проектна)
10	Навчитись мистецтву доведення	Робота з іншими джерелами інформації: самостійний пошук, відбір інформації	Уміти складати план життєдіяльності	Уміти співпрацювати у соціумі (мати сформоване розуміння прав і обов’язків)	Самосвідомість.	Організація діяльності групи, колективу
11	Вміти моделювати, прогнозувати, систематизувати, структурувати	Формування завдань. Обробка інформації. Розуміння інформації			Самовизначення.	

АЛГОРИТМ ПОВБУДОВИ МОДЕЛІ ВИПУСКНИКА ГІМНАЗІЇ

Педагогічний експеримент "Сходження до особистості"

Підпрограма "Крок за кроком"

Схема аналізу уроку

Предмет _____ клас _____ учитель _____
 Тема уроку _____
 Тип уроку _____
 Логіка уроку, $\Rightarrow$ **МОТИВАЦІЯ** _____
 Відповідність _____
 Запланованому _____ $\Rightarrow$ **РЕФЛЕКСІЯ** _____
 (обвести, розставити бали)

№	Етапи уроку		Техніки (коментар + ефективність)
	Назва етапу	Показники	
1.	Організація		
2.	Перевірка домашнього завдання		
3.	Актуалізація		
4.	Вивчення нового		
5.	Початкова перевірка		
6.	Закріплення		
7.	Застосування		
8.	Узагальнення та систематизація		
9.	Контроль і самоконтроль		
10.	Корекція		
11.	Інформація про домашнє завдання		
12.	Підсумки уроку		
13.	Рефлексія		

2 бали – реалізовано повністю
1 бал – реалізовано частково
0 балів – не реалізовано

Робота над розвитком культури

Інтелектуальна культура	Інформаційна культура	Культура самоорганізації	Культура спілкування	Культура само...	Розвиток професіоналізму

Побажання, відгук _____
 Учитель _____

роботи перед аудиторією;

- протягом року "вели" кожного з 463 гімназистів 8-10 класів крок за кроком до захисту першої в житті наукової роботи;

- у три етапи проводили захист робіт: спочатку найсміливіші, потім за предметами та темами (українознавство, екологія, психологія тощо), під час Днів Науки, всі інші – за класами та предметами, і, нарешті, відкритий захист найкращих, визнаних Магістрами гімназійних наук, – перед майбутніми науковцями – учнями 7-их класів, перед батьками-науковцями, перед представниками родин переможців.

Саме на цьому імпровізованому святі завдяки ініціативі гімназистів народилася нова традиція: Магістри гімназійних наук, не обмежуючись тільки захистом реферату, наукового дослідження, побудували виступи як поради молодшим: на що звернути увагу при виборі теми, як не допустити помилок при підготовці роботи, під час захисту, як і що треба зробити, щоб реферативна робота могла бути представлена на районний, міський конкурс МАН "Дослідник". Отже, спрацювала система, закладена як ідея у проекті "Крок за кроком" (див. схему на с. 82).

Спрацювати, досягти очікуваного результату під час роботи над вищезазначеними проектами можна лише в колективі однодумців, які

мають певний професійний рівень, прагнуть змінюватися, розвиватися. Тому, напевно, найважливішим є проект “Розвиток персоналу гімназії.” Розпочали роботу з теоретичних лекцій, читань з теми “Організація вчителем навчальної діяльності учнів під час уроку”. Після серії педрад, проведених у формі ділової гри, засідань кафедр, консультацій з питань проведення уроків за даною схемою-аналізом рівня організації навчальної діяльності учнів (див. схему с.82), протягом навчального року на практиці освоювали теоретичні положення. Адміністрація гімназії, завкафедрами, колеги аналізували відвідувані уроки за єдиною схемою (див. схему на с.83).

Результати систематизували у табличній та графічній формах, що дозволило окреслити коло питань, які є важкими для більшості вчителів. Наступний етап – планомірна робота над вирішенням чотирьох визначених проблем. Працювали у групах, обговорюючи теоретичні питання, конкретизовані за даними темами, готували різні варіанти методів, форм організації окремих етапів діяльності учнів під час уроків. Тему листопадової педради підказало життя: семінар-практикум за підсумками роботи груп. Експертна комісія, яка аналізувала роботу колег, подані матеріали, демонстрацію варіантів проведення різних етапів уроку, прийшла до висновків про необхідність подальшої теоретично-практичної цілеспрямованої роботи над створенням алгоритмів ді-

яльності вчителя та учнів, бази даних методичних знахідок учителів гімназії. Результати узагальнили у тематичній науково-методичній збірці робіт учителів гімназії. Ще один рік спільної роботи дозволив піднятися на новий рівень. Цьому й сприяло проведення методичної декади (див. вріз на с.84), під час якої вчителі давали уроки для колег (до речі, на думку

АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЇ УЧИТЕЛЕМ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ			
А	Б	В	Г
1. Спонування до діяльності, яка має відбутися			
заохочення до знань	формування цілісного ставлення до діяльності, яка має відбутися	формальне заохочення	спонування
2. Створення готовності до діяльності, яка має відбутися			
постановка мети	інструкція	репродуктивне відтворення необхідних знань	формальне ствердження початку
3. Активізація знань, необхідних для виконання діяльності			
виконання вправ і завдань	пропозиція згадати набуті знання	репродуктивне відтворення (опитування)	формальне повідомлення теми
4. Планування діяльності, яка має відбутися			
пропозиція скласти план самостійно	пропозиція готового плану	повідомлення головних орієнтирів	вказівка на те, що потрібно виконати
5. Передбачення результатів діяльності			
пропозиція уявити власний результат	повідомлення результатів, які ми очікуємо	готова інструкція на виконання діяльності	формування загального завдання
6. Вибір способів діяльності			
Пропозиція учням знайти необхідні способи діяльності самостійно	рекомендація декількох варіантів діяльності	готова інструкція на виконання діяльності	формальне повідомлення про способи діяльності
7. Організація контролю та оцінка результатів			
пропозиція перевірити правильність одержаних результатів самостійно	взаємоперевірка правильності одержаних результатів	самооцінка учнем одержаних результатів	формальне виправлення, формальна оцінка результатів вчителем
8. Оцінка значимості діяльності, яка виконана, та її результатів			
виявлення практичної та пізнавальної значимості ЗУН	вказівка на необхідність цих ЗУН	відсутність оцінки значимості	відсутність оцінки значимості

Шановні колеги, з 9 по 19 грудня 2002 року в гімназії проведитиметься методична декада.

Тема: “Організація вчителем навчальної діяльності учнів під час уроку.”

Відпрацювання моделі “Крок за кроком”

Мета: Навчитися на практиці застосовувати набуті протягом останніх років методичні знання (сучасний урок, сучасні техніки та технології, робота над розвитком культур за моделлю “Крок за кроком”).

Очікуваний результат: Створення методичної збірки “Сучасний урок у гімназії”. Створення банку методик.

Необхідні матеріали:

- Таблиця “Типи сучасного уроку”;
- “Етапи навчального заняття”;
- “Педагогічні техніки”;
- “Модель випускника “Крок за кроком””;
- “Схема аналізу уроку”;
- “План-схема уроку”.

Протягом 10 днів учителі гімназії даватимуть уроки та визначатимуть (за таблицями)

- тип уроку;
- етапи навчального заняття з урахуванням логіки уроку даного типу;
- техніки, за допомогою яких досягатиметься навчальна мета;
- види діяльності, направлені на розвиток культури (інформаційної, інтелектуальної, самоорганізації тощо) і подадуть до навчальної частини план-схему уроку.

Учителі, які присутні на уроці, проаналізують урок за схемою, виберуть найбільш вдалі/цікаві (на їх погляд) техніки, види діяльності для створення банку методик проведення сучасного уроку в гімназії.

Під час декади уроки даватимуть учителі за таким графіком.

ДАТИ	НОМІНАЦІЇ
Понеділок-вівторок 9-10.12	“Вчителі-методисти”, вища категорія
Середа 11.12	“Старші вчителі”, вища категорія
Четвер 12.12	Вчителі вищої категорії
П'ятниця 13.12	Вчителі першої категорії
Вівторок-середа 17-18.12	Вчителі 2 категорії, спеціальності, молоді вчителі.

Відвідувати уроки колег, крім учителів, визначених у розкладі, можуть усі вільні у цей час. Не дозволяється робити самостійні заміни, відмовлятися від заміни уроку тощо.

- 6.12. – термін подачі планів-схем уроків
- 16.12. – термін подачі до навчальної частини схем аналізу уроків (в/к - 1 категорія), перелік найцікавіших/ефективних технік, видів діяльності.
- 19.12. – термін подачі до навчальної частини схем аналізу уроків (2к., спеціалісти, молоді вчителі), перелік найцікавіших/ефективних технік, видів діяльності.

За результатами проведеної роботи визначаються “Кращі уроки року” за вищезначеними номінаціями. На переможців очікують нагороди.

Удачі! Натхнення! Успіху!
НМ Рада

вчителів, уроки для колег – найважче випробування для кожного), заздалегідь підготувавши план-схему навчального заняття з урахуванням розвитку культур гімназиста; аналізували відвідані уроки теж за єдиною схемою. Декаду розпочали найдосвідченіші: члени науково-методичної ради, адміністрація, “вчителі – методисти”, “старші вчителі” (їх у гімназії – 23 з 56 членів колективу). Молоді колеги мали можливість перш ніж дати власний урок подивитись, як це роблять учителі вищої категорії, спеціалісти 1, 2 категорій. Підсумком роботи стало створення методичної папки, яка містить більш ніж 50 уроків, різноманітних за формою, типологією, схемою організації діяльності учнів, та стільки ж схем аналізу цих уроків.

Планомірна робота з розвитку педагогічного колективу гімназії через три роки дала певні результати. Маємо колектив односторонніх, націлених на підвищення рівня професійної майстерності. Троє вчителів будують свою повсякденну діяльність за означеними вимогами до організації сучасного уроку та мають позитивний досвід, досягнення. Вони “несуть” ідеї гімназії “у маси”, очолюють предметні, творчі групи вчителів, є прикладом для наслідування. Керівники груп з підготовки педрад, практиків, семінарів є дійсно свідомими організаторами роботи колег. *Девізом стали слова: навчаючи інших, навчаюся сам.*

СУЧАСНА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ ГІМНАЗІЄЮ

Управління
школою

Побудова нової освітньої системи в Україні, в тому числі і системи управління, неможлива без глибокого засвоєння надбань педагогічної науки і практики минулого. Перші гімназії в Європі виникли в епоху Відродження і набули поширення в Центральній і Східній Європі у XVI столітті.

В Україні перші гімназії виникли в кінці XVI століття, і хоч називалися вони “братські школи”, але зміст освіти був гімназійний. Одна з державних гімназій – славетна Перша Київська чоловіча гімназія відкрилась у 1811 році в Кловському палаці. *Уже в цих перших гімназіях панувала особлива атмосфера виховання та навчання, специфічна модель управління.*

У всі історичні часи створювалися такі навчальні заклади, які були б спроможні підготувати нову генерацію високоосвіченої молоді для здійснення корінних перетворень в державі, яка вміла б швидко приймати рішення за умов зміни обставин, коригувати і прогнозувати свої дії.

Мета, якої повинна досягти класична школа, як сказав Л.Виготський, – це виховання бадьорих тілом і духом, з добрими морально-етичними навиками молодих людей, які готові до сприйняття наук у вищих навчальних закладах.

Виховання такої молоді потребує створення нової теорії і практики управління освітою.

Наука управління освітою в сучасний період переживає етап інтенсивного розвитку й оновлення. Це відбувається з багатьох причин як внутрішніх, так і зовнішніх:

- здійснення реформ у суспільстві;
- перехід до ринкових відносин;
- критика авторитарних методів управління;
- великий потік інформації з Заходу і необхідність її творчої переробки;
- пошук національної моделі управління.

Зміст управління визначається метою і завданнями поточного моменту і є реальною діяльністю. Виражається такими обставинами:

- життєвою необхідністю;
- якісною і кількісною визначеністю;
- доступністю і результативністю.

Зміст управління не можна підмінити змістом освіти і виховання. Учитель не може управляти гімназією, а директор давати систему знань замість вчителя.

Визначення і обґрунтування проблем управління освітою дають роботи відомих педагогів-науковців: Ю.К. Бабанського, Л.Ю. Гордіна, Г.І. Горської, В.І.

Світлана
СУШКО

Директор
районної Києво-
Святошинської
класичної гімназії

КИЇВ

Директор школи, ліцею, гімназії № 32003

Загв'язинського, В.І. Звереві, О.Я. Савченко, О.В. Сухомлинської.

Спроба класифікації функцій управління освітою зроблена в роботах Б.Ф. Ломова (мотив, мета, планування, переробка інформації, оперативний образ – концептуальна модель, прийняття рішень, дії, перевірка результатів, корекція дій), А.І. Китова (три стадії управління: діагностика, творчість і організація). І все-таки **проблема системи управління ще не до кінця досліджена**. Сучасність вимагає від педагогічних колективів перегляду багатьох управлінських аксіом і канонів. *Гімназія може розвиватися лише на основі нових сучасних ідей і підходів до управління нею, які відповідали б потребам часу. При цьому парадигма управлінської моделі повинна співпасти з парадигмою моделі навчально-виховного процесу*, інакше буде порушена єдність змісту, форм, засобів системної роботи навчального закладу.

Завданням такого процесу є:

- розробити нову модель управління гімназією;
- визначити необхідні завдання з матеріально-технічного та кадрового забезпечення впровадження даної моделі;
- встановити етапи її впровадження;
- визначити перспективний очікуваний результат.

Центральною і головною дійовою особою у гімназії є дитина, а всі інші члени колективу покликані дбати про її здоров'я, фізичний та інтелектуальний розвиток. З цією метою *потрібно переорієнтувати і навчально-виховний процес*, у тому числі й управлінську діяльність, з авторитарного на партнерський, *тобто на співпрацю всіх учасників навчально-виховного процесу*. Як відзначив Міністр освіти і науки України Василь Кремень, тільки суспільство, що має достатньо розвинених, самостійних людей, може бути дійсно демократичним і ринково ефективним, ... педагоги повинні орієнтуватися на особистісну педагогіку, на виокремлення у кожному учню особистості і співпрацю з цією особистістю з метою її розвитку; треба перейти до педагогі-

ки толерантності, до педагогіки співпраці вчителя й учня¹.

У XXI столітті здійснюється перехід до нового етапу управління – за результатами. Такий вид управління орієнтується на краше в людині, на партнерство в ім'я дитини, в ім'я духового становлення особистості, впровадження нової етики управління, на рівноправний стиль відносин, відмову від декларативного спілкування та дріб'язкової опіки.

Управління – це організація діяльності людей з метою досягнення значущих цілей, що забезпечують успішне функціонування та розвиток освітньої системи. Таке розуміння управління означає діалог, співпрацю, партнерство, розуміння того, що *керівник залежить від діяльності своїх колег (підлеглих) більше, ніж вони від нього*, що саме *реальні працівники забезпечують можливість існування системи, а отже, існування і керівника*. Керівник повинен спиратися на “три кити” наукового менеджменту: Повагу, Довіру, Успіх. Час вождів, які ставлять себе над людьми, минув, *настав час лідерів, які живуть і діють разом, спільно з людьми*.

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ

Ефективною є *модель особистісно орієнтованого управління освіти*, за якою *заклад розглядається як системна цілісність*. Центром уваги в управлінні стає людина. Цей *стиль управління* характеризується такими головними положеннями:

- Основою діяльності керівника є повага до людини, довіра до неї, зосередження уваги на особистості вчителя й учня. Створення ситуації успіху для учасників освітнього процесу.
- Внутрігнімаційне управління має координаційний і мотиваційний характер в цілому і зокрема в процесах комунікації, прийняття рішень і делегування повноважень.
- Змінюється погляд *керівника* на

¹ Директор школи, ліцею, гімназії. – №4, 2001.– С.8

свою роль та місце в системі управління: він стає не “пастухом” колективу і не “локомотивом”, який тягне за собою “вагон-колектив”, а конструктором вагону, що саморухається, він – соціальний архітектор, який об’єднує волю окремих учителів в єдину колективну педагогічну волю.

Основні принципи особистісно орієнтованого управління:

- Особистісно орієнтоване управління спрямоване не на людину, як на таку, що потребує постійного керівного піклування про неї (людиноцентризм), а на особистість – конкретну людину, яка вільно, усвідомлено й відповідально обирає ту чи іншу позицію в соціумі, виконує певний спектр соціальних ролей, здійснює певні вчинки.
- Особистість підлеглого розглядається як повноправний суб’єкт управління апріорі (лат. з попереднього): особистість є одночасно і творцем, і виконавцем, має право вибору найбільш ефективних засобів досягнення визначених цілей та індивідуального стилю діяльності.

Цілі діяльності формуються відповідно до цінностей, що культивуються у конкретному колективі.

Оскільки цінності особистості виступають основними детермінантами (лат. визначаючий) її діяльності, дуже **важливо, щоб цінності, проголошені керівником, були для нього істинними**. Автентичність при цьому – важливий мотивуючий фактор для колективу; нещирість, “гра ролі” – чинник, що руйнує мотивацію до ефективної діяльності у підлеглих.

В особистісно орієнтованій управлінській діяльності має домінувати позитивний зворотний зв’язок (фіксація й підтримка широкого прагнення досягти цілі).

Незважаючи на колективний характер будь-якої організації, внески у процес досягнення мети не відчужуються від окремої особистості, а навпаки, “персоналізуються”, зберігають свою особистісну належність (не ли-

ше ми досягли, а спираючись на ідею Х, ми змогли...), тобто зберігається особистісна мотивація.

Потрібна персоналізація професійних знань, що означає усвідомлення всіма учасниками діяльності особистісних внесків, які зробили у їхню роботу інші люди. Всі ми “стоїмо на плечах” минулих поколінь.

Здійснення особистісно орієнтованого управління потребує:

- Глибокого і всебічного аналізу проблеми на методологічному рівні.
- Розгортання методологічних основ особистісно орієнтованої освіти й управління у конкретні цілі та за собою діяльності, переклад їх на “мову практики”.
- Спирання особистісно орієнтованого управління на системний програмно-цільовий підхід в управлінні (тобто, створення освітньої програми закладу – концепції, програми розвитку, навчальних планів тощо).

ФАКТОРИ УСПІШНОГО УПРАВЛІННЯ

Аналіз літератури дозволяє зробити **перелік факторів, необхідних для успішного особистісно орієнтованого управління гімназією:**

- вміння створювати результати і наявність бажання багато працювати для їх досягнення;
- готовність починати процеси змін, управляти ними і використовувати в інтересах закладу;
- готовність використовувати відкритий спосіб управління, вітаючи співробітництво;
- здатність передбачувати майбутнє та зосереджуватися на сучасності;
- здатність бачити зміни, які відбуваються як всередині закладу, так і за його межами;
- творчість у роботі;
- готовність до близьких соціальних взаємовідносин;
- постійне самовдосконалення і необхідна загальна психічна і фізична форма;

- уміння правильно використовувати свій час;
- готовність до мотивації себе і персоналу;
- міжнародний кругозір;
- готовність до ризику і здатність швидко приймати рішення;
- відмінна спеціальна підготовка;
- готовність до несподіваних і швидких змін соціального середовища.

РИСИ УСПІШНОГО КЕРІВНИКА

Для того, *щоб педагога визнали успішним керівником*, він повинен володіти такими рисами:

- Повага до інших.
- Добра репутація.
- Бажання і готовність брати на себе відповідальність.
- Внутрішня сила і віра у свої здібності.
- Бажання допомогти іншим в їх прагненні до самовдосконалення і здатність відчувати задоволення з приводу досягнення успіху цими людьми.
- Чесність і надійність.
- Помірний ризик і готовність до дій, спрямованих на полегшення переходу до перетворень.
- Здатність передбачити і оцінити ситуацію.
- Творчо впливати на інших – педагогів, дітей...
- Почуття реальності.
- Відносно високий рівень енергетичності і наполегливості.
- Здатність до співробітництва і створення духу колективізму на принципі загальної відповідальності.

ВИМОГИ ДО КЕРІВНИКА

Перед керівниками гімназії виникають нові підвищені вимоги:

- необхідність аналізу і визначення сильних і слабких аспектів діяльності гімназії;
- визначення чітких ідей на розвиток;
- підвищення стійкості до факторів ризику, тобто визначення здорових меж для певних показників;

- реорганізація управління і розширення делегування повноважень;
- акцент на творчий підхід, імпровізацію і швидкість дій;
- показ шляху руху гімназії;
- динамічність управлінського мислення.

Створення сучасної гімназії вимагає від керівництва розробки принципово нової моделі системи управління, перетворення гімназії у відкриту систему навчання і виховання, діяльності в ній науково-дослідницької лабораторії по створенню нової моделі управління (директор, заступники, вчителі, учні, батьки, громадськість).

ПРИНЦИПИ І ПОЗИТИВНИЙ ІМІДЖ ГІМНАЗІЇ

Принципи визначаються як конкретні правила, які базуються на об'єктивних закономірностях і врахування яких, полегшуючи управлінську діяльність, неодмінно *спрямовує процес на позитивний результат і гарантує його досягнення*.

Принципи управління гімназією:

- Детермінованості (тобто, в управлінні необхідно враховувати потреби людини, визначити реальну соціальну мету).
- Цілеспрямованості і критеріальності (встановлення мети з подальшим прогнозуванням, програмуванням; створенням моделі бажаного результату).
- Адаптивності (встановлення ієрархічної узгодженості загальних і цільових функцій управління).
- Розподілу компетенції та ієрархічної узгодженості загальних і цільових функцій (детальний розподіл функцій).
- Професіоналізму (компетентність керівника).
- Науковості (вивчення методологічної основи управління, законодавчих освітянських документів).
- Демократизації і гуманізації управління (делегування повноважень, прийняття рішень, підвищення самостійності людини, сво-

боди вибору засобів, методів, способів діяльності, підвищення відчуття власної гідності, причетності до загального управління справою).

- Фінансово-економічної забезпеченості праці (створення бази функціонування та розвитку гімназії, джерела позабюджетного фінансування, режим фінансової самостійності).
- Принцип відкритості (вільний обмін інформацією управлінських структур із зовнішнім і внутрішнім середовищем для потокового коригування своїх цільових функцій).

Реалізація названих принципів сприяє формуванню позитивного іміджу гімназії за такими напрямками:

1) “внутрішній” – у процесі формування творчого середовища та соціально-психологічного настрою у колективі, а саме:

- обґрунтування та впровадження інноваційних підходів до діяльності членів адміністрації, вчителів, учнів (конкурси, презентації, видання журналів тощо);
- формування творчої “управлінської команди”, налагодження оптимальних міжособистісних стосунків у колективі, становлення “духу” гімназії, почуття патріотизму у вчителів та учнів;

2) “зовнішній” – при взаємодії гімназії з соціальним середовищем, передусім у місті, районі, області (розробка символіки, атрибутики, гімназійної форми одягу, бланків, грамот, процедури посвячення у гімназисти та переходу з одного

ВІЗИТКА ГІМНАЗІЇ

Києво-Святошинська районна класична гімназія розпочала свою діяльність **1 вересня 1999 року**.

Гімназія – середній загальноосвітній заклад II–III ступеня для виховання і навчання обдарованих і здібних дітей. Гімназія прагне готувати людей, здатних моделювати своє майбутнє та майбутнє України, створити умови для творчого розвитку гімназистів, максимально задовольнити індивідуальний освітній попит кожної дитини, виходячи з її навчальних можливостей.

Основними документами, що регулюють діяльність закладу, є:

- Власний статут.
- Концепція становлення і розвитку.
- План навчально-виховної роботи закладу.
- Робочий навчальний план.
- Плани підструктур, що відповідають чинному освітньому законодавству та освітнім потребам учнів.

На даний час згуртований **колектив гімназії** – **це 817 учнів, 94 педагога** та біля **2 тис. батьків**. Серед педагогів – **35 вчителів вищої категорії, 12 вчителів-методистів, 13 старших учителів, 3 викладачі вузів, багато творчої педагогічної молоді.**

Освітня модель гімназії має такі складові:

I ступінь навчання (1-5 класи), де здійснюється профільне диференційоване навчання через введення тематичних та розвивальних спецкурсів з базових дисциплін;

II ступінь навчання (6-7 класи) є більш диференційованим – формуються класи з філологічним, природничо-математичним та суспільно-гуманітарним напрямками.

Гімназія забезпечує випускникам класичну освіту, в основу якої покладено гуманітарні предмети: мови (вивчається англійська, німецька, французька, італійська мови та латина), історію, основи філософії, етику, риторику, античну, слов'янську та зарубіжну літератури.

Враховуючи потреби сучасного інформаційного суспільства, профільно вивчаються також основи економіки, інформатика та інформаційні технології, математика.

Основне завдання профільного навчання – розвинути у гімназиста інтелектуальну творчість за фахом його майбутньої діяльності.

Профільність навчання забезпечується:

- факультативними заняттями з предметів;
- індивідуальними заняттями;

(продовження)

- додатковими заняттями (за рахунок батьківської плати).

В гімназії ефективно діє *система роботи з обдарованими та здібними дітьми* – через науково-дослідницьку діяльність в секціях МАН, участь в усіх етапах Всеукраїнських учнівських олімпіад з базових дисциплін, проєктивну діяльність, а також через широке розгалуження факультативів, спецкурсів, клубів, студій та індивідуальних занять.

Важливе місце в цій роботі посідає *бібліотека як Центр накопичення інформації та культурно-просвітницький, а також Центр інформатики та комп'ютерної техніки*.

Педагогічний колектив працює над *загальною темою*: “Розвиток гімназії в контексті життєвості особистості. Формування життєвої компетентності особистості”.

У плануванні та прогнозуванні роботи педагогам допомагає *НМЦ (науково-методичний центр)*, у якому їхня науково-дослідницька діяльність здійснюється на індивідуальному та кафедральному рівнях.

Через НМЦ (керівник – заступник директора гімназії Сизон В.Б.) гімназія активно співпрацює з Інститутом педагогіки, Інститутом психології АПН України, з кількома вузами м. Києва, інноваційними середніми загальноосвітніми закладами Києва та Київської області. Налагоджує міжнародне співробітництво з німецьким містом Нойкірхен та польським містом Пулави.

У гімназії діє *8 предметно-виховних кафедр*: української філології; математики та інформатики; суспільних дисциплін; природничих наук; іноземної філології; естетики, охорони здоров'я, праці; педагогів-кураторів та МО вчителів зарубіжної літератури. *Гімназія активно використовує особистісно орієнтовані виховні технології через інститут кураторства*. Вихователь-куратор вбачає у дитині не лише учня, а й партнера, допомагаючи їй знайти себе.

У гімназії *впроваджується сучасна модель управлінської системи – програмно-цільове управління закладом та формується державно-громадська модель управління*, важливими ланками якої є педагогічна рада, батьківська рада, учнівське самоврядування.

ПРО ГОЛОВНЕ У ГІМНАЗІЇ

Вищим колегіальним органом управління закладу є Педагогічна рада.

На розгляд педагогічної ради виносилися питання:

- Ефективність навчання як елемент педагогічної технології.
- Про місце наукової діяльності в процесі формування особистості гімназиста.

ступеня навчання на інший; оформлення приміщення; підготовка ділових паперів, інформаційних проєктів, буклетів, презентацій гімназії; розробка проєкту розвитку гімназії).

Можна виділити такі етапи формування позитивного іміджу гімназії:

Перший етап: початковий імідж (створення особистого іміджу керівника, власної концепції гімназії, яка приваблювала б новизною та актуальністю; робота з кадрами, добір їх і розстановка; укладання угод з вузами, створення оптимальних умов, які забезпечували б універсальність та елітарність освіти).

Другий етап: прогресуючий імідж (заходи щодо створення реклами через засоби масової інформації); контактна реклама: бесіди з учнями про мету, завдання закладу, видання буклетів, прай-листів тощо).

Третій етап: сталий імідж (стійка позитивна суспільна думка, сформована за допомогою фактичних даних за підсумками високих результатів навчання; акредитація чи ліцензування державної програми; загальноновизнана популярність).

Особливе значення для здійснення успішного управління має формування ефективної “управлінської команди” (“ядра” гімназії) як колективу одноступенів, який прогнозує, координує всі основні завдання успішної діяльності закладу).

ЕФЕКТИВНА УПРАВЛІНСЬКА КОМАНДА

До управлінської команди входять не лише заступники

і директор, але й найбільш активні вчителі, батьки, наукові консультанти. Основними умовами формування ефективної управлінської команди є:

- спільне визначення стратегічних і тактичних цілей навчального закладу;
- обґрунтування специфіки та інноваційних підходів у діяльності гімназії;
- чіткий розподіл функцій між членами “команди”;
- використання різноманітних форм комунікації (прямих – опосередкованих, індивідуальних – групових);
- налагодження успішної взаємодії різних творчих груп;
- розвиток інтелектуального, творчого потенціалу “команди” (шляхом проведення “мозкових атак”);
- колегіальність у прийнятті управлінських рішень;
- поєднання власне менеджерського та психологічного підходів в управлінні;
- формування високої управлінської та психологічної культури членів “команди”...

ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ

“Запорукою прогресивних змін в освіті України має стати утвердження *державно-громадської моделі управління* нею, – відзначив у своєму виступі Міністр освіти і науки України Василь Кремень, – урівноваження впливу державного та громадського чинників на стан і перспективи розвитку сис-

(продовження)

- Конструктивні підходи до виховання моральних цінностей дитини.
- Формування інтелектуальних та естетичних здібностей гімназистів через участь у позакласній виховній роботі.
- Про переведення учнів до наступних класів та допуск до екзаменів (підсумкової державної атестації).
- Про випуск учнів з гімназії.

З метою забезпечення колегіальності управління та згідно зі статутом *створено раду гімназії*, яка функціонує згідно з положенням про раду.

До складу Ради ввійшли представники педагогічного, учнівського, батьківського колективів, громадськості.

Згідно зі своєю компетенцією Рада розглядала питання:

- Організація харчування дітей.
  - Оснащення навчальних кабінетів.
  - Створення належної науково-методичної бази закладу.
  - Закріплення навчальних кабінетів за класами для дотримання санітарного стану приміщень гімназії.
  - Підготовка гімназії до опалювального сезону.
- З метою забезпечення активної участі батьків у гімназійному житті та зв'язків закладу з родиною в гімназії функціонує *батьківська рада*.

Протягом двох років відбулося 8 засідань, на яких було розглянуто питання:

- Про діяльність батьківської ради в організації навчального процесу гімназії.
- Про організацію охорони гімназії.
- Організація виховної роботи в гімназії.
- Основні завдання на навчальний рік.
- Про реформу освіти.
- Про напрямки роботи гімназії.
- Підсумки діяльності по обладнанню нового приміщення гімназії.
- План роботи на навчальний рік.

Сьогодні в розпорядженні гімназії 51 класне приміщення загальною площею 3181 кв. м (14 класних кімнат віддано в користування Боярській ЗОШ №3), спортивна зала площею 800 кв. м, актова зала на 360 місць, їдальня на 150 місць, хореографічна, тренажерна зали та бібліотека.

Більшість навчальних кабінетів знаходиться в стадії обладнання та оформлення. У гімназії є:

комп'ютерний клас (11 комп'ютерів з процесором Celeron 600 та Celeron 700), підключений до системи Internet; відеосистема; 6 магнітофонів тощо.

Педагогічні кадри гімназії

Заклад забезпечений кваліфікованими педагогічними кадрами (знайомтеся з їхньою роботою на с. 55), середній вік яких – 37 років.

Пріоритетним правом прийому на роботу користуються досвідчені вчителі та викладачі ВНЗ. Розстановка педагогічних кадрів здійснюється згідно з фаховою освітою. *Вищу освіту мають 85 педа-*

(продовження)

гогічних працівників, навчаються у вищих навчальних закладах – 7.

Забезпечено 100% своєчасне проходження курсової перепідготовки. Аtestуються вчителі згідно з Положенням про атестацію педагогічних працівників.

Учнівський колектив формується згідно з Положенням про прийом учнів до гімназії. Щороку створюється приймальна комісія з працівників гімназії. Вступні екзаменати проводяться протягом травня-червня поточного року. Згідно з Положенням про прийом відмінники навчання зараховуються поза конкурсом (без екзаменів). **Пріоритетним правом вступу користуються учні сільських шкіл.** У 2001-2002 навчальному році прийнято 331 учень.

У зв'язку з переходом у нове приміщення зарахування учнів до гімназії відбулося не лише в І(5) та 6(10) класи, як це передбачено Положенням, а й в інші. За настирливим проханням батьків у випадках, коли вступні екзаменаційні оцінки були нижчими за підсумкові шкільні, учні приймалися до гімназії з випробувальним терміном.

У гімназії навчається 845 учнів з різних шкіл району, в тому числі з сільських – 156 дітей.

Навчально-виховний процес гімназії здійснюється за підручниками та посібниками, рекомендованими Міністерством освіти і науки України. **Підручниками учні забезпечені на 100%: 20% – з гімназійних фондів, 80% – за рахунок батьків.** Щороку проводиться ярмарок підручників. У фонді бібліотеки – **4391 підручник.** За рахунок батьків було придбано 1576 примірників художньої та науково-методичної літератури. Бібліотека отримує 27 найменувань періодичної літератури. Створено Internet-бібліотеку та бібліотеку з компакт-дисків.

З урахуванням потреб та специфіки закладу навчальний процес здійснюється за навчальними програмами, рекомендованими Міністерством освіти і науки України, а також **авторськими,** що затверджені науково-методичною Радою.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНА РОБОТА

З метою забезпечення належних умов для росту професійної майстерності та активізації творчого потенціалу кожного вчителя в гімназії створена система науково-методичної роботи.

Основні завдання науково-методичної роботи гімназії:

1. Методологічна та теоретична підготовка вчителя.
2. Підвищення кваліфікації в галузі методики викладання предмета.
3. Психологічна, загальнокультурна та загально-технічна підготовка вчителя для роботи в гімназії.
4. Дослідження рівня ефективності індивідуальної та колективної науково-методичної роботи з розробки та впровадження перспективних освітньо-виховних технологій.

теми освіти набуває вирішального значення”¹.

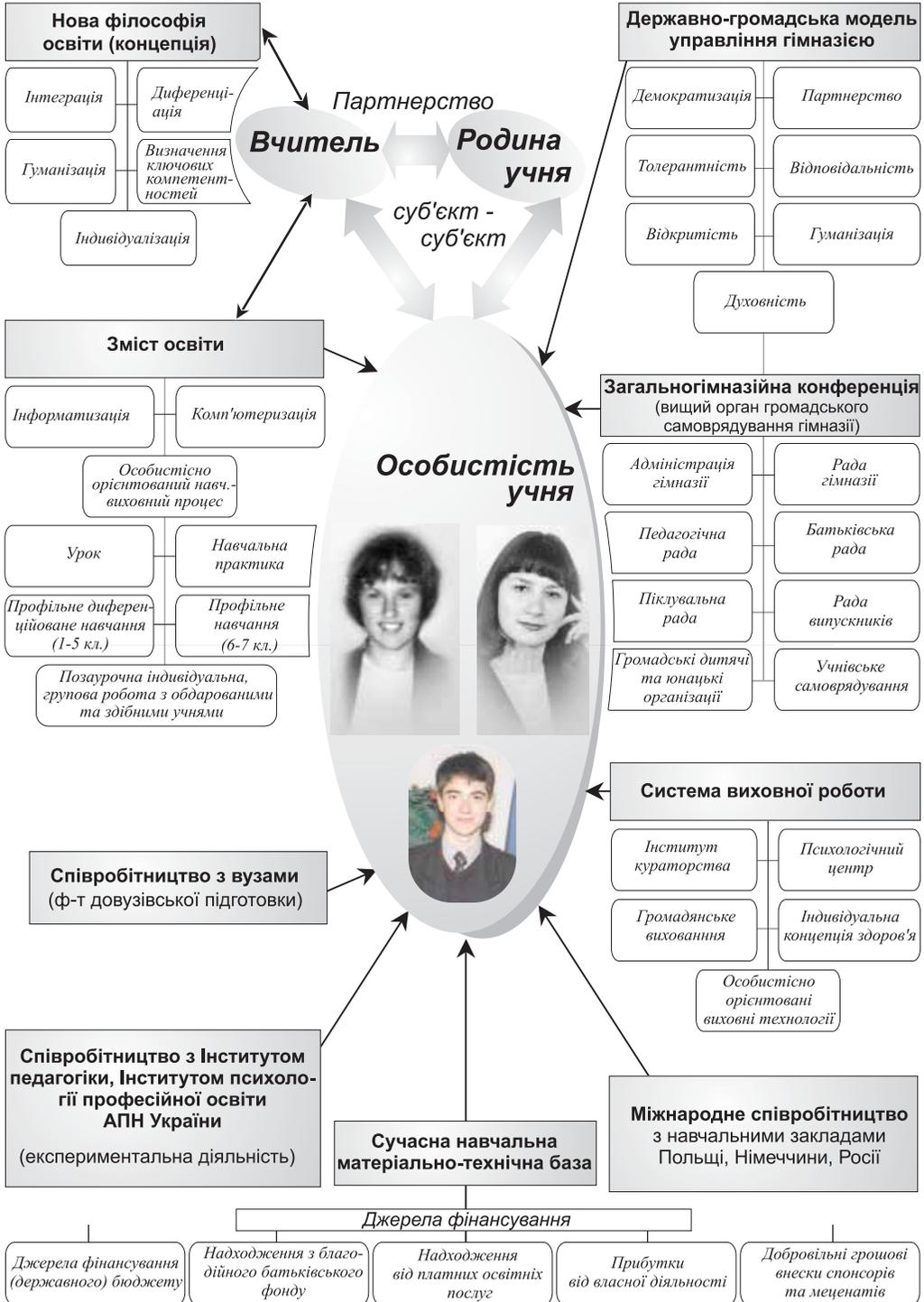
Активна участь громадськості (батьків, місцевих громад, ділових кіл, недержавних організацій тощо) у прийнятті рішень не повинна зводитися лише до обговорення та схвалення, чи навпаки, критики пропонуваніх освітніх змін. Громадськість має стати рівноправною дійовою особою.

Впровадження в життя державно-громадської моделі управління передбачає створення і забезпечення активної участі в управлінні гімназією (див. схему):

- Піклувальної Ради, членство і функції якої відрізняються від батьківських комітетів, які значною мірою залежать від адміністрації закладу, де навчаються діти. Піклувальна Рада має складатися із впливових діячів міста, району, громадського активу; вона повинна сприяти не лише поліпшенню роботи гімназії щодо залучення додаткових джерел фінансування, зміцнення матеріально-технічної і науково-методичної бази, піклуватися про учасників навчально-виховного процесу, але й здійснювати громадський контроль за діяльністю всієї гімназії, зокрема адміністративного апарату.
- Ради гімназії, яка обирається і діє за Положенням про Раду гімназії, затвердженим на загально-гімназійній конференції всіх учасників

¹Директор школи, ліцею, гімназії. – №4, 2001. – С.6.

ОБРАЗ ГІМНАЗІЇ: МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ

(продовження)

5. Відповідна корекція системи освітньо-технологічних взаємодій, які функціонують у гімназії.

6. Запровадження перспективного педагогічного досвіду та популяризація власного за межами гімназії.

Структура науково-методичної роботи поєднує в собі розгляд основних науково-методичних проблем педагогічними радами, керівну і координуючу роботу науково-методичної ради, діяльність предметних кафедр, творчих груп, школи молодого вчителя, учнівського наукового товариства.

Стратегію науково-методичної роботи, основні напрямки, відповідно до річного плану гімназії, визначає педагогічна рада.

Центральне місце в структурі науково-методичної роботи *посідає науково-методична рада*, яка координує методичну діяльність, розглядає та затверджує зміст роботи гімназії, навчальні програми, координує роботу кафедр. До її складу входять кращі вчителі закладу. Під її керівництвом проходять семінари, конференції, виставки з досвіду роботи кращих вчителів.

Структурними одиницями управлінської моделі є предметні кафедри, що працюють відповідно до "Положення про кафедру класичної гімназії". Вони об'єднують учителів окремих, або споріднених галузей, мають право самостійного рішення у межах своєї компетенції. Їх метою є організація навчальної діяльності та виховного процесу, методичної та дослідницької роботи, створення належних умов для самореалізації особистості вчителя і учня, забезпечення навчального процесу необхідними засобами навчання, здійснення керівництва науковим пошуком гімназистів, координація форм контролю знань, організація позакласної роботи з предмету.

Завідувачі призначаються директором з урахуванням думки членів предметних кафедр.

Важливе місце в організації науково-методичної роботи займає **психологічний та інформаційно-методичний центри**.

У гімназії працює постійно діючий психолого-педагогічний семінар "Педагогічне коло". Семінар допомагає опанувати інноваційні підходи до освітньо-виховної діяльності, переорієнтуватися в умовах інноваційного закладу.

Це стало реальним завдяки науковій організації праці кафедр управління, чітко спланованим ділянкам роботи гімназії, продуманим оптимальним формам і методам роботи з кадрами, відповідно до особливостей умов діяльності гімназії, забезпеченню позитивного морально-психологічного клімату.

У гімназії діють педагогічна виставка, "Школа молодого вчителя", проблемні семінари з питань інноваційних підходів до навчання та виховання в сучасних умовах, працюють творчі групи вчителів, зокрема група "Шанс", учасники якої підготували учнів до конкурсних виступів-захистів науково-пошукових робіт МАН, проведяться круглі столи та конференції

навчально-виховного процесу.

- Батьківської Ради.
- Адміністрації гімназії.
- Педагогічної ради.
- Органів учнівського самоврядування.

Така система дає можливість:

- урівноважити вплив державного та громадського факторів в управлінні закладом;
- налагодити зворотній зв'язок (тобто врахувати думку батьків і громадськості);
- реально здійснити партнерство в освіті;
- забезпечити контроль за діяльністю адміністрації з боку громадськості;
- поєднати (або розділити) відповідальність за прийняття колективних рішень;
- забезпечити зацікавлену участь громадськості у гімназійних справах (а не лише схвалення або засудження);
- демократизувати управління;

Головними принципами, які лежать в основі державно-громадської моделі управління гімназією є: гуманізація, професіоналізм (компетентність кожного), науковість, адаптованість, цілеспрямованість, відкритість, толерантність тощо.

Винесення рішень повинно здійснюватися лише на принципах консенсусу (тобто взаємної згоди) між усіма ланками управління гімназією. За А.С. Макаренком, члени колективу поділяються на 4 типи: активісти, здоровий і індеферентний пасив, дезорганізатори (є активні і пасивні). Це і є ознакою школи демократизму.

ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВЕ УПРАВЛІННЯ

Активно здійснюється **програмно-цільове управління** гімназією, суть якого полягає в тому, що при його застосуванні увага концентрується не на діяльності, а на її результатах, тобто *праця керівника оцінюється за досягнутими результатами*, а не за витратами часу і енергії на її досягнення. *А це означає, що управління на основі цілей* вимагає відмови від дріб'язкової оцінки підлеглих, збільшує свободу їх дій, *економить час і енергетичні ресурси* (фізичні, інтелектуальні, емоційні сили) керівника.

Ідея цільового управління повинна поширюватися в освіті. Ще В.О.Сухомлинський розробляв цільові програми виховної роботи для Павлівської школи на близьку і далеку перспективи з поетапним аналізом досягнутих результатів.

Застосування методу управління на основі цілей передбачає п'ять етапів.

На першому етапі (умовно назвемо його етапом “входження” або “адаптації”) *директор ставить проблему цільового управління перед членами адміністративно-управлінської ланки та ініціативною творчою групою вчителів*, розкриває суть методу і доводить педагогічну доцільність його використання в практичній діяльності закладу. При цьому він прагне зробити їх своїми *однодумцями у доцільності використання методу управління на основі цілей*.

Другий етап – “аналіз” і “оцінка” – передбачає аналіз діяльності гімназії в ці-

(Продовження)

Науково-методична робота виявилась плідною: активізувалася участь учителів у різних формах роботи в гімназії та на районному і обласному рівнях.

Під керівництвом НМР проводилися предметні тижні, фестиваль наук, творчі звіти вчителів, що атестувалися, конкурс-огляд методичних розробок, підготовка вчителів до конкурсу “Вчитель року”, тощо.

АТЕСТАЦІЯ ВЧИТЕЛІВ

Ця ділянка роботи показала, що науково-методична робота *виконує свою стимулюючу функцію*. Під керівництвом НМР в 2000-2001 н.р. *розпочало свою діяльність учнівське наукове товариство “Перспектива”*. Науковими керівниками учнів-дослідників стали вчителі, які об'єдналися в творчу групу “Обдарованість+” і не лише здійснювали керівництво науково-пошуковими роботами своїх вихованців, а й активно навчалися самі, проводили зустрічі з науковцями, готували огляди літератури з проблем науково-пошукової роботи учнів, були учасниками районної конференції МАН, Всеукраїнської наукової конференції з питань громадянської освіти та ін. Слід відзначити, що *більшість членів творчої групи “Обдарованість+” – це молоді вчителі*.

САМООСВІТА ВЧИТЕЛІВ

Одним з важливих напрямків науково-методичної діяльності гімназії є індивідуальна робота педагогів над науково-методичною темою. Відповідно до статті 55 Закону “Про освіту” в гімназії створюються необхідні умови для самоосвіти педагогів. Утвердилася система узагальнення індивідуального досвіду. *Для вчителів виписано всі фахові видання видавництва “Перше вересня”*, в методичному кабінеті створено науково-методичну бібліотечку, *розпочато створення картотеки ППД, педагогічної відеотеки*. Великі зусилля адміністрації, НМР були спрямовані на *переоосмислення вчителями свого місця в системі роботи гімназії, на необхідність набуття навичок науково-педагогічного аналізу своєї педагогічної діяльності, на оволодіння приййомами науково-дослідницької роботи*. *Ця діяльність, як засвідчив цей рік роботи, активізує і прискорює процес удосконалення педагогічної майстерності вчителя*. Найбільш значущі матеріали індивідуальної роботи вчителів друкуються в методичному бюлетені “Кращі практики” та щорічному науково-методичному журналі “Нива знань”.

На початку 2001-2002 н.р. у гімназії створено *інформаційно-методичний центр*. Започатковано видавничу діяльність закладу. Розпочато експеримент “Підготовка дітей до життя в умовах ринкової економіки” під керівництвом доктора психологічних наук Побірченко Н.А. *За два роки помітно зросла майстерність учителів*. У цьому навчальному році 5 вчителів гімназії підготували авторські програми, і

стільки ж подано заяв на участь у Всеукраїнському конкурсі “Вчитель року – 2002”.

Пріоритетним напрямком управлінської діяльності адміністрації гімназії є контроль за рівнем навчальних досягнень учнів. Запроваджена рейтингова система оцінки навчальних досягнень учнів, а також класних колективів (знайомтеся зі статтею Т. Філь, с.75), що проводиться згідно з Положенням про рейтингову систему у гімназії. Адміністрацією гімназії проводяться моніторингові дослідження з метою аналізу та прогнозування діяльності закладу.

ХРОНІКА ПОДІЙ: ВІД ВІДКРИТТЯ ДО СЬОГОДЕННЯ

Перший запис в історії закладу **31 серпня 1999 року** – День народження гімназії.

Місто відкривало свою першу гімназію... Це була особлива подія і в районі.

У цей день учитель-ветеран **Довгань Тетяна Костянтинівна** подарувала гімназії вишиту **ікону Богородиці**, яка нині зберігається в гімназійному музеї і є оберегом закладу (див. фото).

6 грудня 2000 року вперше Боярська гімназія показала себе широкій освітянській громадськості столиці й області. У Будинку Вчителя (м. Київ) відбулася презентація гімназії “Симфонія життя”.

Діти, які нині навчаються в гімназії та й самі вчителі ще не усвідомили, що стали частиною історії не лише гімназії, а й м.Боярки, частиною нелегкої ідеї створення нової школи в умовах духовної кризи суспільства. Через роки випускники гімназії згадують: їхніми вчителями були: Шиенко А.М., Філь Т.М., Сизон В.Б., Межеріцька Г.П., Істер О.С., Поживотько О.М., Гладська В.О., Шпак О.М., Шуман С.П., Скорук С.А., Бондар Л.І. та ін. Цей перелік продовжать молоді талановиті вчителі, які складають нині ядро колективу.

Чим є для нас, дружної сім'ї вчителів, учнів, батьків гімназії, наша, хоч маленька, та все ж історія? Як висловився Блез Паскаль: “Минуле і сьогодні для нас засіб, майбутнє для нас – мета”.

Наша мета – це високоосвічена конкурентоздатна творча особистість. Для учнів гімназії – це життєвий простір. Для перших випускників 2001 року гімназія – це щасливий острівець дитинства. **Наші учні живуть у гімназії, а не готуються до життя.** Цей процес партнерської життєтворчості з щоденними перемогами, вершинами і прорахунками і є наша історія.

лomu та її результативності, виявлення творчого потенціалу, професійної активності вчителів та оцінку змісту освіти, форм організації навчально-виховного процесу, стану використання сучасних психолого-педагогічних методів навчання. *В результаті з'ясовуються загальні проблеми школи, їх характер, складність, педагогічне значення.*

Третій етап – “вибір” проблеми. Окреслені на попередньому етапі проблеми класифікуються за певними ознаками: терміном вирішення (довгострокові, короткострокові), напрямками педагогічної науки (організаційний, дидактичний, психологічний тощо), ступенем значущості. Якщо вибір прийшовся на довгострокову проблему (наприклад, “Імідж школи ХХІ століття”), то розробляється цільова перспективна і оперативна програми на кожен навчальний рік у контексті зі змістом перспективної програми.

Четвертий етап – “передбачувана співпраця” членів адміністративно-управлінської ланки та педагогічного колективу, тобто розподіл обов'язків між ними по виконанню цільового проекту, розробка індивідуальних завдань конкретної участі у його реалізації.

П'ятий етап – “оцінка ефективності” цільового проекту. Для цього необхідно розробити систему оцінюючих параметрів, критеріїв та методики оцінюванню стану його реалізації.

Головне призначення цільової програми – стати засобом інтеграції зусиль педагогів, що діють в інтересах розвитку школи. При цьому вона повинна задовольняти

таким вимогам: бути актуальною, прогностичною, раціональною, реалістичною, цілісною, здатною до перевірки, чутливою до відхилень.

Програмно-цільове управління вимагає від директора аналізу сучасних досягнень психолого-педагогічного наукового стану функціонування школи на сучасному етапі розвитку, переведення школи на демократичні засади управління.

Успіху управлінської діяльності сприяє науковий стиль мислення керівника, вчителів, учнів, основою якого є методологічні знання, що відображають логіку і систему наукових принципів. Це:

- розвиток мислення, спрямованого на аналіз власних дій (рефлексивного);
- удосконалення мисленнєвих операцій (порівняння, аналіз, синтез, абстракція, узагальнення, конкретизація);
- оволодіння формами мислення (поняття, судження, висновки);
- системність основних характеристик мислення (самостійність, ширина, глибина, гнучкість, швидкість, критичність);
- удосконалення мови як засобу мислення (внутрішній беззвукний процес) та спілкування.

Практика управління гімназією свідчить про варіативність ієрархічних структур управління. Вона може бути: лінійною, функціональною, лінійно-функціональною, функціонально-штабною, змішаного типу і взагалі функціонувати без директора, якого замінює рада вчителів та батьків (наприклад, вальдорфська школа).

Технологія управління — це сукупність способів та засобів реалізації управлінських функцій керівником закладу.

В.Г.Афанасьєв розглядає функції управління як операції дії суб'єкта управління, як стадії управлінського циклу, що послідовно змінюється, а сукупність цих функцій — як зміст управлінського процесу. Цими функціями є:

- вироблення та прийняття управлінського рішення;
- організація, регулювання і коригування, облік і контроль.

Управлінське рішення — це програма

діяльності гімназійного колективу. **Технологія вироблення управлінського рішення** полягає у:

- виявленні, обґрунтуванні та формуванні проблеми, яку потрібно розв'язати;
- отриманні необхідної та досконалої інформації про стан проблеми (обробка, аналіз, узагальнення);
- виробленні та формуванні кількох можливих і доцільних варіантів управлінського рішення;
- виборі та обґрунтуванні оптимального варіанту управлінського рішення.

Організація — це забезпечення стану упорядкування об'єкта і суб'єкта управління. Наприклад, **технологія організації діяльності** гімназійного колективу передбачає:

- комплектування гімназії педагогічними кадрами;
- розподіл ділянок роботи між членами адміністративно-управлінської ланки;
- навчально-методичне, матеріально-технічне та санітарно-гігієнічне забезпечення роботи гімназії.

Технологія реалізації контролюючої функції управління включає такі операції (кроки):

- вибір об'єкта контролю;
- постановку мети контролю;
- розробку плану здійснення контролю;
- вибір методів і засобів для отримання інформації про об'єкт, який перевіряється;
- обробка інформації (аналіз, систематизація, узагальнення);
- оцінка фактичного стану об'єкта, що перевіряється;
- висновки, рекомендації щодо поліпшення справ, терміни їх виконання.

Оперативними функціями програмно-цільового управління є:

- поточне прогнозування і визначення мети;
- планування;
- організація — внутрігінмазійний контроль — підготовка і прийняття рішень;
- регулювання і коректування;
- перевірка виконання і оцінка результатів.

У програмно-цільовому управлінні гімназією *головною метою є задоволення потреб та інтересів учнів, учителів, батьків*, а це визначається соціальним замовленням суспільства.

Отже, *цільовими функціями управління є:*

- соціальна, орієнтована на інтереси

УМОВИ, ЗА ЯКИХ УПРАВЛІННЯ СУЧАСНИМИ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ СТАЄ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИМ

Якби:

- управління освітою було децентралізоване (тобто, навчальний заклад отримав право самостійно вирішувати основні питання своєї діяльності, як зауважив Міністр освіти і науки України В.Кремень);
- у вертикалі управлінської моделі в системі освіти переважала співпраця і взаємодопомога, а не повна залежність, звітність інспектування і перевантаження “вищими” “нижчих” (тих, хто щодня і конкретно працює з дітьми);
- будь-який контроль став гнучкішим і мав на меті упередження помилок, надання допомоги, а не пошук і покарання винних (а часто і не винних);
- учень став справді рівноправним партнером, суб’єктом навчально-виховного процесу;
- відповідальність батьків за виховання і навчання дітей була юридично і фінансово визначена (вірніше, безвідповідальність деяких з них);
- учителю в державі нарешті були створені необхідні умови для роботи і творчого зростання;
- директор став не лише об’єктом, а й рівноправним суб’єктом управлінської вертикалі;
- органи громадського самоврядування закладу отримали не лише декларовані, а реальні права при вирішенні найважливіших питань діяльності закладу;
- планування роботи здійснювалося самим закладом за бажанням учасників навчально-виховного процесу, а не було лише відповіддю на нескінченні заходи, “спущені” “зверху”, тоді управління сучасними закладами освіти було б, як і сама освіта, особистісно орієнтованим, а його модель — справді державно-громадською.

і потреби учнів та вчителів, яка покликана забезпечувати необхідні умови праці і пізнання, створювати благодійний мікроклімат, задовольняти запити;

- організаційно-педагогічна, зорієнтована на організацію навчального процесу як головного виробництва гімназії;
- господарсько-фінансова, яка спрямована на створення навчально-матеріальної бази, а також задоволення потреб працівників у підвищенні кваліфікації, матеріального забезпечення, житла, лікування.

Перш ніж приймати управлінське рішення, необхідно вивчити особливості функціонування гімназії, педагогічного, учнівського, батьківського колективів, тобто, здійснити принцип диференціації та індивідуалізації стосовно кожного.

Нова модель управління сучасною гімназією вимагає демократизації управління, основними шляхами впровадження якої є:

- дотримання законів, нормативних документів про освіту;
- відмова від командно-адміністративного стилю та методів керівництва;
- колегіальність та колективність управління;
- оволодіння культурою спілкування;
- розширення гарантованих прав учасників навчально-виховного процесу;
- боротьба з бюрократизмом і формалізмом;
- обмеження інспекторського контролю (замість нього — надання кваліфікованої методичної допомоги);
- забезпечення гласності у діяльності школи;
- впровадження виборчої системи у більшості ланок діяльності закладу;
- широке впровадження самоврядування;
- гуманізація управління (взаємопорозуміння, взаємоповага, співдружність та співробітництво, зміна відносин субординації між ке-

рівниками та виконавцями на різних рівнях).

Демократична система управління є системою колегіальною і за структурою має 4 рівні:

1 рівень – директор (розв'язує стратегічні завдання, кадрові питання, є генератором ідей).

2 рівень – заступники (забезпечують організацію навчально-виховної роботи).

3 рівень – завідувачі кафедрами (розробляють зміст навчання, програми, підручники; основне – матеріальне стимулювання).

4 рівень – учні, батьки та громадськість.

Одне з головних завдань адміністрації – пошук, виховання та підготовка талановитого вчителя.

Отже, **нова модель управління сучасною гімназією передбачає:**

- Відповідність усіх управлінських структур законам та нормативним освітянським документам.
- Демократизацію освіти і управління.
- Впровадження програмно-цільового управління.
- Застосування державно-громадської моделі управління.

ЯКА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ СПРИЯТИМЕ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Процес виховання і навчання в освіті впевнено прямує до особистісно орієнтованого, отже необхідно відповідно змінювати і структуру управління закладами. Років 10 тому на запитання *“Хто здійснює управління школою?”* ми впевнено відповіли б: *“Директор”*. Але сьогодні, коли освіта змінюється на людиноцентристську, так однозначно відповісти не можна. Звичайно, директор, але не лише він. Якщо в центрі всієї освітньої системи гімназії, образно кажучи, є рівносторонній “трикутник”, то *в управлінні головними стають особистості вчителя, учня, його батьків.*

Крім адміністрації, в управлінні беруть участь громадські органи самоврядування: загальногімназійна конференція – як найвищий (див.

схему), рада гімназії, піклувальна та батьківська ради, учнівське самоврядування (див. віз на с.100), інші органи.

У цій системі управління закладом основні функції директора зводяться до:

1. Створення в колективі атмосфери, яка сприяє розвитку творчості учня.

2. Визнання успіху вчителя та сприйняття росту його педагогічної майстерності.

3. Зменшення контролю над діяльністю вчителя.

4. Забезпечення фінансово-економічних умов функціонування і прогресивного розвитку закладу.

5. Формування своєї творчої, компетентної, управлінської “команди” – ядра колективу.

6. Налагодження і підтримка постійного реального співробітництва з батьками та громадськістю міста (району).

Звичайно, така модель управління сприяла б подальшому розвитку системи освіти, якби це було не на словах, а реально!

На історичному фото поважні гості: голова обласної державної адміністрації **А.А. Засуха**, заступник міністра освіти **В.О. Огнев'юк**, голова Києво-Святошинської районної державної адміністрації **В.І. Власов**, начальник районного відділу освіти **В.А. Костина**. Фотокамера зафіксувала хвилюючу мить передачі символічного ключа директору гімназії **С.М. Сушко**.

УЧНІВСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ І ВЧИТЕЛЬ-ОПІКУН

Одним із основних принципів освіти є об'єднання державного управління з громадським самоврядуванням. Самоврядування у системі освіти передбачає право громадськості на самостійне планування роботи, вирішення питань навчально-виховної, методичної, економічної, фінансово-господарської діяльності як невід'ємної, складової частини системи самоврядування в гімназії. Це один з факторів формування в учнів умінь і навичок керівництва демократичними процесами, які відбуваються у країні. Формування ініціативної особистості, яка вмє приймати нестандартні рішення, неможливо без широкого залучення учнів до участі в управлінні гімназійними справами через діяльність в органах учнівського самоврядування.

Учнівське самоврядування – це основний принцип організації колективу, який забезпечує комплексний виховний вплив на учнів, шляхом їх залучення до свідомої та систематичної участі у справах гімназії, класу, у вирішенні важливих питань.

Цілями дитячого самоврядування є формування та розвиток соціальної, гуманістично та миротворницьки спрямованої особистості з глибоко свідомою громадською позицією, почуттям національної самовідданості.

Завданнями, що вирішуються органами учнівського самоуправління, є:

- забезпечення і захист прав та інтересів учнів;
- забезпечення виконання учнями своїх обов'язків;
- сприяння навчальній та творчій діяльності;
- створення дитячих та молодіжних громадських організацій, товариств, об'єднань, клубів за інтересами;
- організація самообслуговування та трудових справ, контроль за чергуванням;
- підготовка та участь у проведенні олімпіад, конкурсів, творчих вечорів;
- налагодження співробітництва з молодшими учнями, учнями інших міст та держав.

У червні, після атестаційної педагогічної ради, учнівське Самоврядування вибирає вчителя, який виконуватиме функції Опікуна Самоврядування: його радником, допомагатиме роботі своїми знаннями і досвідом, братиме участь у всіх формах роботи Самоврядування. Вибори є таємними і проводяться Виборчою комісією за необмеженої кількості кандидатів.

Важливою домінантою є збереження і розвиток творчого потенціалу дитини. Великий досвід в організації учнівського самоврядування має педагог-куратор Антоніна Грищенко.

Актуальність теми її досвіду полягає в тому, що він розкриває нову модель організації виховної роботи з формування в особистості почуття відповідальності за самовиховання, саморозвиток, самореалізацію через систему захисту і підтримки. В роботі куратора присутня психодіагностика, рольові та сюжетні ігри, психологічні тренінги, анкети.

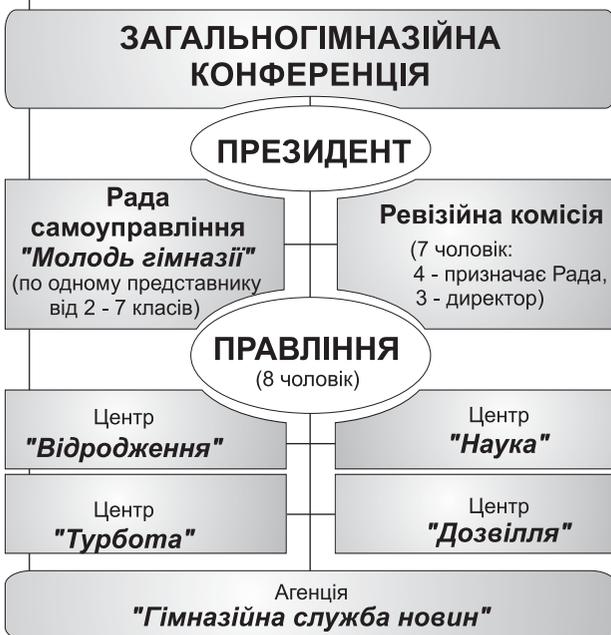
Виховні ситуації, які створює куратор, сприяють набуттю учнями таких умінь:

- брати самозобов'язання – самостійне прийняття мети і завдань самовдосконалення;
- самозвітуватися – аналізувати виконане за певний час;
- користуватися самоаналізом;
- планувати с вої дії, передбачати їх результати;
- співставляти власну діяльність з реальним станом поведінки з метою запобігання небажаних проявів дослідження причин успіхів і невдач.

Дитяче самоврядування стало важливим фактором у житті гімназійного колективу, у соціальній активності учнів, в їх можливості проявити себе в соціально суттєвих справах.

Укладач: Тетяна Годецька, редактор журналу "Директор школи, ліцею, гімназії".

Модель гімназійного самоврядування

ЮРИДИЧНА КОНСУЛЬТАЦІЯ

Правова компетентність директора

Управління
школою

Презентуємо нову рубрику “Юридична консультація” та її ведучого – начальника юридичного відділу МОН України Анатолія Михайловича Свириденка

БЕЗ ВИНИ ВИНУВАТИЙ!

Дитина бігла східцями (вони давно зламани – вищерблені, – а на неодноразове прохання директора виділити кошти на ремонт, йому було відмовлено) і зламала ногу.

Директора притягли до відповідальності, хоча йому боляче вдвічі: і за дитину, і за себе. Винним себе не вважає. Як має себе поводити директор української школи за такої ситуації?

Відповідно до статті 149 Кодексу законів про працю України при обранні виду стягнення власник або уповноважений ним орган повинен враховувати ступінь тяжкості вчиненого проступку і заподіяну ним шкоду, обставини, за яких вчинено проступок і попередню роботу працівника.

Якщо директор школи

не згоден із рішенням власника, який застосував до нього дисциплінарне стягнення, то відповідно до статей 150 та 232 Кодексу таке рішення директор має право оскаржити до суду у тримісячний строк з дня, коли він дізнався (або повинен був дізнатися) про накладення на нього дисциплінарного стягнення.

РЕМОНТ У ШКОЛІ

Іде ремонт у школі. Загальновідома установка директорам “Шукайте спонсорів!” Найчастіше у ролі спонсорів виступають батьки та орендарі. А хто насправді має ремонтувати приміщення? Логічно припуститися думки, що господар. Ним є виконавча влада.

Орендар у подвійній ситуації: з одного боку, платить виконавчим структурам, а з іншого, — додатково до угоди про оренду “допомагає” педагогічним закладам. Отже, “вівцю стрижуть” двічі.

Відповідно до пункту 3 статті 43 Закону України “Про загальну середню освіту” утримання та розвиток матеріально-технічної бази загальноосвітніх навчальних закладів фінансується за рахунок коштів засновника (власника) цих закладів.

Що стосується благодій-

ної діяльності фізичних і юридичних осіб, то така діяльність є добровільною і не може бути обов’язком для орендарів, батьків та інших осіб. Порядок здійснення благодійної діяльності врегульовано Законом України “Про благодійництво та благодійні організації”.

Шановні читачі журналу, звертайтеся до нашої юридичної консультації, чекаємо на Ваші запитання

Директор школи, ліцею, гімназії № 3 2003

ПЛАТНІ ПОСЛУГИ

Чому платні послуги, що надаються вчителями школи, подвійно оподатковуються? Так, зі 100 грн., отриманих за додаткові уроки, 38 грн. іде вчителю, 2 грн. – школі, а 60 грн. – на податки.

Платні послуги загальноосвітніх навчальних закладів надаються відповідно до Переліку таких послуг, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.01.1997 р. № 38 із відповідними змінами.

Усі кошти, що надійшли за такі послуги на рахунок загальноосвітнього навчального закладу, є спеціальними коштами Державного бюджету України і використовуються згідно кошторису, що затверджується відповідним органом управління освітою (власником чи засновником).

Відповідно до пункту 3 статті 61 Закону України “Про освіту” кошти закладів і установ освіти та науки, які повністю або частково фінансуються з бюджету, одержані від здійснення або на здійснення діяльності, передбаченої їх статутними документами, не вважаються прибутком і не оподатковуються.

Загальноосвітні навчальні заклади є неприбутковими організаціями і мають пільги з оподаткування, відповідно до Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” (підпункт 7.11 стаття 7):

“7.11. Оподаткування неприбуткових установ і організацій

7.11.1. Ця стаття застосовується до неприбуткових установ і організацій, які є:

а) органами державної влади України, органами місцевого самоврядування та створеними ними установами або організаціями, що утримуються за рахунок коштів відповідних бюджетів.

7.11.2. Від оподаткування звільняються доходи неприбуткових організацій, визначених у абзаці “а” підпункту 7.11.1, отримані у вигляді:

- коштів або майна, які надходять безоплатно або у вигляді безповоротної фінансової допомоги чи добровільних пожертвувань;
- пасивних доходів;
- коштів або майна, які надходять до таких неприбуткових організацій, як компенсація вартості отриманих державних послуг;
- дотацій або субсидій, отриманих з державного або місцевого бюджетів, державних цільових фондів або у межах благодійної, у тому числі гуманітарної чи технічної допомоги, що надається таким неприбутковим організаціям відповідно до умов міжнародних договорів, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України.

Від редакції

ШКОЛА ЕКСТЕРНІВ: НАПУТНІ ПОБАЖАННЯ

У серпні 1997 року Державною адміністрацією Московського району м. Києва було засновано Школу екстернів. **Як державна — одна в Україні.** Екстернат — система освіти екстернів. Екстернат — це особливий стиль діяльності і ставлення до життя, за якого людина не пристосовується до обставин, а пристосовує їх до себе, як кажуть, „це стан душі”.

З 2000—2001 навчального року державні атестації екстернів 11-го класу проводяться не лише влітку, разом з усіма школами, а ще й додатково взимку.

Територіальні і матеріальні обмеження не дозволяють зарахувати всіх бажаючих, тому нещодавно Школі екстернів було надано загальнономіський статус і тим самим право відкривати консультпункти, а згодом і філії по районах міста. Так фахівці індивідуального навчання поступово наближаються до своїх учнів і вихованців.

Педагогічний колектив Школи екстернів складають фахівці індивідуального навчання. Більшість з них — члени громадського педагогічного об'єднання „Асоціації фахівців індивідуального навчання та виховання

Творчої спілки вчителів України.” *Переконатись у цьому нам допоміг цьогорічний випускний вечір, який розпочався вчительськими віршами:*

Всі поправши теми і строки,

Крутимо час уперед і назад;

Два — це за рік, ну а клас — за два роки,

І нарешті — вже є атестат.

Кожен — це зірка. І, як звичайно,

Заплануємо ми плануємо в цій раз

Представити, тільки індивідуально,

Раді ми кожного з Вас.

Його ведуча (яка одночасно є і головою „Асоціації”) **Тетяна Олександрівна** Зима разом з директором **Людмилою Василівною Івановою** за традицією школи разом з атестатом вручали випускникам диплом у номінації (див. вріз), яка пишеться кожному індивідуально з огляду на певну властиву лише йому рису характеру, стиль поведінки, вчинок чи подію, яка сталася у його житті.

Людмила Іванова,
директор школи

Кожен із цьогорічних випускників отримав диплом з таких номінацій:

- Мій фініш кращий, ніж пробіг
- Я тут відчув, що я важливий
- Мене тут пробачили за все
- Якби не я, розформували б клас
- Я право мав бути самим собою
- Моя облесливість дала мені “нехилий” результат
- Танцював, танцював і... поклонився
- Я на сонечку лежу і спокійно усе вчу...
- Де б це я ще так учився
- Як скрипку я до рук візьму – забуду про навчання
- Якби до моєї голови та ще бажання вчитись
- Відроджую традиції Ренесансу
- Я вдячний, що ви зрозуміли мене
- Як добре, що з вами я була
- На двох перемога одна
- Я не Марко Вовчок – Марія Заньковецька
- Я думаю над сутністю життя
- Якби не ви, не мав би атестату
- Я ситуацію умію оцінити
- Наймолодший випускник
- Аж на екзаменах ви зрозуміли, хто я є
- Індивідуально вчився – індивідуальний результат
- Мій атестат – це плід старанності моєї
- Це другий атестат екстерном у сім’ї Ветринських
- Все зрозуміли і пробачили
- У цьому році маю доньку й гарний атестат
- Від вас пішла – до вас і повернулась
- Спортивна настирливість дала результат
- За результат я вдячна вам і... брату
- Люблю боротися, люблю й перемагати
- Я з вами недовго була
- Я і в навчанні, як в запальному танці
- На фоні екстернату я пізнавав глибини істини
- Екстернат – моя надія, екстернат – моя любов
- Мій атестат – важливий гол з подачі Писанки
- Грунтовність моїх знань екзамену довели
- Хлопець Помагай
- На екстернат свідомо я прийшла
- Я привезу ваш атестат на батьківщину Піфагора
- Увага! Слухайте мене
- Я значно краще думаю, ніж свідчить атестат
- Хто постоїть за мене так, як я сама за себе
- Спасибі за розуміння і підтримку
- Проміняв МАУП на екстернат у школі
- Кращий секретар серед екстернів і кращий екстерн серед секретарів
- Я сам вибираю, що вчити мені
- Сама собі я на умі
- Я поєднав навчання й творчість
- Взимку – свідощтво, а влітку – атестат
- Я хотів знати і старався
- Скоронавчалко – тому й Скоробогатко
- Встигла й народити, й придбати атестат
- Прагматизм потрібний і в навчанні
- Мій девіз – скромність
- Від школи до школи – і от атестат
- Якби не іспити, не були б ми знайомі.

Батьки

Учні (одна з них на фото зліва: Наталія Гodeцька – відмінниця навчання і володар диплому “Від вас пішла – до вас і повернулась”)

Під час церемонії вручення атестатів і дипломів у номінаціях: щасливі екстерни і задоволені батьки

У центрі: Тетяна Зима, заступник директора школи, голова “Асоціації”, ведуча випускного вечора

ДВІ ЖІНКИ З РОДИН ДИРЕКТОРІВ

Управління
школою

КАЛІНІЧЕВА ЛЮДМИЛА ІВАНІВНА

З особистого досьє

Директорство своє розпочала з середньої школи № 168 м.Києва. Потім – третій секретар райкому партії Дарницького і Дніпровського районів; з 1971 року – директор СШ № 201, директор радянської школи у Німеччині, директор 184-ї середньої школи м. Києва. Мати двох дорослих дітей. Бабуся.

“Революціонер” за суттю, вмiє знаходити вихід із найскладніших ситуацій. Продукує безліч нових ідей.

Її кредо: із нічого робити корисне і приємне для всіх.

Що б я зробила, якби сьогодні стала директором школи? – запитує себе Людмила Іванівна і відповідає у нашому журналі (№2, 2001, с.7):

По-перше, з'ясувала б сучасну проблему батьків і дітей. Батьки жили у світі, де всі могли стати інженерами, лікарями, а держава повинна була їх усіх працевлаштувати. Нині саме батькам слід збагнути, як готувати своїх дітей до життя. Діти повинні бути востребуваними у суспільстві.

Далі Людмила Іванівна розмірковує, хто ж буде востребуваним нашим суспільством. Це будуть лише ті, хто відповідатиме вимогам життя, буде конкурентоспроможним. Здоров'я не збережеш – не будеш востребуваним, не отримаєш роботи. Бути духовно багатим – не обов'язково означає бути матеріально забезпеченим. Частіше буває навпаки...

По-друге, добре продумати питання гуманізації шкільного укладу: життя у школі повинно бути цікавим. Треба, щоб кожна дитина мала змогу вийти на сцену, позмагатися, утвердити власне “Я”. Дитину потрібно вчити долати переш-

коди, перемагати. Добре, якби до цього долучилися й батьки, бо їх життя ще нудніше, ніж у їхніх дітей. Якщо батько разом із дитиною заспіває, візьме участь у спортивних іграх, – і сам радість від життя отримає, і подарує її дітям.

По-третє, дуже важливо дбати про дух педагогічного колективу. Цьому сприяють і КВК серед учителів, і методичні об'єднання, проведені за чашкою чаю, особливо, коли це стосується виховної роботи.

Не зайво для створення “духу” зняти у колективі нервові напруження. Цьому сприятиме переосмислення акцентів у оцінці їхньої роботи. З приводу першого, Людмила Іванівна вважає, що в майбутньому відкриті уроки втраять актуальність. Щодо другого, то *оцінювати треба за результатами, фіксувати те, чого вчитель домогся у роботі з учнями.*

У Людмили Іванівни на все і на всіх вистачає життєвої мудрості, витриманості, терплячості. До неї хочеться звертатися за порадою і часто отримуєш те, на що і не розраховував – несподівану точку зору на все, що тебе хвилює. *Просто... і геніально.*

СВІТЛАНА МИКОЛАЇВНА СУШКО

Світлана Миколаївна очолює гімназію четвертий рік, керує роботою 93 вчителів та 827 гімназистів. Є її справжнім

керівником, любить дітей, любить учителів, і це не випадково, бо народилась у родині директорів шкіл!

Директор школи, дієво, зміцній № 3 2003

Мама, Довгань Тетяна Костянтинівна (про її роботу у гімназії — див. с.62), і батько, Довгань Микола Федорович, закінчивши після війни історичний факультет Кам'янець-Подільського педагогічного інституту, працювали спочатку вчителями історії у різних селах Хмельницької області, потім — заступниками директорів і, нарешті, директорами сільських шкіл.

Після захисту батьком кандидатської дисертації родина переїхала до Кам'янець-Подільська, де дочка Світлана, за-

кінчивши середню школу №1, вступила на історичний факультет місцевого педагогічного інституту. Через рік вирішила продовжити навчання у Києві і закінчила у 1975 році Київський педагогічний інститут ім. Горького (нині НПУ імені М.Драгоманова).

В інституті зустріла свою долю, молоде подружжя оселилось у Боярці. З того часу працює у Києво-Святошинському районі, повторивши шлях своїх батьків: працювала вчителем історії, була заступником директора з навчально-виховної роботи, директором загальноосвітньої школи №5, а вже останні чотири роки — директор Києво-Святошинської районної класичної гімназії.

Світлана Миколаївна — працелюбна й організована, вміє зосередитися на головному, розподілити обов'язки, “завести” колектив; створила команду заступників (їх аж п'ять), залучила до роботи громадськість, батьків, викладачів вузів.

Але буває дуже різна: надзвичайно демократична, лагідна — і тверда й не поступна; ласкава, ніжна — і сувора й вимоглива.

Вона — зразок у всьому, бо є висококваліфікованим фахівцем, творчим керівником, учителем, вихователем, Жінкою, Матір'ю.

На її робочому столі — слова Матері Терези:

Життя — це можливість. Скористайся нею.

Життя — це виклик. Прийми його.

Життя — це обов'язок твоєї насушній. Виконай його!

Життя — це багатство. Не розтринькай його.

Життя — це безодня невідомого. Ступи в неї без страху.

Життя таке чудове — не змарнуй його!

Це твоє життя. Виборюй його!

Певно, Світлана Миколаївна й живе за цими словами.

Ольга Виговська, головний редактор журналу “Директор школи, ліцею, гімназії”

ВИТОКИ НАТХНЕННЯ

Яким мусить бути чоловік у житті жінки-директора? Наш журнал уже порушував це питання (див. статтю “Алгоритм жіночності”. — //Директор школи, ліцею, гімназії. — № 5-6, 2001. — С. 168, 169). Повернутися до цієї теми мене змусила така обставина.

Якось, будучи відповідальною за стан науково-студентської роботи з педагогічної творчості на історичному і фізико-математичному факультетах педуніверситету ім. М.П. Драгоманова, я стала свідком досить цікавого факту. Фізмат, який завжди був переможцем, цього разу поступився першістю перед істориками, хоча за готовністю до інтелектуальних змагань перемога мусила бути за ним.

Усвідомити причину цього мені допомогла зовсім випадкова зустріч у Будинку вчителя (6 грудня 2000 року) з творчим колективом Боярської класичної гімназії: слухаючи представлення особистих досягнень учнів і вчителів, було очевидним, що їхні високі результати стали можливими через виключно людяну, доброзичливу, високодуховну атмосферу, яка має панувати у гімназії. Подумалося, а яке ж серце має бути у її директора, де він для себе черпає енергію, де бере силу для душі і тіла, хто надихає його самого?! На моє приємне здивування директором цього інноваційного закладу виявилася дружина декана історичного факультету нашого ж університету Олександра Олександровича Сушка — Сушко Світлана Миколаївна.

Співставивши дві події, я пригадала коментарі студентів щодо їхньої перемоги: “Ми хотіли перемогти і зробити цим подарунок нашому декану, у якого сьогодні день народження.” Це був вівторок 22 квітня 2000 року. Так усі дізналися про дату народження нашого колеги, якого так шанують студенти, а ще — про його здатність надихати юнь на перемоги...

Відповіді на всі мої запитання з'явилися самі по собі — виходить: перемога студентів і неординарна творчість дружини живилися з одного джерела — серця її чоловіка, нашого Олександра Олександровича, який і став надихачем на перемогу, на досягнення.

Ось і виходить, що у жінки-директора чоловік, принаймні в нашому випадку, — її надихач, більш того — надихач надихача!

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Про затвердження Інструкції про порядок конкурсного приймання дітей (учнів, вихованців) до гімназій, ліцеїв, колегіумів, спеціалізованих шкіл (шкіл-інтернатів)

З метою забезпечення належної організації та проведення конкурсного приймання дітей (учнів, вихованців) до гімназій, ліцеїв, колегіумів, спеціалізованих шкіл (шкіл-інтернатів) відповідно до п. 3 ст. 18 Закону України “Про загальну середню освіту”

НАКАЗУЮ:

Затвердити Інструкцію про порядок конкурсного приймання дітей (учнів, вихованців) до гімназій, ліцеїв, колегіумів, спеціалізованих шкіл (шкіл-інтернатів) (додається).

Визнати такою, що втратила чинність, Інструкцію про порядок прийому учнів до загальноосвітніх навчально-виховних закладів на конкурсній основі, затверджену наказом Міністерства освіти України від 20.07.94 № 236 та зареєстровану в Мі-

ністерстві юстиції України 08.08.94 за № 184/393.

Міністерству освіти Автономної Республіки Крим, управлінням освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій довести Інструкцію до відома місцевих органів управління освітою, керівників загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів і форм власності та забезпечити виконання її вимог.

Міністр

В.Г. Кремень

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Міністерства освіти і науки України

19.06.2003р. № 389

Зареєстровано Міністерством юстиції України

4.07.2003р. № 547/7868

ІНСТРУКЦІЯ

про порядок конкурсного приймання дітей (учнів, вихованців) до гімназій, ліцеїв, колегіумів, спеціалізованих шкіл (шкіл-інтернатів)*

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Приймання дітей (учнів, вихованців) до гімназій, ліцеїв, колегіумів, спеціалізованих шкіл (шкіл-інтернатів) державної та комунальної форм власності здійснюється на конкурсній основі.

Приймання до загальноосвітніх класів більш ранніх ступенів навчання, що залежно від потреб населення та місцевих умов можуть входити до складу гімназій, ліцеїв, колегіумів, відбувається без конкурсу.

Порядок приймання дітей (учнів, вихованців) до загальноосвітніх навчальних закладів (далі – навчальні заклади) приватної форми власності визначається директором навчального закладу та затверджується його засновником (власником).

Відповідно до цієї Інструкції, Положення про загальноосвітній навчальний заклад та на підставі Статуту навчального закладу робочі групи з числа педагогічних

працівників розробляють Правила конкурсного приймання, що обговорюються на спільному засіданні педагогічної ради і ради навчального закладу, схвалюються ними та затверджуються директором навчального закладу за погодженням з відповідним органом управління освітою** (див. С. 109).

У конкурсному відборі (конкурсі) можуть брати участь діти (учні, вихованці) незалежно від місця проживання.

Конкурсні випробування здійснюються на безоплатній основі.

2. ОРГАНІЗАЦІЯ КОНКУРСУ

Правила конкурсного приймання оголошуються не пізніше ніж за два місяці до його початку. Оголошення щодо умов

*Крім військових ліцеїв та ліцеїв із посиленою військово-фізичною підготовкою.

і термінів проведення конкурсу розміщується у приміщенні навчального закладу, що здійснює приймання. Зміст оголошення доводиться до відома населення через місцеві засоби масової інформації.

2.2. Не пізніше ніж за місяць до початку конкурсу в приміщенні навчального закладу вивішується перелік питань з навчальних предметів, за якими проводяться випробування, а також теми творчих робіт із зазначенням вимог до їх змісту, порядку оформлення та подання.

2.3. Випробування в рамках основного конкурсного приймання проводяться лише після закінчення навчального року (червень-липень). За наявності вільних місць допускається додаткове конкурсне приймання (серпень), яке має бути організоване таким чином, щоб зарахування дітей (учнів, вихованців) відбулося не пізніше ніж за тиждень до початку нового навчального року.

2.4. Додаткове конкурсне приймання може, як виняток, відбуватися протягом навчального року за наявності вільних місць за таких самих умов, що й основне. При цьому наповнюваність класів не повинна перевищувати 30 учнів.

2.5. Для проведення конкурсних випробувань у навчальному закладі створюється конкурсна комісія (у гімназіях, ліцейх, колегіумах – приймальна, у спеціалізованих школах (школах-інтернатах) – педагогічна), склад якої затверджується наказом директора навчального закладу за погодженням з радою навчального закладу. До складу конкурсної комісії залучається практичний психолог. Головою конкурсної комісії є директор навчального закладу або його заступник.

2.6. Якщо умовами конкурсу передбачено проведення випробувань із загальноосвітніх предметів, то з кожного предмета створюється предметна комісія зі складу членів конкурсної комісії; її склад затверджується наказом директора навчального закладу.

2.7. До участі в конкурсі допускаються діти (учні, вихованці) на підставі особистої заяви (для неповнолітніх – заяви батьків або осіб, які їх замінюють), що подається на ім'я директора навчального закладу, таблиця успішності учня (крім дітей, які вступають до 1-го класу) або сві-

доцтва про базову загальну середню освіту, якщо учень вступає на I курс ліцею, колегіуму (що відповідає 10-му класу старшої школи).

Для участі в конкурсі дітей, які вступають до 1-го класу спеціалізованої школи (школи-інтернату), крім заяви, подаються копія свідоцтва про народження та медична картка дитини встановленого зразка.

2.8. До конкурсної комісії можна подавати копії дипломів, грамот, інших документів, які підтверджують здібності учнів з обраної спеціалізації та відображають їх навчальні та/або творчі досягнення.

2.9. Не дозволяється вимагати від учнів характеристик з попереднього місця навчання, довідок з місця роботи батьків тощо.

2.10. Адміністрація навчального закладу може встановлювати особливі (пільгові) умови конкурсу для дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей-інвалідів, дітей, які постраждали від аварії на Чорнобильській АЕС, інших категорій дітей, що має бути відображено в Правилах конкурсного приймання до навчального закладу.

3. ПРОВЕДЕННЯ КОНКУРСУ

3.1. Конкурсне приймання дітей, які вступають до 1-го класу спеціалізованої школи (школи-інтернату), проводиться у терміни, визначені навчальним закладом, у формі співбесіди (додаток 1) з дитиною в присутності її батьків або осіб, які їх замінюють.

3.2. Співбесіда з дитиною, яка вступає до 1-го класу спеціалізованої школи (школи-інтернату), повинна включати виконання спеціальних діагностичних завдань для перевірки рівня загального розвитку дитини, її функціональної готовності до систематичного навчання та здатності до вивчення дисциплін відповідно до спеціалізації закладу.

Такі завдання розробляє педагогічна комісія на основі матеріалів, запропонованих центрами практичної психології і соціальної роботи (психологічними службами), та затверджує директор навчального закладу за погодженням з відповідним органом управління освітою.

Не допускається перевірка знань та умінь дитини понад обсяги державних вимог навчально-виховних програм дошкільного навчального закладу.

3.3. Чисельність педагогічної комісії для співбесіди з дитиною, яка вступає до 1-го класу спеціалізованої школи (школи-

**Для загальноосвітніх навчальних закладів, підпорядкованих іншим центральним органам виконавчої влади, функції органу управління освітою виконує відповідний центральний орган виконавчої влади.

інтернату), не може перевищувати трьох осіб, включаючи практичного психолога.

Чисельність педагогічної комісії, що здійснює конкурсне приймання до спеціалізованих шкіл (шкіл-інтернатів), підпорядкованих іншим центральним органам виконавчої влади, устанавлюється засновником (власником).

Співбесіда не повинна тривати більше ніж 30 хвилин.

3.4. Конкурсні випробування для учнів (вихованців), які вступають до 1-го класу гімназії (що відповідає 5-му класу основної школи), проводяться з навчальних предметів, що відповідають спеціалізації закладу, в усній або письмовій формах (співбесіда, диктант, тестування, письмова робота, усне опитування за білетами тощо).

Адміністрація гімназії самостійно визначає чисельність приймальної та предметної комісії, а також види, форми проведення та кількість конкурсних випробувань, але не більше двох з урахуванням співбесіди (додаток 1).

3.5. Конкурсні випробування для учнів (вихованців), які вступають до I курсу ліцею, колегіуму (що відповідає 10-му класу старшої школи), проводяться з навчальних предметів, що відповідають спеціалізації закладу, в усній або письмовій формах (співбесіда, диктант, тестування – у тому числі комп'ютерне, письмова робота, усне опитування за білетами, захист творчих робіт тощо).

Адміністрація ліцею, колегіуму самостійно визначає чисельність приймальної та предметних комісій, а також види, форми проведення та кількість конкурсних випробувань, але не більше трьох з урахуванням співбесіди (додаток 1).

3.6. Конкурсні випробування для учнів (вихованців), які вступають до інших класів гімназій, ліцеїв, колегіумів (крім загальноосвітніх класів більш ранніх ступенів навчання), спеціалізованих шкіл (шкіл-інтернатів), проводяться за умови наявності вільних місць, як правило, під час основного конкурсного приймання.

Адміністрація навчального закладу самостійно визначає умови і порядок проведення конкурсного приймання таких учнів.

Приймання учнів (вихованців) до навчального закладу того самого типу та/або за спеціалізацією, за якою дитина навчалася раніше, може відбуватися за співбесідою.

3.7. Співбесіда як один з видів кон-

курсних випробувань з учнями, які вступають до гімназії, ліцею, колегіуму, передбачає виконання спеціальних діагностичних завдань для виявлення здібностей і нахилів дитини, рівня її інтелекту та наявності творчого потенціалу.

Такі завдання з урахуванням спеціалізації навчального закладу розробляє конкурсна комісія на основі матеріалів, запропонованих центрами практичної психології і соціальної роботи (психологічними службами), та затверджує директор навчального закладу за погодженням з відповідним органом управління освітою.

3.8. Білети, тексти диктантів, варіанти письмових завдань (тестів), теми творчих робіт для конкурсних випробувань, зміст яких має відповідати навчальним програмам середньої загальноосвітньої школи відповідного класу, розробляються методичними об'єднаннями вчителів (методичними комісіями, кафедрами) та затверджуються директором навчального закладу за погодженням з відповідним органом управління освітою.

Додаток 1

до Інструкції про порядок конкурсного приймання дітей (учнів, вихованців) до гімназій, ліцеїв, колегіумів, спеціалізованих шкіл (шкіл-інтернатів)

Таблиця

визначення кількості конкурсних випробувань, що відбуваються під час приймання до гімназій, ліцеїв, колегіумів, спеціалізованих шкіл (шкіл-інтернатів)

Тип загальноосвітнього навчального закладу	З якого класу відбувається приймання	Кількість конкурсних випробувань
Спеціалізована школа (школа-інтернат)	1-й клас	Одне (співбесіда)
Гімназія	1-й клас гімназії (5-й клас основної школи)	Не більше двох (з урахуванням співбесіди)
Ліцей	I курс (10-й клас старшої школи)	Не більше трьох (з урахуванням співбесіди)
Колегіум	I курс (10-й клас старшої школи)	Не більше трьох (з урахуванням співбесіди)

Додаток 2

до Інструкції про порядок конкурсного приймання дітей (учнів, вихованців) до гімназій, ліцеїв, колегіумів, спеціалізованих шкіл (шкіл-інтернатів)

ПРОТОКОЛ

конкурсного випробування з _____
для вступу до _____ класу (курсу)

(повна назва загальноосвітнього навчального закладу)

район, місто (область)

Прізвище, ім'я, по батькові осіб, які проводили конкурсне випробування:

Зміст конкурсного випробування оголошено о ____ год. ____ хв.
(в усній або письмовій формі)

Необхідний для проведення текст:

(назва диктанту, № білетів, завдань, тестів, теми творчих робіт тощо)

Конкурсне випробування розпочалося о ____ год. ____ хв.

До конкурсного випробування допущено ____ чол., з'явилося ____ чол., не з'явилося ____ чол., у тому числі:

(прізвища, імена відсутніх)

РЕЗУЛЬТАТИ КОНКУРСНОГО ВИПРОБУВАННЯ

№, Прізвище, ім'я, по батькові осіб, які проходять конкурсне випробування. Номер білета, завдання тощо. Кількість балів. Примітка. Окрема думка членів комісії:

Дата проведення конкурсного випробування "____" _____ 200__ р.

Голова конкурсної комісії

(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени комісії: _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

Директор департаменту
загальної середньої
та дошкільної освіти

П.Б. Полянський

Можливе часткове використання творчих завдань.

3.9. Не допускається застосовувати ті самі варіанти завдань для випробувань, що відбуваються у різні дні.

3.10. Конкурсні завдання зберігаються у директора навчального закладу в запечатаному конверті, що його відкриває в день випробування голова предметної комісії у присутності її членів та вступників.

3.11. Для проведення конкурсного випробування у письмовій формі вступникам видається папір зі штампом навчального закладу; передбачається, що першу сторінку буде відділено від самої письмової роботи.

Після закінчення випробування письмові роботи шифруються головою предметної комісії та передаються для перевірки членам цієї комісії без титульної сторінки. Дешифрування робіт здійснюється головою предметної комісії після виставлення балів.

3.12. Для проведення усного випробування вступникам видається папір зі штампом навчального закладу для підготовки до відповіді (складання тез або плану відповіді, запису основних визначень, законів, формул, малюнків, схем, розв'язання задач тощо).

3.13. Обсяг і тривалість написання вступниками письмових робіт, підготовки до усного опитування за білетами, інших видів випробувань визначає голова конкурсної комісії для кожної вікової групи окремо.

3.14. Письмові роботи учасників курсу та аркуші із записами, зробленими вступниками під час підготовки до усної відповіді, зберігаються у навчальному закладі протягом року. Місце їх зберігання визначає директор навчального закладу.

3.15. Результати конкурсних випробувань (у тому числі співбесіди) оформляються у вигляді протоколів (додаток 2) відповідної комісії, які зберігаються в тому самому порядку, що й протоколи державної підсумкової атестації учнів (вихованців).

3.16. Результати усного випробування оголошуються в той самий день, письмового — не пізніше ніж через три дні після його проведення. Списки вступників з виставленими балами вивішуються у приміщенні навчального закладу для загального ознайомлення.

3.17. Учасники міжнародних олімпіад, конкурсів, спортивних змагань, призери та учасники III-IV етапів Всеукраїнських учнівських олімпіад, а також учасники II

та III етапів конкурсів-захистів науково-дослідницьких робіт Малої академії наук поточного року звільняються від конкурсного випробування з відповідного предмета. У такому разі учневі виставляється до протоколу максимальна кількість балів.

3.18. Учні-випускники 9-х класів, які за результатами навчання отримали свідоцтво про базову загальну середню освіту з відзнакою, звільняються від одного випробування (на вибір вступника) з виставленням до протоколу максимальної кількості балів.

3.19. З категоріями учнів, зазначеними в пунктах 3.17-3.18, допускається проведення тільки одного випробування – співбесіди. Якщо за результатами співбесіди учень не підтверджує своїх попередніх досягнень, він бере участь у конкурсних випробуваннях на загальних умовах.

3.20. Діти (учні, вихованці), які хворіли під час проведення конкурсу, зобов'язані подати медичну довідку, на підставі чого їм надається право участі в повторних конкурсних випробуваннях, терміни проведення яких визначає директор навчального закладу.

3.21. Діти (учні, вихованці), які не з'явилися на конкурсне випробування без поважних причин, до наступних випробувань не допускаються.

4. ПОРЯДОК ЗАРАХУВАННЯ

Діти (учні, вихованці), які згідно з рейтингом пройшли конкурс, зараховуються до навчального закладу наказом директора на підставі рішення конкурсної комісії. Зарахування дітей (учнів, вихованців) проводиться протягом 5 днів після оголошення результатів конкурсу.

До навчального закладу подаються такі документи: копія свідоцтва про народження (паспорта), особова справа, медична картка (довідка) встановленого зразка.

Якщо учні, їх батьки або особи, які їх замінюють, не згодні з рішенням конкурсної комісії, вони можуть звернутися до голови цієї комісії з апеляцією. Апеляція подається протягом тижня після оголошення результатів конкурсу і розглядається протягом трьох днів з дня її подання. Для розгляду апеляції створюється апеляційна комісія, чисельність та склад якої визначаються навчальним закладом за погодженням з відповідним органом управління освітою. Проведення додаткових випробувань під час розгляду апеляції забороняється.

У разі, якщо висновки апеляційної комісії не задовольняють осіб, які подали апеляцію, останні можуть звернутися до відповідного органу управління освітою, який створює свою апеляційну комісію, рішення якої є остаточним.

Учні (вихованці), які за підсумками конкурсу не зараховані до гімназії, ліцею, колегіуму, спеціалізованої школи (школи-інтернату), продовжують навчання у закладі, де вони навчалися до участі в конкурсі. Діти, які не пройшли конкурсу для зарахування до 1-го класу спеціалізованої школи (школи-інтернату), вступають до іншого загальноосвітнього навчального закладу.

Діти (учні, вихованці), які зараховані до гімназії, ліцею, колегіуму, спеціалізованої школи (школи-інтернату), але не приступили до занять без поважних причин протягом 10 днів від їх початку, відраховуються з навчального закладу. На звільнені місця може проводитися додаткове конкурсне приймання.

Учень має право брати участь у конкурсних випробуваннях, що їх проводять декілька загальноосвітніх навчальних закладів, але для зарахування до визначеного ним навчального закладу вступник повинен надати оригінал документа про освіту (та інші відповідні документи) не пізніше ніж протягом 5 днів після закінчення конкурсу в цьому закладі.

5. КОНТРОЛЬ ЗА ПРОВЕДЕННЯМ КОНКУРСУ

Директор навчального закладу несе персональну відповідальність за дотримання вимог даної Інструкції.

Контроль за організацією та проведенням конкурсу, порядком зарахування дітей (учнів, вихованців) до гімназії, ліцею, колегіуму, спеціалізованої школи (школи-інтернату) за його результатами покладається на відповідний орган управління освітою.

При порушенні навчальним закладом вимог даної Інструкції та Правил конкурсного приймання, розроблених навчальним закладом, рішенням відповідного органу управління освітою результати конкурсу визнаються недійсними. У такому разі орган управління освітою, що прийняв це рішення, організовує і проводить повторний конкурс, результати якого є остаточними.

Директор департаменту
загальної середньої та
дошкільної освіти

П.Б. Полянський

Наші ювіляри

Цього разу нашими ювілярами є відомі освітянські керівники – друзі нашого журналу:

Олексій Петрович Омельченко, начальник Головного управління освіти і науки Луганської обласної державної адміністрації, про якого у нашому журналі (№ 5, 2002, с. 4) Міністр освіти і науки

України Василь Григорович Кремень ствердно мовив: "...Хотів би сказати добре слово про Олексія Петровича Омельченка – одного із найдосвідченіших керівників обласних управлінь освіти в Україні. Це сучасний управлінець, розумна і порядна людина";

Світлана Миколаївна Сушко, директор Києво-Святошинської районної класичної гімназії, представниця управлінської династії, бо її мати і батько були директорами сільських шкіл;

Людмила Іванівна Калінічева, ветеран управлінської праці, якій віддала разом зі своїми рідними майже 100 років та стала родоначальником педагогічної династії, що нараховує 150 років.

Наші ювіляри створюють навколо себе атмосферу величі людської краси, радісної напруженої праці, творчого ентузіазму, бажання жити і творити.

Отже, їм щиро і щиро вітання й найщиріші побажання!

